

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**VATANDAŞLIK BAĞININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE SOSYAL HİZMET VE
YARDIMLARIN ÖNEMİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı NALCI ARIBAŞ

HAZIRLAYAN

Sami KALAYCI

MALATYA - 2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**VATANDAŞLIK BAĞININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE SOSYAL HİZMET VE
YARDIMLARIN ÖNEMİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Sami KALAYCI

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı NALCI ARIBAŞ**

MALATYA - 2022

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı NALCI ARIBAŞ danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “**Vatandaşlık Bağının Güçlendirilmesinde Sosyal Hizmet ve Yardımların Önemi: Şırnak İli Örneği**” başlıklı tez çalışmasının, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada uygun bir şekilde gösterildiğini belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sami KALAYCI

Malatya - 2022

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim sürecinde ve “Vatandaşlık Bağının Güçlendirilmesinde Sosyal Hizmet ve Yardımların Önemi: Şırnak İli Örneği” isimli bu doktora tezimin olgunlaşım hazırlanmasında desteğini esirgemeyen, bilgisine ve derin hoşgörüsüne saygı duyduğum danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Nalcı Arıbaş hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitesinde yer alan ve önemli katkıları ile tezimin niteliğinin artmasında yardımcı olan kıymetli Doç. Dr. İbrahim Görücü ve Doç. Dr. Hasan Yılmaz hocalarıma da teşekkür ederim.

Doktora eğitimim boyunca birçok konuda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Aydın Usta hocama, ayrıca burada tek tek ismini sayamadığım diğer hocalarıma, mesai arkadaşlarıma, bilgi ve tecrübeleriyle araştırmada katılımcı olarak yer alan Şırnak ili halkına büyük bir teşekkürü borç bilirim.

Son olarak da doktora eğitimim sürecinde zamanlarından büyük bir fedakârlık gösterip sabırlı bir şekilde bana destek olan eşime, çocuklarıma, anne ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Sami KALAYCI

Malatya – Mayıs, 2022

VATANDAŞLIK BAĞININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE SOSYAL HİZMET VE YARDIMLARIN ÖNEMİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ

Sami KALAYCI

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı – Malatya - 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nazlı NALCI ARIBAŞ

ÖZET

Tarihte ve günümüzde bütün ülkelerin hem kurulmasında hem de geliştirilip hayatta kalabilmesindeki temel etkenlerden birisi ülkelerin vatandaşlarıdır. Bir devletin kurucu unsuru olan bireyleri ortak bir payda üzerinde yaşamasını sağlayan ve diğer ülke devletlerindeki bireylerden ayıran hukuki dayanak vatandaşlık olgusudur. Dolayısıyla tüm durumlar karşısında ülkeler kendi varlıklarının temel unsuru olan vatandaşlarının haklarını koruma ve refahlarını sağlayıp geliştirmekle yükümlüdür. Bunun için de devletler kendi imkân ve kapasiteleri ile tecrübeleri dâhilinde vatandaşlarına yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarını hayata geçirmiştir. Bu bağlamda, doktora tez çalışmasının konusu; sosyal hizmet ve yardımların Şırnak ilinde yaşayan ve bunlardan faydalanan bireylerin vatandaşlık bağına etkisidir.

Çalışmanın temel amacı Şırnak ili genelinde yürütülen sosyal hizmet ve yardımların yerel halkın vatandaşlık bağına olan etkisini tespit etmektir. Bu bağlamda bu hizmetlerin vatandaşlık bağına etkisi aidiyet, güven ve adalet boyutlarıyla ölçülerek değerlendirilmiştir. Bu amaç çerçevesinde yapılan bu çalışma hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ana verileri, hazırlanmış olan 5’li likert ölçekli anketle toplanmış ve sahada gerçekleştirilen görüşme ve gözlem verileri ile desteklenmiştir. Daha sonrasında bu veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Analiz sürecinde açıklayıcı faktör analizi, frekans analizleri ki kare bağımsızlık testi, bağımsız örneklem t testi, bağımlı örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemi testlerinden yararlanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlık bağına etkisinde aidiyet ve güven boyutları yönünden anlamlı ilişkiler tespit edilirken adalet

boyutu için anlamlı bir bağa rastlanılamamıştır. Dolayısıyla sosyal hizmet ve yardımların bireylerin vatandaşlık bağı üzerindeki olumlu etkileri belirli boyutlar açısından kabul edilebilir. Bu kapsamda sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlara sunulması sürecinde her zaman hem nitelik hem de ihtiyaçlar açısından dinamik bir yapıda olması önem arz etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Sosyal Hizmet, Sosyal Yardım, Vatandaşlık, Sosyal Devlet, Şırnak

**THE IMPORTANCE OF SOCIAL WORK AND AIDS TO PROMOTE
CITIZENSHIP CONSCIOUSNESS: THE STUDY OF THE CITY OF ŞIRNAK,
TÜRKİYE**

Sami KALAYCI

İnönü University Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration – Malatya – 2022

Advisor: Asst. Prof. Nazlı NALCI ARIBAŞ

ABSTRACT

One of the key elements in the foundation and development of any country on the world has been citizens. Citizenship consciousness lets all inhabitants of a country live equally and is a legal basis that distinguishes them from the citizens of another country. That's why, countries are responsible for the protection of the rights and development of the welfare of their citizens under any circumstance as they constitute their existence. To do so, countries attempt policies including various social work and social aids depending on their own opportunities and potentials. The aim of this doctorate thesis study is to examine the correlation between citizenship consciousness and social work and aids that are provided for the inhabitants living in the city of Şırnak, Turkey.

The main objective of the study is to assess the effects of social work and aids provided in Şırnak on citizenship consciousness of the inhabitants. These effects were asserted in terms of trust, justice and belonging and the study includes quantitative and qualitative methods. The data obtained in the study was collected in a questionnaire with 5-point Likert scale and supported with the data of interviews and observations collected in the city. Then, the data was analyzed by SPSS software and by different methods like exploratory factor analysis, frequency analyses, chi square tests, independent t-test, dependent t-test and one-way analysis of variance.

From the findings of the analyses and the study, it was found that in terms of belonging and trust, the correlation between social work and aids and their effects on citizenship consciousness was significant whereas we found no significant correlation in

terms of justice. Therefore, we might accept that social work and aids somehow affect on citizenship consciousness of the inhabitants and these social work and aids should be both quality and dynamic to fulfill the needs of these inhabitants.

Key Words: Social Work, Social Aid, Citizenship, Social State, Şırnak

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	3
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI.....	7
2.1. Sosyal Hizmet Kavramı.....	7
2.1.1. Sosyal Hizmet Tarihi.....	10
2.1.1.1. Dünya’da Ortaya Çıkışı.....	10
2.1.1.2. Türkiye’deki Gelişimi.....	15
2.1.2. Sosyal Hizmetin Amaç ve Hedefleri.....	18
2.1.3. Sosyal Hizmet Uygulama Alanları.....	21
2.2. Sosyal Yardım Kavramı.....	24
2.2.1. Sosyal Yardımın Amacı ve Özellikleri.....	26

2.2.2. Dünya’da Sosyal Yardımların Gelişimi.....	28
2.2.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem	29
2.2.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Dönem.....	32
2.2.3. Türkiye’de Sosyal Yardım Tarihi.....	34
2.2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	34
2.2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem	36
2.3. Vatandaşlık Kavramı ve Kuramları.....	39
2.3.1. Vatandaşlık Kavramı	39
2.3.2. Vatandaşlık Kuramları	44
2.3.2.1. Liberal Vatandaşlık Kuramı.....	45
2.3.2.2. Toplulukçu Vatandaşlık Kuramı	46
2.3.2.3. Cumhuriyetçi Vatandaşlık Kuramı	47
2.4. Yoksulluk Kavramı.....	49
2.4.1. Yoksulluk Türleri	51
2.4.2. Yoksulluk Nedenleri.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ KURUM VE KURULUŞLAR

3. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ AKTÖRLER	58
3.1. Merkezi Yönetim.....	58
3.1.1. Başkent Teşkilatı	59
3.1.1.1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	59
3.1.1.1.1. AÇSHB’nin Aile ve Toplumaya Yönelik Hizmetleri	62
3.1.1.1.2. AÇSHB’nin Çocuk ve Kadına Yönelik Hizmetleri.....	66
3.1.1.1.3. AÇSHB’nin Engelli ve Yaşlıya Yönelik Hizmetleri	68
3.1.1.1.4. AÇSHB’nin Şehit ve Gazilere Yönelik Hizmetleri.....	70
3.1.1.1.5. AÇSHB’nin Sosyal Yardım ve Destek Hizmetleri	71
3.1.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı	74
3.1.1.3. Gençlik ve Spor Bakanlığı.....	75
3.1.2. Taşra Teşkilatı	77
3.1.2.1. Valilik.....	77

3.1.2.2. Kaymakamlık.....	78
3.2. Yerel Yönetimler	80
3.2.1. İl Özel İdaresi.....	80
3.2.1.1. Muhtaç ve Yoksullara Yönelik Yardım Hizmetleri.....	82
3.2.1.2. Sağlık ve Çevre Hizmetleri.....	83
3.2.1.3. Eğitim, Kültür ve Turizm Hizmetleri	84
3.2.2. Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri	85
3.2.2.1. Kadın, Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler	88
3.2.2.2. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Hizmetler	89
3.2.2.3. Asker ve Yoksul Ailelere Yönelik Hizmetler.....	90
3.2.2.4. Mülteci ve Göçmenlere Yönelik Hizmetler	91
3.2.2.5. Sosyal ve Kültürel Hizmetler	92
3.2.3. Köyler	93
3.3. Sivil Toplum Örgütleri	96
3.4. Özel Sektör ve Girişimleri	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI

4. ŞIRNAK İLİNDEKİ SOSYAL HİZMET VE YARDIMLARIN VATANDAŞLIK BAĞINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE SONUÇLARI	100
4.1. Şırnak İli Geneli Sosyal Hizmet ve Yardımlarda Kapsam ve Boyutlar.....	100
4.1.1. Şırnak İlinin Nüfusu ve İlçeleri	101
4.1.2. Mülki İdare	104
4.2. Katılımcıların Demografik Yapısı	106
4.3. Katılımcıların Profilleri ve Sosyal Hizmet ve Yardımlardan Faydalanma Durumları	112
4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Vatandaşlık Bağına Etkisinin Boyutları....	120
4.4.1. Sosyal Hizmet ve Yardımların Aidiyet Duygusuna Etkisi.....	122
4.4.2. Sosyal Hizmet ve Yardım Uygulamalarında Katılımcıların Beklentileri	124
4.4.3. Sosyal Hizmet ve Yardımların Katılımcılardaki Adalet Anlayışına Etkisi	129

4.4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Güven Duygusuna Etkisi..... 131

BEŞİNCİ BÖLÜM
GENEL DEĞERLENDİRME

5. SONUÇ ve ÖNERİLER	136
KAYNAKÇA.....	143
EKLER	163

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hizmet Kuruluşları	61
Tablo 2: 2019 Yılı Şırnak İl ve İlçe Nüfusları	102
Tablo 3: 2011 – 2019 Yılları Arası Şırnak İl Nüfusu	102
Tablo 4: 2012 – 2019 Yılları Arası Şırnak İli Nüfus Artış Hızı	103
Tablo 5: 2019 Yılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sosyal Yardım Faaliyetleri	105
Tablo 6: 2019 Yılı Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü'nce Yürütülen Sosyal Hizmetler.....	106
Tablo 7: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	107
Tablo 8: Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı	107
Tablo 9: Katılımcıların Medeni Durumu	108
Tablo 10: Katılımcıların Eğitim Durumu	109
Tablo 11: Katılımcıların Ailelerinde Yaşayan Bireylerin Sayılarına Göre Dağılımı	110
Tablo 12: Katılımcıların Aylık Gelir Durumları.....	111
Tablo 13: Katılımcıların Mesleki Durumları	113
Tablo 14: Sosyal Güvence Hizmetinden Faydalanan Katılımcıların Dağılımları	114
Tablo 15: Katılımcıların İşsiz Olma Nedenleri.....	115
Tablo 16: Sosyal Yardım Alınan Kurum	116
Tablo 17: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Yardım Türleri	117
Tablo 18: Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Sosyal Yardım Türleri	118
Tablo 19: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Hizmet Türleri.....	119
Tablo 20: Açıklayıcı Faktör Analizi	121
Tablo 21: Faktör Ortalamaları	122
Tablo 22: Korelasyon Analizi.....	122
Tablo 23: Aidiyet Duygu Faktörü.....	123
Tablo 24: Ailedeki Kişi Sayısı ile Yardım Alma Durumu	126
Tablo 25: Aile Kişi Sayısı ile Yardım İhtiyaç Durumları.....	127
Tablo 26: Yaş ile Yardım Alma Durumları	128
Tablo 27: Alınan Sosyal Yardım Türü ile İhtiyaç Duyulan Sosyal Yardım Türü	130

Tablo 28: Alınan Sosyal Yardım Türünün Güven Duygusuna Etkisi	132
Tablo 29: Güven Faktörü ile Gelir Düzeyi Arasındaki Bağ	133

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	107
Grafik 2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımı.....	108
Grafik 3: Katılımcıların Medeni Durumu.....	109
Grafik 4: Katılımcıların Eğitim Durumu	110
Grafik 5: Katılımcıların Ailelerinde Yaşayan Bireylerin Sayılarına Göre Dağılımı...	111
Grafik 6: Katılımcıların Aylık Gelir Durumları	112
Grafik 7: Katılımcıların Mesleki Durumları.....	113
Grafik 8: Sosyal Güvence Hizmetinden Faydalanan Katılımcıların Dağılımları.....	114
Grafik 9: Katılımcıların İşsiz Olma Nedenleri	115
Grafik 10: Sosyal Yardım Alınan Kurum	116
Grafik 11: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Yardım Türleri.....	117
Grafik 12: Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Sosyal Yardım Türleri.....	118
Grafik 13: Katılımcıların Faydalandıkları Sosyal Hizmet Türleri	120

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADEM	: Aile Destek Merkezleri
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
akt.	: aktaran
Çev.	: Çeviri
DB	: Dünya Bankası
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu
Ed.	: Editör
IASSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği
M.Ö.	: Milattan Önce
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezleri
SODAM	: Sosyal Dayanışma Merkezleri
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TL	: Türk Lirası
vd.	: ve devamı
yy.	: yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde çalışmanın konusu, amacı ve önemi ile hipotezleri, yöntemi, evreni, örnekleme ve sınırlılıkları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Şırnak ilinde sunulan sosyal hizmet ve yardımların bireylerin vatandaşlık bağına yönelik etkilerinin ölçülmesi çalışmanın konusunu oluşturmuştur. İnsanlık tarihinde devlet olma fikrinin olgunlaşmaya başladığı andan itibaren günümüze kadar devam eden sürede kurulan sayısız devletlerin inşasının en temel unsurlarından bir tanesi de o ülkenin vatandaşlarıdır. Bu bireyler kurmayı planladıkları devletlerinin inşa sürecinde dönemin getirdiği sosyal, ekonomik, siyasi güçlükler ile diğer olağan dışı her türlü zorluklara karşı mücadele ederek amaçlarına ulaşma gayreti içinde olmuşlardır. Böyle bir süreçte başarılı şekilde sonuca ulaşabilen milletler de devletlerini kurmuştur. Dolayısıyla ulaşılan hedefle gelen tecrübe devlet olgusunun en temel unsurlarından birisi olan vatandaşların (insanın) eşitler arasında birinci olduğudur. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin fikir babası, din ve bilim insanı Şeyh Edebali'nin (Erşahin, 1999: 305-306) "*İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın*" sözü bu tespitin önemine işaret etmiştir.

Tarihte görüldüğü üzere günümüzde ya da gelecekte dünyanın en iyi geliştiği noktada bilim ve teknoloji ne kadar ileri düzeyde olursa olsun bu ilerleyişin ana lokomotifini insanın kendisidir. Bu bağlamda dünyanın hangi noktasında yönetime dair bir durum görülürse o mekânda bir devlet ve bu devletin başında da devletin kurucuları olan vatandaşlar vardır. Dolayısıyla hangi idari yönetim şekli benimsenirse benimsensin hangi ekonomik ve sosyal alt yapı kurulursa kurulsun devleti oluşturan en temel öğelerden birisi de o devletin insanlarıdır. Bundan dolayı vatandaşlarının korunup desteklenmesi devletlerin en temel birincil görevi olmuştur.

Devletler varlıklarının en belirleyici aktif unsuru olan vatandaşların haklarını verme, menfaatlerini koruma ve insan onuruna yaraşır bir yaşamı kurmakla yükümlü

olmuştur. Dolayısıyla vatandaşa karşı bu temel görev ve sorumluluklarını devletler imkânları dâhilinde sunduğu sosyal hizmet ve sosyal yardımlar aracılığıyla yerine getirmektedir. Çünkü devletler ancak vatandaşların varlıklarını devam ettirebildiği sürece var olmuştur.

Devletler vatandaşlarının varlıklarının korunmasının temel yönetimini onların refahlarını sağlayan ortamların oluşturulmasıyla bulmuşlardır. Dolayısıyla refah devleti fikrinden hareketle devletler kendilerine özgü kurduğu yönetim sisteminde hem sağlıklı normal vatandaşların yaşamlarının geliştirilmesiyle hem de geri kalmış dezavantajlı bireylerin yaşam şartlarını iyileştirip yeniden düzenlenmesiyle ilgilenmiştir. Bu amaçlar içinde her bir devlet kendi sınırları dâhilinde sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarını uygulamaya koymuştur. Böylece hem belirli bir düzeyde refaha sahip olan bir vatandaşlık profili kurulurken hem de görev ve sorumluluklarını yerine getiren, devlete karşı sıkı bir inancı ve bağı olan bilinçli bir vatandaşlık anlayışı yerleştirilmiştir.

2016 yılına gelinceye kadar Şırnak ili genelinde yoğun bir şekilde devam eden güvenlik olayları ile bu olaylara bağlı oluşan sorunlardan vatandaşlar ciddi derece kayıp ve zararlar görmüştür. Yaşanan bu olaylar karşısında Şırnak'ta yaşamına devam etmek zorunda kalan vatandaşlara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım şeklindeki destek hizmetleri de sunulmuştur. Nitekim günümüzde de halen yoğun olarak devam ettirilen bu hizmetlerle vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanarak bireysel ve toplumsal refahının korunup geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca sunulan bu hizmetler aracılığıyla vatandaşların devletle olan bağı güçlü bir şekilde devam ettirilmesi ve vatandaş olma bilincinin yitirilmemesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda anket çalışmasının bir ürünü olan bu doktora tezi çalışmayla; Şırnak ilindeki vatandaşların güvenliklerini tehdit eden olaylar karşısında kendilerine sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardım desteklerinin vatandaşlık bağına etkileri güven, adalet ve aidiyet boyutlarıyla ölçülerek genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, coğrafi özellikleri ile sosyokültürel yönden güçlü ve zengin bir geçmişe sahip olan Şırnak ili genelinde yürütülen sosyal hizmet ve yardımların yerel halk tarafından hem algılama şeklini ortaya koymak hem de bu

algının vatandaşlık bağına olan etkisini tespit etmektir. Çünkü sosyal devlet olma ilkesinden hareketle, Türkiye’de sosyal politika çerçevesinde yapılan harcamalar artarak devam ettirilmektedir. Özellikle günümüzde gelişmekte olan bölgelerde yürütülen sosyal yardım ile sosyal hizmet odaklı harcamalar belirgin olarak devam ederken çeşitli amaç ve hedeflere dönük olarak da yapılmaktadır.

Günümüzde yapılan sosyal hizmet ve yardımlar hem finans hem de insan kaynağı bakımından önemli bir düzeye ulaşmıştır. Ayrıca sosyal refahın artması ve bireyin vatandaşlık hakkı olarak bu hizmetlerden faydalanabilmesi sosyal devlet ilkesinin işlevsel olmasında önem arz etmiştir. Çünkü bu tür politika ve hizmetlerin insan hayatında yaptığı etkiler güçlü sosyal refah sisteminin inşasına destek olmuştur. Bu nedenle çalışma hem sosyal hizmet ve sosyal yardımların vatandaşlar tarafından algılanması ile etkilerinin belirlenmesine hem de yürütülen sosyal hizmet ve yardımların nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesine katkı yapma amacı taşımaktadır. Dolayısıyla bu tür amaçların hedeflenmiş olması çalışmanın önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca sosyal hizmet ve yardım politikalarının planlanması ile yürütülmesi konusunda karar alıcılar ile uygulayıcılara fikir verme hedefi çalışmanın bir diğer önemine işaret etmektedir.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın ana hipotezi “sosyal refah alanında sunulan sosyal hizmet ve yardımlar bireyin vatandaşlık bağını güçlendirmektedir.” Bu temel hipotezden hareketle şu alt hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Sosyal hizmet ve yardımlar bireyin aidiyet duygusunu arttırmaktadır.

H2: Sosyal hizmet ve yardımlar bireyin devlete olan güven duygusunu güçlendirmektedir.

H3: Sosyal hizmet ve yardımların amacı ile vatandaşın beklentileri örtüşmektedir.

H4: Sosyal hizmet ve yardımlar adalet algısına pozitif etki etmektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlık bağı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik yapılan bu çalışmada betimsel yöntem şekli kullanılmıştır. Bu bağlamda

literatür destekli geliştirilen anket ölçeğinde “Adalet”, “Güven” ve “Aidiyet” boyutları yer almıştır. Vatandaşlık bağını ölçen bu 3 boyut, daha önce yapılan saha araştırmaları yardımıyla yeniden hazırlanan ifadelerle anlam kazandırılmıştır. Bu bağlamda “aidiyet boyutu”, Alptekin (2011)’in “Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” adlı doktora tezi çalışması ile Duru (2015)’un “Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” ve Gençöz (2000)’ün “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” isimli çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. “Adalet ve güven boyutları” ise Taşkın Fırlalı (2008)’nin “Developing A Scale Of Citizenship Perceptions In Terms Of Rights And Duties In Contemporary Turkey” isimli doktora tezi, 2012 yılında Karadoğan’ın “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Yardımların Bireyin Özsaygı Düzeyine Etkisi Bağlamında Dönüşümü ve Etkinliği” adlı doktora çalışması, Güngör (2016)’ün hazırladığı “Ulus-Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye’de Yurttaşlık Olgusu” isimli doktora tez çalışması ile Yiğit (2016)’in “Vatandaşın Sosyal Yardım Hizmet Algısı ve Yönetimi: Diyarbakır Örneği” adlı hazırladığı doktora tezinden yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra boyutlar ile ölçeğin geliştirilmesinde Yeğen (2004) ile Baş (2008)’in ve Güngör (2017) ile İçen vd. (2017)’nin yaptığı çalışmalardan da faydalanılmıştır. Dolayısıyla anketteki 14., 18., 19., 20. ve 22. ifadeler “aidiyet”; 16., 17., 21., 24., 25. ve 26. ifadeler “güven”; 15., 23., 27. ve 28 ifadeler ise “adalet” duygusuyla ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte anket ölçeği, içeriği ve çalışma sorularına yönelik alanında uzman görüşlere de başvurulmuştur.

Çalışma verileri, 2019 yılı Aralık ayında, 5’li likert ölçekli anketle toplanmış ve sahada yapılan gözlemler yoluyla desteklenmiştir. Toplanan veriler SPSS programıyla analiz edilmiştir. Analiz sürecinde açıklayıcı faktör analizi, frekans analizleri ki kare bağımsızlık testi, bağımsız örneklem t testi, bağımlı örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemi testlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca faktör analizi yapılırken değişkenlerin faktörlere göre dağılımının çalışmanın teorik boyutuna göre yapılmasına dikkat edilmiştir.

Yapılan anket çalışmasında ayrıca gözlem tekniğinden de yararlanmıştır. Gözlem tekniği araştırma konusuyla ilgili durum ve olguların bilinçli bir şekilde incelenerek bilgilere erişilmesi işlemidir. Bu süreçte gözlem türlerinden olan katılımlı gözlem tekniği kullanılmış ve araştırma süresince daha fazla ve daha farklı bilgilere ilk

elden ulaşmak amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 199-201; Karagöz ve Bardakçı, 2020: 272-274). Ayrıca bu amaç kapsamında katılımcıların bilgi ve tecrübelerini derinlemesine anlayabilmek için yapılandırılmamış mülakat tekniğinden de faydalanılmıştır. Nitekim yapılandırılmamış görüşme, ‘keşfe yönelik’ bir görüşme süreci gibi olup belirli konularda katılımcıların bilgilerinin alınması araştırmacı tarafından keşfedilmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 147-149; Karagöz ve Bardakçı, 2020: 267-268). Dolayısıyla anket çalışması sürecinde bilgilere ulaşmak, katılımcıların tecrübe ve bilgilerini ayrıntılı olarak keşfetmek amaçlı anket tekniği yanında gözlem ve mülakat teknikleri de kullanılarak bilgiler kaydedilmiştir. Bunların yanı sıra anket çalışmasına girilmeden önce araştırmanın yapılabilmesi için ilgili kurumdan izin de alınmıştır.

1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Şırnak ili araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Çünkü güçlü sosyal dokusu ile zengin kültürel ve tarihi yapısına sahip olan Şırnak’ın Türkiye’de ekonomi bağlamında zayıf ve sınırlı kalması sosyal hizmet ve yardım gibi refah politikalarının yoğun olarak uygulandığı bir il haline getirmiştir. Dolayısıyla araştırmanın evreni olarak Şırnak ili tercih edilmiştir. Bu kapsamda Şırnak il merkezi ile diğer 6 ilçesinde yaşayan ve sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan birey ve aileler örneklem alanı içerisinde yer almıştır.

Örneklem sayısı, Bartlett, Kotrlık ve Higgins tarafından (2001: 47-48) 2001 yılında ortaya konulan ve alan yazında kabul gören “Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research” adlı eserde verilen örneklem büyüklüğü tablosuna göre belirlenmiştir. Söz konusu tabloya göre 0,05 önem düzeyinde anakitle eleman sayısı 100000 ve üzeri olan çalışmalar için en az 385 olduğu görülmüştür. Ancak eserde verilen sayının üzerinde bir örneklem sayısı (620 kişi) çalışmada yer almıştır. Örneklem, olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden olan sistematik örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. İl genelinde sosyal hizmet ve yardım konusunda yetkili olan kurum ile kurum çalışanlarından örneklemin tespiti konusunda destek alınmıştır. Özellikle il merkezi ile ilçelerde bulunan örneklemlerin yoğun olduğu yerleşim bölgeleri ile mahaller konusunda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü’nden yardım alınmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Verilerin toplanacağı alandaki bireylerin çekince, korku, endişe, isteksiz olma gibi farklı yönde sergileyeceği duygusal tepkiler ile tutum ve davranışlara bağlı olarak görüşmeye katılmama, bilgi ve deneyim paylaşımında eksik ya da hatalı cevaplar verme gibi durumlar araştırmanın temel sınırlılıklarıdır. Ayrıca bireyin eğitim düzeyi, yaşı, cinsiyeti, sosyal ve kültürel yapısı gibi etkenlerden kaynaklı kişilerin çalışmaya karşı göstereceği tepki biçimi de çalışmanın bir başka sınırlılık nedenidir.

Çalışmanın sınırlılıkları bakımından dil ve kültür farklılığı ile güvenliğe bağlı yaşanan olumsuzluklar nedeniyle ankete verilen cevapların eksik ya da yanlış olma olasılığı göz önünde tutulmuştur. Bu nedenle araştırma için yerel dili ve kültürü tanıyanların desteği ile bu sınırlılık ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede destek verenlere yönelik anket çalışması öncesinde çalışmanın amacı hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI

Çalışmayla doğrudan veya dolaylı bağı bulunan kavramlar bu başlık altında toplanmıştır. Çünkü alan yazına bakıldığında çeşitli araştırmalarda sosyal hizmet, sosyal yardım, vatandaşlık kavramlarının kullanıldığı görülmüştür. Dolayısıyla çalışmayla ilişkisi olan kavramlar bu başlık altında açıklanmıştır.

2.1. Sosyal Hizmet Kavramı

Kongar (2007: 1)'a göre insan ile çevresini konu edinmiş olan sosyal hizmet, temel inanç ve değerler çerçevesinde kişiyi, grupları ve toplumu ruhsal ve fiziksel yönlerden mümkün olabilen en yüksek refah düzeyine çıkartmak için imkân ve fırsatları sunmaya çalışan (Friedlander, 1965: 6) bilim ve meslek alanıdır (Cılga, 2004: 35). Bu çerçevede sosyal hizmet tek başına olan, belirli grup içinde bulunan veya toplumla iç içe yaşayan bireyin kendi kendisine yetebilmesi veya bir başkasına olan bağımlılığından kurtulabilmesi için yardım eden bir meslek şeklinde tanımlanabilir.

Sosyal hizmet kavramının küresel ölçekteki tanımı, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (IFSW)¹ ile Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW)² tarafından 2014 yılında şu şekilde yapılmıştır:

“Sosyal hizmet, insanların güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesi ile sosyal değişme, gelişme ve sosyal bütünleşmeyi destekleyen, uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet mesleğinin merkezinde sosyal adalet ilkeleri, insan hakları, kolektif sorumluluk ile farklılıklara saygı bulunmaktadır. Sosyal hizmet kuramları, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi ile temellenen bu disiplin ve meslekler, yaşamın zorluklarına vurgu yaparak, bireyin iyilik halini gerçekleştirmek için birey ve sosyal yapılara müdahale etmektedir” (The International Federation of Social Workers, 2018).

Yapılan bu tanımlamada sosyal adalet ve eşitlik ilkelerinin sosyal hizmetin temel prensipleri arasında olduğu, bireyin güçlendirilmesi için sosyal yapı ve oluşumlara müdahale edildiği ve bilgi, değer ve kuramlarının bilimsel bilgiye dayanan uygulamalı bilgilerden meydana geldiğine işaret edilmiştir.

¹ The International Federation of Social Workers.

² International Association of Schools of Social Work.

Birey içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel yapısına göre rol ve görevleri ile işlev ve fonksiyonları şekillenmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet, toplumun bireye yüklediği sorumluluklar ile beklediği davranış ve görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için bireye destek olmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 1960 yılında sosyal hizmet, “bireyler ile toplumsal çevrelerinin karşılıklı uyumlarının daha iyi sağlanmasına yardım etmeye yönelik etkinlikler” şeklinde tanımlanmıştır (Yolcuoğlu, 2017: 177). Sonuç olarak sosyal hizmet, bireyin yaşadığı çevresi ile uyumlu hale gelmesinde ona yardım eden bir meslek ve bilim alanı şeklinde tanımlanabilir.

Toplum ile birey ve grupların yaşam biçim ve standartlarını insan onuruna yaraşır bir düzeye çıkarmayı hedefleyen sosyal hizmet disiplini Tuncay ve Ekmekçi (2016: 759) tarafından:

“Toplumun kendi elinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen ya da beden veya ruhen bir eksikliğe uğrayan bireylerin ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, devlet ve gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlerdir”

şeklinde dile getirilmiştir. Dolayısıyla sosyal hizmet alanındaki uygulamalar, yoksul ve ihtiyaç sahibi bireylere yönelik hem kamu kurumları hem de gönüllü kuruluşlar eliyle insanların yaşamlarına destek olmak amacıyla yürütülmektedir.

Sosyal hizmet, sosyal işlevselliği arttırmak, kapasiteyi güçlendirmek, bireyin güç veya yeteneğini ortaya çıkarmak, bireysel ya da toplumsal şartları iyileştirmek amacıyla bireye, gruplara ve topluma yardım eden ve onları destekleyici çalışmalar yürüten bir meslektir (Barker, 2003: 408). Dolayısıyla sosyal hizmet mesleği, insanların iyilik halini güçlendiren, bireyin içinde olduğu zorlu koşullardan çıkmasına yardımcı olan ve böylece yaşam şartlarını insan onur ve haysiyetine uygun bir düzeye ulaştırmayı amaçlayan bir disiplindir.

Kamu yararı amacıyla sosyal refah alanında birey, grup ve toplum sorunlarına odaklanan sosyal hizmet, yaşadığı çevrede dezavantajlı durumda olan bireylere, grup veya toplumun bütününe yönelmiş bir meslektir. Şeker (2015: 82)’e göre sosyal hizmet mesleği birey ve toplumu geliştirici, sorunları önleyici çalışma ve faaliyetleri yürüten uygulamalı bir disiplindir. Bu bağlamda bireyin güçlendirilmesi, kişinin sosyal hayata uyumu, yaşadığı çevreye katılımının desteklenmesi, insanların gelişmeye teşvik edilmesi gibi konular sosyal hizmet biliminin niteliklerindedir. Dolayısıyla sosyal

hizmetin odağında sosyal adalet, insan hakları, kolektif (sosyal) sorumluluk, sosyal (imkân ve fırsatlara erişimde) eşitlik, farklılıklara saygı (kültür, etnik, inanç v.b.) gibi temel prensipler yer almıştır.

Bireyin yaşam şartlarının, içinde bulunduğu çevrenin ve bu alanlara özgü kurum ve ilişkilerin geliştirilip güçlendirilmesi sosyal hizmetin amacını oluşturmuştur. Bu amaçtan hareketle sosyal hizmet, bireylerin, grupların ve toplumların yaşamlarını geliştirmek, dayanışmalarını arttırmak ve ilişkilerini güçlendirilmek için kendine özgü uygulamalar ile faaliyetlerini yürütmektedir (Adams vd., 2015: 33).

Sosyal hizmet, insanların iyilik durumlarını güçlendiren, buldukları zorlu koşullardan çıkmasına yardımcı olan ve toplumsal hayatı insan onur ve haysiyetine uygun bir düzeye ulaştırmayı amaçlayan bir disiplindir. Bu bağlamda Devlet Planlama Teşkilatı tarafından sosyal hizmet

İnsanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde; aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünüdür (Barker 1991'den akt.: DPT, 2001: 11).

şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda sosyal hizmetin bireyin başka kişi ya da gruplara bağımlı olmadan kendi kendine yeterli hale gelebilmesi ve sosyal yönden daha işlevsel ve güçlü olması için yardım ve destek olduğuna değinilmiştir.

Temelinde bireyin bir başka bireye, gruba ya da kuruma bağımlı olmasının önlenmesini hedefleyen sosyal hizmet, kendi kontrolü dışında muhtaç duruma düşenlere ya da ruhsal veya bedensel bir eksikliği olanlara yönelik insan onuruna yaraşır bir düzeyde yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yürütülen hizmetlerdir (Şenocak, 2009: 443). Bu bağlamda sosyal hizmet, “doğrudan doğruya ve birinci derecede insanın korunmasına ve geliştirilmesine yönelmiş etkinlikler” olup insanı ve sorunlarını odak noktasına alan bir disiplindir (Kongar, 2007: 34).

Sosyal hizmet bireye, aileye, gruplara veya topluma sosyal işlevselliklerinin artması, bu yönde yetkinliklerinin geliştirilmesi, sosyo-ekonomik yönden eksikliklerinin giderilmesi için yardım eden bir meslektir (Duyan, 2016: 14). Bu amaç için toplumsal koşul ve şartların düzeltilmesi yönünde plan, politika ve çalışmalara katılan ve bunların

yürütülmesine destek veren bir disiplindir. Ayrıca birey ile çevresinin ihtiyaç veya yoksunluk durumundan kurtularak toplumda etkili bir dayanışma ve birlikteliğin oluşması için çalışan bir bilim alanıdır.

Sonuç itibarıyla sosyal hizmet, “insan, toplum, değişim, gelişim” konularına odaklanmış; bireyin, çevresinin ve toplumun sağlıklı bir şekilde değişip gelişmesine yardımcı olan ve ortaya çıkan sorunları çözüme bireye, gruplara ve topluma destek olan bilimsel bir disiplin ve meslek alanıdır (Yolcuoğlu, 2017: 185).

2.1.1. Sosyal Hizmet Tarihi

Tarihi süreçte sosyal hizmet düşünce ve eyleminin ortaya çıkışı toplumda hâkim olan değerler ile yaşadığı büyük çaptaki sosyal, kültürel, ekonomik olay ve olgularla ilişkilidir (Cılga, 2004: 5). İnsanlık tarihinde ortaya çıkan etkili fikirler, inanışlar ve kişiler, yaşanan büyük değişim ve yeni oluşumlar sosyal hizmetin doğuşunda etkili olmuştur. Kongar’a göre (2007: 11) sosyal hizmet, iki nedenden kaynaklı ortaya çıkmıştır. Birincisi kapitalist ülkelerin bu sistem aracılığıyla hızla kalkınmaları sonucunda meydana getirdikleri toplumsal sorunlara çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır. İkincisi ise toplumların yardım etmek, destek olmak gibi insancıl düşünce, kaygı ve beklentilerden kaynaklı sosyal hizmet mesleği doğmuştur. Bu kapsamdan hareketle sosyal hizmet disiplininin dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkışı genel olarak ele alınmıştır.

2.1.1.1. Dünya’da Ortaya Çıkışı

Tarihi serüveni içerisinde sosyal hizmet bilimi ele alındığında birey ve toplum refahını geliştirmeye yönelik bir mesleki alan olduğu ortaya çıkmaktadır (Wilensky ve Lebeaux’ den akt. Kongar, 2007: 11). Birey ve toplum refahını ise ait olduğu kültür, inanç ve değerlerden meydana gelen sosyal refah hizmetleri belirlemiştir. Dolayısıyla bu hizmetlerin amacı hem birey ile yaşadığı toplumun refahını arttırmak hem de bu ikisi arasındaki dengeyi sağlamaktır (Friedlander, 1965: 8).

Bireyin sahip olduğu inanç ve değerlerin bir gereği olarak, gönüllülük esası çerçevesinde ortaya çıkan sosyal hizmet uygulama uğraşı, toplumlarda yaşanan büyük olay ve değişimlerle birlikte başlayıp günümüze kadar gelmiştir. Bu kapsamda sosyal hizmet fikrinin doğuşu, Sanayi devrimi, reform hareketleri, sosyal bilimlerin gelişimi,

demokratik devletlerin kurulması, hak ve özgürlerin yaygınlaştırılması düşüncesi gibi toplum meydana gelen olay ve fikirlerin sonucunda gerçekleşmiştir (Cılga, 2004: 6).

Toplumsal yaşamın başlangıcından günümüze yoksullar, güçsüzler, engelliler, kimsesizler gibi toplumdaki çeşitli fırsat ve olanaklardan yararlanamayan kişilere yardım edilmiştir. Yardım ve destek olma fikri, tüm dinler tarafından teşvik edilmiş bir uygulamadır. Dini bir vecibe olarak ortaya çıkan bu düşünce, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir değer olarak da kabul edilmesi toplum içindeki yaygınlaşmasını hızlandırmıştır. Böylece insancıl bir değer olan yardım fikri, üretim ve üretime bağlı toplumsal düzenin sorunlarının giderilmesi için sosyal hizmet ve destek niteliğine dönüşmüştür. Dolayısıyla sosyal hizmetin dünya tarihinde ortaya çıkışının temelinde toplumsal kaynak ve fırsatlardan herkesin faydalanabilmesi ve mahrum kalanların ise bunlara ulaşabilmesinin sağlanmasıdır (Kongar, 2007: 147).

Yoksul, kimsesiz, yaşlı, çocuk vb. şekilde ihtiyaç sahibi bireylere yönelik insani düşünce ve dini gerekçelerden hareketle ilk çağlarda ortaya çıkan sosyal hizmetin, Sanayi devrimi ile birlikte farklı bir boyuta doğru evrilmesini zorunlu kılmıştır. Çünkü feodal yapıdan sanayiye bağlı bir toplum düzenine geçiş yeni toplumsal sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Geleneksel tarzda ve hayırseverlik yaklaşımı ile yürütülen sosyal hizmet modeli, sanayiye bağlı ortaya çıkan yeni toplumsal sorunlara çözüm getirememiştir. Böylece günümüz sosyal hizmet düşüncesinin temelini oluşturan yaklaşım fikri ortaya çıkmıştır (Kongar, 2007: 148).

Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan çalışma hayatındaki yeni zorluklar, üretim ilişkilerinden kaynaklı işsizlik, yoksulluk gibi çeşitli sorunlar karşısında geleneksel tarzdaki müdahale ve yaklaşımların yetersizleşmesi toplum yapısındaki sosyal hizmet anlayışının değişmesine neden olmuştur. Böylece günümüz sosyal hizmet yaklaşımı, sanayi devrimi sonrasında değişen ve kentlileşen toplum yapısının sorunlarının çözümü için ortaya çıkmıştır.

Sosyal hizmetin, sosyal refah sistemi içinde yer alması sosyal refah kurumlarının gelişmesinden sonra olmuştur. Meslek olarak sosyal hizmet, sosyal refah alanında görev alan kimi meslek ve disiplinlerin birey ve toplum hayatındaki artan sorunlar karşısında yetersiz kalması sonucunda ortaya çıkmıştır (Kut, 1988:8). Dolayısıyla batı

ülkelerinde günümüz anlamıyla sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı sosyal refah kurumlarının gelişmesi sonrasında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda sanayi devrimi sonrası batı toplumlarında oluşan kentleşme hareketi beraberinde işsizlik, yoksulluk, barınma v.b tarzdaki kente özgü sorunları doğurmuştur. Kente özgü bu tür sorunlara çözüm bulma, sosyal adalet ve hakların geliştirilmesi amaç ve çabaları sonucunda batılı ülkelerde sosyal hizmet bilimi ortaya çıkmıştır (Şahin, 2000: 6).

Meslek olarak sosyal hizmet, 1800'li yıllarda sosyal refah kurumları tarafından kentsel alan ve bölgelerde yaşayanların ihtiyaçların karşılanması amacıyla başlatılan girişimler sonucunda batıda ortaya çıkmıştır. Dini gruplar ile gönüllülerin kurduğu özel kuruluşlar aracılığıyla hayırseverler ile dini kurumlara bağlı kişiler tarafından barınma, beslenme ve duygusal destek odaklı yürütülen faaliyetler neticesinde sosyal hizmet mesleği ilk kez başlamıştır. Bu çerçevede ilk sosyal refah örgütlenmesi, 1820 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde John Griscom tarafından yoksulların yaşam koşullarının araştırılıp onlara yardım etmek amacıyla kurulan Yoksulluğu Önleme Derneği'dir. Bu dernek vasıtasıyla yoksullar evlerinde ziyaret edilerek onların karşılaştığı zorluklarla mücadele edebilecekleri yol ve yöntemler ile plan ve desteklerin yapılmasında yardımcı olunmuştur (Zastrow, 2013: 2).

19. yy.da işsiz, kimsesiz, yoksul, evsizler ile eğitim, sağlık gibi güvence ve desteklerden yoksun dezavantajlı kesimlerin sorunlarının büyümesi, toplum içinde ciddi tehditler oluşturması ve bunlarla mücadele konusunda geleneksel sosyal hizmet ve yardımların yetersiz kalması sonucunda sosyal hizmet mesleğinin bilimsel yönde ve daha profesyonel bir şekilde geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü 1850'li yıllardan itibaren kentlerdeki işsiz, hasta, yoksul vb. kesimler ile sorunlarıyla ilgilenen çok sayıda kurum olmasına karşın hizmetlerde standart ile kurumlar arası koordinasyon ve bütünlük sağlanamamış hizmetler yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla özellikle İngiltere ve ABD (Social Work Degree Guide, 2018) başta olmak üzere batılı ülkelerde bu kesimlerin sorunlarıyla mücadele konusunda etkili ve verimli olmak için profesyonel yönde ilk çalışmalar başlatılmıştır (Zastrow, 2013: 2).

Sosyal hizmet alanında birlik ve bütünlüğün sağlanması, hizmet ve çalışmalarda belirli bir ölçü ve standardın yakalanması amacıyla ilk kez 1869 yılında Londra'da daha sonra da 1877 yılında ABD (Buffalo)'de Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti (The

Charity Organization Society) isimli bir dernek kurulmuştur (Karataş, 1999: 37). Bu kuruluşla yoksullukla mücadele eden hayırsever kurum ve kuruluşların arasındaki koordinasyonun sağlanması ve hizmetlerde standartların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti'nin sosyal hizmet konularında değerlendirme yapmak, raporlar oluşturmak, sosyal hizmet alanında çalışan gönüllülerin eğitimini üstlenmek gibi görevleri olmuştur (Denney, 1998: 10-12).

Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti'nin kuruluşuyla beraber işsiz, yoksul, yaşlı, kimsesiz, gibi kentlerde yaşayan çeşitli risk gruplarına yönelik kurumsal temelli gönüllü ilk yardım evi (Settlement House³) “Toynbee Hall” ismiyle 1884 yılında İngiltere’de açılmıştır. Daha sonra bu kuruma benzer gönüllü kuruluşlar, ABD’de hayırseverler tarafından kurulmaya başlanmıştır. Amerika’da kurulan yardım kuruluşları içerisinde en ilgi çeken ise Chicago’da Jane Adam tarafından kurulan “Hull House (Yerleşim Evi)” isimli yardım kuruluşu olmuştur (Zastrow, 2013: 3). Çünkü bu kuruluş, yardım ve destek konusunda yaptığı hizmetlerle hem model olmuş hem de hızlıca ülke geneline yayılmıştır. Öyle ki yardım kuruluşu eğitimden sanata, barınmadan sağlığa kadar farklı alanlarda çeşitli amaçlara yönelik ihtiyaç sahibi dezavantajlı gruplar için büyük bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Yenilikçi bir yapısı olan Hull House isimli bu yardım kuruluşu hem sosyal ve ekonomik hem de eğitsel ve sanatsal hizmetlere sahip olmasından kaynaklı hızla büyümüş ve 1920’li yıllara gelindiğinde ülke genelinde 500’e yakın destek ve yerleşim merkezi açmıştır (Hull House, 2020).

İngiltere’de ilk örnekleri görülen yardım evlerinde üniversite öğrencileri kalarak ihtiyaç sahibi kişilere bilgi, beceri, destek ve yardım konularında hizmetler vermişlerdir. Özellikle Londra’nın yoksul mahallelerinde yardım evleri kurularak yoksulların sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden fırsat ve olanaklardan yararlanmasının önü açılmıştır. Bu kapsamda etkili olan bu sosyal hizmet modeli, Amerika’da da öne çıkarak 1889’da Jane Adams tarafından “Hull House” ismiyle Chicago’da kurulmuştur. Dolayısıyla bu tür hizmet şekli dünyada farklı ülkelerde yayılmaya başlamıştır (Yolcuoğlu, 2017: 82). Böylece dünya genelinde sosyal hizmet anlayışı her ülkenin kendi sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ile ihtiyaç ve beklentilerine göre modellenip geliştirilmiştir.

---

³ İfadenin Türkçeye tercümesinde “yerleşim yeri / evi” şeklinde olsa da bu evler, yoksul bölgelerde kurularak yoksulların beslenme, barınma, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, iş bulma, mesleki beceriler kazandırma gibi çeşitli konulardaki yardım, destek ve eğitim hizmetleri gönüllüler tarafından verilmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Amerika’da yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle meydana gelen işsizlik, yoksulluk, barınma gibi sorunlara karşı geliştirilen gönüllü kuruluş hareketleri sosyal hizmet mesleğinin gelişmesinde etkili olmuştur. 1890 yılında hayırsever insanlar ile gönüllüler tarafından yürütülen organizasyonlar ekonomik krizden etkilenen birey ve ailelere yaptıkları destek çalışmaları sosyal hizmet meslek ve biliminin gelişmesine büyük katkılar yapmıştır. Gönüllüler ile hayırsever kuruluşlar bu meslek alanının ilerlemesi, bilimsel yönünün gelişmesi ve gönüllü çalışanların eğitimi konularında çalışmalar başlatılmasıyla birlikte 1898 yılında New York’ta Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti tarafından ilk kez sosyal hizmet alanında yaz okulu açılmıştır. Böylece sosyal hizmetin sunulmasında bilimsel ölçülerin kullanılması, kaynakların etkili ve verimli bir şekilde sunulması ve çalışanların sistematik olarak eğitilmesinin yolu açılmıştır. Bu bağlamda 1899 yılında dünyada ilk sosyal hizmet okulu Hollanda’nın Amsterdam şehrinde kurulmuştur (Şeker, 2015: 84). ABD’de sosyal hizmet mesleğinin ilerleyişine katkı veren bir diğer gelişme de 1904 yılında New York Hayırseverlik Okulu tarafından bir yıllık sosyal hizmet eğitimi veren bir eğitim programının başlatılmış olmasıdır. Bu okul 1917 yılında ismini New York Sosyal Hizmet Okulu şeklinde değiştirmiş ve sosyal hizmet alanında eğitimlere devam ederek sosyal hizmet uzmanlarını mezun etmiştir (Austin, 1997: 396).

Sosyal hizmet mesleğinin bilime dayalı ayrı bir disiplin haline gelmesi ise 1930’lu yıllardan itibaren başlamıştır. 1929 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrası 1935 yılında Amerika’da çıkarılan “Sosyal Güvenlik Kanunu” gereği toplumdaki sosyal refahın sürdürülebilirliğinin devamı için sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması çabası sosyal hizmetin ilerlemesine ve bu alandaki sosyal hizmet uzmanlarının istihdamına olanak sağlamıştır (Karataş, 1999: 38-39). Böylece sosyal hizmet disiplinin dünyadaki bilimsel tabanlı gelişimi ve ilerleyişi hızlanmıştır. Bu kapsamda sosyal hizmetin dünyadaki gelişimine bakıldığında Avrupa ve Amerika’da 1910 yılında sosyal hizmetle ilgili 14 okul kurulmuşken, 1920 yılında Şili Santiago’da, 1924’te Güney Afrika’da, 1936 yılında ise Mısır ve Hindistan Bombay’da ilk sosyal hizmet okulları açılmıştır (Koşar ve Tufan, 1999: 1-2; Özdemir, 1999: 23).

2.1.1.2. Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de sosyal hizmet mesleğinin tarihsel gelişimi Cumhuriyetin ilanından öncesine dayanmaktadır. Nitekim Cumhuriyetin ilanından sonra belirli bir dönem yapılan hizmet ve çalışmalar, Osmanlı Devleti'nden kalan sistem ve politikalar çerçevesinde devam ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde sosyal hizmetlerin gelişimi, Batılı ülkelerdekine benzer şekil ve nitelikte gerçekleşmemiştir. Batıdaki sosyal hizmet ve sosyal güvenlik sistemleri, sanayileşme sonrası ortaya çıkan işçi sınıfı ile toplum sorunlarına çözüm getirebilmek için kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise, sanayileşmenin geç başlaması nedeniyle sınıf oluşumunun doğurduğu sorunları çözmeye yönelik sosyal güvenlik ve hizmet sistemi yerine, dini ve toplumsal yardımlaşmayı esas alan vakıf, lonca, yakın çevre ile akraba eksenli yürütülmüştür (Yıldırım, 2007: 61, Kesgin, 2012a: 11).

Osmanlı'da sosyal odaklı hizmetlerin büyük bir kısmı belirli bir döneme kadar gönüllü olarak sivillerin kurduğu farklı kurumlar eliyle yürütülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplininin Cumhuriyet öncesi dönemde biçimlenmesinde inançların, kültürel değerlerin, toplumsal yapıların etkili olduğu görülmüştür. Sosyal hizmetin şekillenmesinde gönüllülük esası öne çıkarak toplumsal ve kültürel değerler bu hizmet alanında çeşitli kurumları ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki bu tür kurumlar arasında en yaygın şekilde görüneni vakıflardır. Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar gelen vakıflar, "sosyal adalet", "sosyal refah", "adil gelir dağılımı", "sosyal güvenlik" ve "sosyal hizmetler" gibi fikir ve kavramların telaffuz edilmediği dünya tarihi dönemlerinde bile, İslam toplumlarındaki etkili kurumsal yapılar arasında olmuştur. Vakıflar, Osmanlı yönetim sisteminin içinde yer almamasına karşın devletin kontrolünde bu tür kavramların gelişmesinde sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetleri gerçekleştirmiş güçlü kurumlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde vakıflar, sosyal hizmet amaçlı ve vatandaş temelli sivil sosyal politika anlayışı içinde ve kendi bütçeleri dâhilinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumları arasında yer almıştır (Abay, 2004a: 5).

Osmanlı Devleti'nde dönemin batılı tarzda bir sosyal hizmet ile güvenlik sistemi olmamasına karşın bu kurumların yerini tutan ve sosyal hizmet mekanizmalarını gerçekleştiren vakıf ve lonca kurulmuştur. Özellikle dini inanç ve esasların etkisinin

büyük olduğu bu kurumların sosyal hizmetlerin içindeki yeri oldukça önemli olmuştur. Çünkü sosyal hizmet alanında çalışan birçok vakıf ve loncalar, kadınların korunmasından çocukların bakımına ve kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılmasına, cadde ve sokakların temizlenmesinden yolda kalmışlara yardım edilmesine kadar birçok alanda hizmetlerini yürütmüşlerdir (Kongar, 2007: 161).

Osmanlı döneminde sosyal hizmet amaçlı uygulamalar ilk kez, 1808 tarihli “Sened-i İttifak” antlaşmasında yer almıştır. Padişah ile ayan ve hükümetin yetkilerini düzenleyen antlaşmanın 7. maddesinde “Yoksullar ve Müslüman olmayan halkın gözetilmeleri ve korunmaları asıdır” hükmü yer almıştır (Tanör, 1999: 45). Böylece bakıma muhtaç kişilere yardım edilmesi, korunması, desteklenmesi gibi sosyal nitelikli hizmetlerin varlığı kanuni bir çerçeve içerisinde belirlenerek güvence altına alınmıştır.

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıl sonlarına doğru sosyal refah alanında önemli hizmetler yürütülmeye başlanmıştır. Özellikle çocuklar ile kimsesiz bakıma muhtaç kişilere yönelik sunduğu sosyal hizmet ve yardımlar modern anlamda dönemin en iyi hizmetleri arasında gösterilmiştir. Bu bağlamda 1868 yılında Tuna Valisi Midhat Paşa tarafından çocuklar için “ıslahhaneler” ile göçmenler için “göçmen hastaneleri” açılmıştır (Koç, 2017: 56).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin sosyal hizmet alanında önemli uygulamaların başlatılmasında büyük bir rolü olan Padişah II. Abdülhamit Han’dır. Özellikle toplum sağlığı, kimsesizler ile yoksul çocuklara yönelik sosyal hizmet alanları II. Abdülhamit döneminde önemsenen toplumsal konular arasında olmuştur. Bu bağlamda 1896 yılında açılarak hizmet veren önemli kurumlardan bir tanesi darülaceze’dir. Dönemin en büyük sosyal hizmet kurumlarından birisi olan Darülacezeler, İstanbul’un ilk sosyal refah kurumlarından bir tanesi olmuştur. Nitekim Darülaceze, engelli bireylerin, yoksulların, kimsesizlerin korunup bakımlarını üstlenen, günümüze kadar gelen ve halende birçok sosyal hizmetleri yürüten bir kurum olmuştur. Ayrıca 1899 yılında muhacir ve kimsesiz çocukların barınıp korunması amacıyla Hamidiye Etfal Hastanesi de açılmıştır. 1903 yılında ise üç yüz yetime hizmet etmesi amacıyla Darülhayr-ı Ali hizmete sunulmuştur. Daha sonra bu kurum kapatılarak Meşrutiyet döneminin hem ilk mektebi hem de Müslüman çocuklar için yetimhane görevi gören Dar’ül Eytamlar açılmıştır. Dolayısıyla modern bağlamda sosyal hizmet alanına yönelik çeşitli sosyal refah kurumları II.

Abdülhamit döneminde yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde çeşitli sosyal hizmet yönlü kurumların açılmasına devam edilmiş ve bebek sağlığı için Darülaceze açılarak dört yaş altı kimsesiz çocuklara hizmet vermiştir. Daha sonraları 1911 yılında yaralı askerlerin tedavi ve bakımı için Hilal-i Ahmer Cemiyeti kurulmuştur (Kesgin, 2012a: 65-67).

Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde sosyal hizmet faaliyetleri devam ettirilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hayata geçirilen çeşitli sosyal hizmet kurumunun fikir ve hizmet temeli Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır. Bu bağlamda Osmanlı döneminde uzun yıllar sosyal hizmet alanında hizmet eden kurum ve kuruluşlar tecrübe ve varlıklarıyla birlikte Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bunun somut örneklerinden birisi Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. Cemiyet, Balkan ve Kurtuluş savaşları sonucunda şehit veya gazi olanlar ile bunların çocuk ve yakınlarına yardım etmek ve onları desteklemek için 1917 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Sonrasında Haziran 1921 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu cemiyet Ankara'da kurularak daha etkili hale getirilmiştir. Böylece Cumhuriyet döneminin en etkili sosyal hizmet kurumlarından birisi olan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun temeli Himaye-i Etfal Cemiyeti'yle birlikte atılmıştır (Yolcuoğlu, 2017: 121-122). Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden miras kalan birçok kurum, Cumhuriyet döneminde kurulan çeşitli sosyal hizmet kurumlarının temelini oluşturmuştur.

Erken Cumhuriyet dönemi sonrası 1950'li yıllardan itibaren sanayileşme, kentleşme, nüfus hareketleri gibi toplum yapısında meydana gelen büyük değişim ve dönüşümler sosyal hizmet alanında yeniliklerin getirilmesini zorunlu kılmıştır. Hem meslek hem de ihtiyaç noktasında sosyal hizmetin öne çıkması bu alanda yeni adımların atılmasına imkân tanımıştır. Böylece 1959 yılında çıkarılan 7355 sayılı kanun⁴ ile "Sosyal Hizmet Enstitüsü" kurulmasına yönelik kanun gereğince Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB)'na bağlı dört yıllık üniversite eğitimi veren yükseköğretim araştırma kurumunun açılması kararlaştırılmıştır (Kut, 2005: 10). Bu kuruluşun temel görevleri arasında yoksulluğun nedenlerini araştırarak bu alana yönelik yürütülmesi gereken sosyal hizmetlerin "şekil ve nev'ini tespit etmek" (madde 1/a) şeklinde

---

⁴Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun. (22/06/1959 tarihli ve 10233 sayılı Resmi Gazete.)

belirtilmiştir. Bu sayede yoksulluğa yönelik yürütülecek sosyal hizmet çalışmaları vasıtasıyla toplumsal kalkınma desteklenmek amaçlanmıştır. Ayrıca sosyal hizmete ihtiyaç duyan, bakım ve korunmaya muhtaç kişi ve topluluklar için sosyal hizmet kurum ve kuruluşların kurulup bunların arasında koordinasyon ve iş birliğinin sağlanmasından Enstitü sorumlu tutulmuştur. Böylece kanun kapsamında 1961 yılında SSYB'ye bağlı dört yıllık eğitim veren Sosyal Hizmetler Akademisi kurularak meslek elemanı olan sosyal çalışmacılar yetiştirilmeye başlanmıştır (Kut, 2005: 10-11).

Türkiye'de sosyal hizmetin gelişim sürecinde eğitim kurumunun yanı sıra bu alandaki hizmetlerin yürütülmesinde lokomotif bir görev üstlenen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuştur. 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı kanun⁵ ile kurulan bu kurum, yürütülen dağınık sosyal hizmet faaliyetlerini tek çatı altında toplamıştır. Böylece sosyal hizmet alanında yeni yaklaşım ve hizmetlerin getirilmesi konusunda bu kurum önem arz etmiştir. “Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir” (madde 1) şeklinde kanunun amacının belirtilmesi aynı zamanda SHÇEK'in hedef ve amaçlarına da işaret etmiştir.

2.1.2. Sosyal Hizmetin Amaç ve Hedefleri

Sosyal hizmet, toplumsal yaşamın sunduğu nesnel şartlara bağlı olarak bireyin diğer bireylerle ve toplumla olan ilişkilerinde ortaya çıkan çatışmaların, çelişkilerin veya sorunların giderilmesine yardımcı olmayı amaç edinmiş bir mesleki alandır (Cılga, 2004: 38). Bu kapsamda sosyal hizmetin hedeflediği odak nokta, bireyin hem kendisiyle hem de içinde bulunduğu çevresiyle uyumlu bir yaşam sürebilmesine destek olmaktır.

Sosyal hizmetin temel amaçlarından birisi bireyin, ailenin ya da grupların sorunlarının çözülmesine yardım etmek, insan onuruna yaraşır bir hayatın kurulmasına katkı yapmak ve toplumdaki dayanışma ve birlikteliği arttırmaktır (Adams vd., 2015: 33). Bu bağlamda sosyal hizmet, toplumdaki birey ve grupların sosyal işlevselliklerinin

---

⁵ “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”. Bu kanunun adı, 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 35. maddesi gereğince “Sosyal Hizmetler Kanunu” şeklinde değiştirilmiştir.

arttırılması, sorunlarla mücadele edebilmesi için yeteneklerin geliştirilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması için toplumsal kaynakların sağlanmasını hedeflemiştir.

Sosyal hizmetin amaç ve hedefleri her zaman başarılarından daha büyük olmuştur. Çünkü sosyal hizmet, toplum içerisindeki bireyin “etkili bir hayat sürmesi”, “kendisi ve diğer bireylerle karşılıklı ilişkiler geliştirmesi”, “kendi yaşamı ile toplumsal kaynaklar üzerinde söz sahibi olması” ve “güçlü bir birey olarak kendi kararlarını alabilmesini” hedeflemiştir. Dolayısıyla sosyal hizmetin amaç ve hedefi, bireyin sosyal ve ekonomik şartlarını içinde bulunduğu toplum yapısına uygun bir hale getirerek bireyi daha ileri bir noktaya taşımaktır (Garrett’den aktaran Yolcuoğlu, 2017: 185).

Zorlu koşullar altında ve yoksulluk içinde yaşayan hassas durumdaki birey, grup veya toplulukların sorunlarını özel bir ilgi ve dikkatle çözmelerine yardımcı olmak sosyal hizmetin temel görevi olmuştur (Duyan, 2016: 97). Bu bağlamda hayatındaki sorunların çözümlenmesi ve toplum refahının geliştirmesi için var olan sosyal hizmetin amaç ve hedefleri Cılga tarafından (2004: 32) şöyle sıralanmıştır:

- Toplum hayatında var olan bireyin etkililiğini arttırmak,
- Bireyin kendi hayatı ile kaynakları konusunda söz sahibi olmasına olanak sağlamak.
- İnsanların kendi potansiyelleri ile güçlerinin farkına varmasına yardımcı olarak üretken olabilmesine destek olmak.
- Toplum hayatı içinde bireyin onur ve haysiyetine uygun yaşam şartlarını geliştirmek,
- İnsanların ihtiyaçlarını karşılama ve sorunlarını çözme yeteneklerini geliştirerek kaliteli ve mutlu bir yaşama kavuşmalarına yardım etmek.

Dayanışma ve yardım etme mesleği olan sosyal hizmet birey ve toplum sorunlarını ele alarak bilimsel ilke ve yöntemler aracılığıyla insanlara yardım etmeyi ve destek olmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda insanların sorunlarını çözebilmesinde baş etme becerileri ile kapasitelerini geliştirme, hizmet ve kaynak sağlayan sistemlerle insanları bir araya getirme, sistem ve kaynakların insancıl merkezli çalışmasına destek

olma ve sosyal politikaların ilerlemesine katkı yapma şeklinde sosyal hizmetin dört temel amacı bulunmaktadır (Pincus ve Minahan'den akt. Duyan, 2016: 10).

Sosyal hizmet yürüttüğü çalışmalar ile uygulamalar aracılığıyla bu amaçlarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Zastrow (2013: 18-19) sosyal hizmetin bu dört temel amacını şu şekilde açıklamıştır:

- Bireyin kendi sorunlarını çözme becerisini geliştirmek ve kapasitesini arttırmak sosyal hizmetin amaçlarından. Dolayısıyla “ çevresi içinde insan” kavramı ile sosyal hizmetin odağında “insan”ın yani bireyin olduğuna dikkat çekilmiştir. Böylelikle meslek elemanı olan sosyal hizmet uzmanının “kolaylaştırıcı” rolünü yerine getirmek için ihtiyaç duyulan hizmeti bireye, gruplara ya da topluma sunmaktadır.

- Zastrow'a göre sosyal hizmetin ikincil temel amacı “insanları kendilerine kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemlerle” bağlantılı hale getirmek ve bu bağı kuvvetlendirmektir. Bu kapsamda meslek elemanı olan sosyal çalışmacı, “arabulucu” rolü sayesinde bireyle ilişkili olduğu sistemlerle bir araya getirmektedir.

- Sosyal hizmet biliminin bir diğer amacı da “insanlara hizmet sağlayan sistemlerin insancıl bir şekilde çalışmalarını” sağlamaktır. Sosyal hizmet disiplini sistemlerin ve kaynakların insancıl olarak işlev görmesi için çalışarak bireyi bunlarla olan bağını geliştirmeye çalışmaktadır.

- Sosyal hizmetin temel amaçlardan sonuncu ise sosyal politikalarının geliştirilmesine ve iyileştirilmesine katkı vermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet etkisiz, uygun olmayan veya zayıf kalan sosyal politikaların yerine bireyi merkezine alan etkili ve verimli politikaların üretilmesine katkı vermeyi amaçlamıştır.

Bireyi ve toplumu odağına alan sosyal hizmet, toplum hayatının zorlu ve nesnel şartları içinde bireyin çevresi ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan sorunların çözümü ile çatışmaların giderilmesi konusunda bireye yardım etmeyi amaçlamaktadır (Cılga, 2004: 38). Dolayısıyla sosyal hizmet mesleğinin temel amacı bireye destek vererek onun çevresiyle olan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesini sağlamaktır.

Amerika Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi Kurumu⁶, sosyal hizmetin amaçlarını şu şekilde açıklamıştır (CSWE, 2015: 5):

Sosyal hizmet mesleğinin amacı birey ve toplum refahını teşvik etmektir. Diğer bir amacı da küresel bakış açısıyla birey ve çevresini insanların farklılığına saygılı ve bilimsel araştırmaya dayanan bilgi ile yönlendirerek sosyal ve ekonomik adaleti sağlamaktır. Başka bir amacı ise insan haklarını sınırlayan durumların önlenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve toplum içindeki her birey için yaşam kalitesinin yükseltilmesini araştırmalarla gerçekleştirmektir.

Amerika Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi'nin bu açıklamasından anlaşılacağı üzere sosyal hizmet disiplinin amacı bilimsel bilgi tabanına dayanan, insan haklarına saygılı, yoksulluğu azaltıcı çalışmalarla hem birey hem de toplum refahını arttırarak sosyal ve ekonomik adaleti gerçekleştiren bir toplum yapısını kurmaktır.

Sosyal hizmetin amacı bireyin çevresi ile yaşadığı sorunlarını çözümlenecek şekilde ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, birey ve toplumlar sorunlarının çözümü ile gelişeceği, bu gelişim için sosyal hizmet mesleğinin birey ve toplum yapısının öğeleri üzerine odaklaşması gerektiği ve toplumsal sorunların yine o topluma özgü çözüm yolu ile teknikleri vasıtasıyla çözümlene bilineceği ilkeleri sosyal hizmetin amaç ve hedeflerine dayanak olmuştur. Dolayısıyla sosyal hizmetin varlığı amaç ve değerleri ile önem kazanmıştır (Kongar, 2007: 26).

2.1.3. Sosyal Hizmet Uygulama Alanları

Sosyal hizmetin mesleki uygulamasının batıdaki ilk örnekleri, İngiltere'de ortaya çıkan toplumsal sorunlara yönelik alınan tedbirlerle birlikte görülmeye başlanmıştır. 1601 yılında düzenlenen "Yoksullar Yasası" ile sosyal yardım ve destekler hizmetlerinin sistematik bir şekilde uygulanmaya başlanması sosyal hizmet uygulamasının da temelini oluşturmuştur (Denney, 1998: 6). Daha sonrasında 1782 yılında düzenlenen Gilbert Kanunu ve 1795 yılında çıkarılan Speenhamland Kanunu ile birlikte bu hizmetlerin kapsamının daha da artması (Akyüz, 2008: 59-60) sosyal hizmet uygulamasının da geliştirilmesine imkân tanımıştır.

19. yüzyılda savaş, salgın, göç gibi nedenlerden dolayı yoksullukla mücadelenin daha da hızlandırılması zorunlu olmuştur. Bu kapsamda sosyal hizmet uygulamasının profesyonel bir boyuta çıkarılmasıyla mücadelenin daha da etkili yapılması amaçlanmıştır.

---

⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nde ulusal sosyal hizmet eğitiminin akreditasyonu (yeterlilik) konusunda yetkili olan kurumdur (Zastrow, 2013: 19).

ve 1869 yılında Londra'daki sosyal hizmet alanındaki kuruluşlar “ Charity Organisation Society” adı altında birleştirilmiştir. Ortaya çıkan bu yapı altında uygulamaya yönelik eğitimler yapılarak standartlar geliştirilmiştir. Böylece sosyal hizmet mesleki uygulama alanı daha da güçlendirilmiştir.

Sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanının geliştirilmesi mesleğin daha da ilerlemesine ve özel alanlara doğru yoğunlaşmasına da imkân tanımıştır. Böylece mesleki uygulamanın 1920’li yıllardan itibaren daha da yerleşmeye başlamasıyla birlikte aile refahı, çocuk refahı, tıbbi sosyal hizmet, psikiyatrik sosyal hizmet gibi alanlarda da ilk uygulama alanları oluşmaya başlamıştır. Bu uygulama alanları süreç içerisinde değişerek hem odağını hem bilgi düzeyini hem de uygulama yöntem ve yaklaşımlarını geliştirmiştir (Duyan, 2016: 53). Bu çerçevede sosyal hizmet, çocuk, kadın, genç, yaşlı, yoksul, göçmen, mülteci, şiddet, çeşitli bağımlılık hastalıkları gibi geniş bir alanda mesleki çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır.⁷

Sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanı, bireyler, gruplar ve toplum olmak üzere üç temel alan üzerine kurulmuştur. Çünkü her bir alanın kendi içerisinde sorunları değişik nitelikte olurken bu sorunların çözümü de farklı yöntemlerle yapılabilinmiştir. Nitekim sosyal hizmet mesleki uygulamalarının odağında doğrudan birey, grup veya toplumların sorunları çözmek yerine sorun sahiplerine yardımcı olup kendi kendilerine sorunlarını çözebilme fırsatını yakalamalarına ve böylece kapasitelerini geliştirmelerine destek olmaktadır (Kongar, 2007: 59). Böylece sosyal hizmet mesleği birey, grup ya da toplumların kendi kendilerine yetebilme gücünü elde ederek başkalarına bağımlı kalma durumlarından kurtarmış olmaktadır.

Uygulama alanı üç gruba ayrılan sosyal hizmetin ilk grubu mikro düzeydir. Mikro düzeyde birey ve ailesi bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleki uygulamanın ikinci grubu mezzo düzey olup bu düzeyi resmi grup ve örgütler meydana getirmiştir. Sosyal hizmetin uygulama düzeyinin son grubunu ise makro düzey oluşturmuştur. Bu düzeyde büyük topluluklar ile toplumun kendisi yer almıştır. Bu bağlamda birey, grup ve topluma yönelik çalışan sosyal hizmet mesleğinin temel uygulama alanları eğitim,

---

⁷ Sosyal hizmet mesleği şiddet, suç, evsiz bireyler, yeşil sosyal hizmet, adli sosyal hizmet, kırsal sosyal hizmet gibi birçok toplumsal sorunlar açısından halen günümüzde genişlemeye devam etmekte olup uygulama alanlarının sayısını arttırmaktadır (Duyan, 2016: 53-55).

sağlık, barınma, rehabilitasyon, sosyal refah, sosyal güvenlik, boş vakti değerlendirme şeklinde genel çerçevede sıralana bilinir (Kongar, 2007: 34).

Mikro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarının kapsamında çocuk, genç, yaşlı kadın, erkek özelinde engelli, işsiz gibi geri kalınmış durumlar ile sorunları içeren ve doğrudan bireye yönelik yürütülen kişisel sosyal çalışmalardır. Bu uygulamalar bireyin sosyal, psikolojik, biyolojik ve manevi benliğine yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu amaçla bireye danışmanlık yapma, onu yönlendirme veya kurum desteği sunma gibi birçok sosyal hizmet uygulamaları yöntemlerinden faydalanılmaktadır.

Dezavantajlı durumda olan topluluklar ile örgütlerden oluşan mezzo düzeydeki gruplara yönelik uygulamaların odağında daha çok bağımlılık, şiddet, istismar, kanser gibi sorunlar bulunmaktadır. Dolayısıyla planlı bir zamanlama içerisinde bu küçük insan gruplarının sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olan müdahale yöntemleri sosyal hizmet uygulamalarının kapsamını oluşturmuştur. Uygulamada terapi ile oyun ve müzik gibi diğer faaliyetler aracılığıyla grup üyelerinin duygu ve davranışlarının geliştirilmesine destek olunmaktadır. Böylece grup ve örgüt üyelerinin güçlü bir desteğinin alınması suretiyle sorunlarının hızlıca çözülmesi amaçlanmıştır (Zastrow, 2013: 9-11).

Sosyal hizmet uygulama alanının üçüncüsü olan makro düzeyde ise toplumların karşı karşıya kaldığı büyük temel sorunların çözümüne yönelik politika ve stratejilerin kurulmasına destek olunmaktadır. Genel olarak makro düzeyde gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları ekonomik, sosyal, kültürel vb. olanak ve fırsatların toplumlarda adaletli bir şekilde dağıtılması ile teknoloji ve bilimsel gelişmelerin toplumda yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir (Yolcuoğlu, 2017: 373). Sosyal hizmetin bu alandaki uygulamalarıyla toplumdaki gönüllü çalışmaların arttırılması, kaynakların topluma daha fazla sunulması, sorunlara yönelik toplumun daha fazla bilinçlendirilmesi gibi topluma yönelik amaçları bulunmaktadır.

Sosyal hizmet disiplininin mesleki olarak bireye, gruba ve topluma yönelik sunduğu sosyal hizmet uygulamalarının bütününde yer alan üç temel amaç şöyle sıralanabilir (Sheafor ve Horesji'den akt. Duyan, 2016: 13):

- Birey, aile, grup veya toplumun sosyal işlevselliklerinin sağlanması, korunması, onarılması ya da geliştirilmesi yönlerinden başarılı olmak ve müracaatçılara kaynak kullanımı ile stresle başa çıkmada yardımcı olmak,

- Sosyal politika ile kaynak ve hizmet planlamalarını insan gereksinimlerine göre yaparak onların kapasitelerini artırıcı şekilde yürütülmesini sağlamak,

- Dezavantajlı birey ve grupları destekleyip güçlendirmek ve sosyal adaleti sağlamak için sosyal politika alanındaki programları takip edip örgütsel veya yönetsel rol ve sorumlulukları almak.

Sosyal hizmetin mesleki uygulamaları ile kişi, grup veya toplulukların kendileri ile çevreleri arasındaki dengesizliklerin giderilmesi, sorunların çözümlenmesi ve bu yönde tedavi edici, destekleyici veya kapasite artırıcı yetenek ve yönlerin keşfedilmesi işleri yapılmaya çalışılmaktadır (Kongar, 2007: 21).

2.2. Sosyal Yardım Kavramı

Kavramsal bağlamda genel geçerliliği kabul edilmiş temel evrensel bir tanımla olmamakla birlikte sosyal yardımın farklı tanımları bulunmaktadır (Gough, 2013: 234). Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir. Bu kapsamda sosyal yardım kendilerince herhangi bir katkı yapmış olmalarına bakılmaksızın sosyo-ekonomik yönden yoksul ve muhtaç kişilere yapılan çeşitli yardımlardır (Koç, 2005: 34).

Yoksullukla mücadele konusunda temel yöntemlerden birisi olan sosyal yardım, en genel anlamıyla muhtaç kişilere yapılan maddi ve maddi olmayan yardımlardır (Taşcı, 2008: 129). Bir başka ifadeyle sosyal yardım, asgari düzeyde geçimini sağlayamayan kişi, grup veya topluma yönelik olan, muhtaçlık tespitine dayalı, resmi kurumlar ile gönüllü kuruluşlar tarafından yapılan ve olabilecek en kısa sürede muhtaçlık durumundan kurtarmayı amaçlayan nakdi ve ayni yardımlardır (Çengelci, 1993: 22). Bu şekilde dile getirilen tanımlardan hareketle sosyal yardım en genel ifadeyle muhtaçlara yapılan yardım türlerinin bütünüdür.

Sosyal politika alanında yoksullukla mücadele konusunda temel araçlardan biri olan sosyal yardımı Seyyar (2018), sosyal koruma politikası çerçevesinde ele alarak;

“kendi ellerinde olmayan sebeplerden dolayı fakir olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen ve dolayısıyla mutlak ve nispi olarak yardıma muhtaç hale gelen kişilere, insanlık haysiyetine yaraşır düzeyi sağlamak amacıyla, çoğu kez devlet bütçesinden tek taraflı olarak yapılan karşılıksız veya kişinin durumunun iyileşmesi halinde daha sonra geri ödeme şartına bağlı olarak yapılan maddi destekler”

şeklinde tanımlanmıştır. Genel olarak sosyal yardım tanımlanırken yoksullar ile bunların aldığı yardımlara işaret edilmiştir. Bu çerçevede sosyal yardım, bir toplumda yaşayan yoksulların içinde bulunduğu zorlu yaşam şartlarından kurtarılması için yapılan yardımlardır.

Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan ya da sosyal sigorta kapsamında olup da yeterli düzeyde destek veya korunma göremeyen ve diğer çeşitli sosyal risklerle karşı karşıya kalan kimselere karşılıksız yapılan yardımların tamamı sosyal yardım olarak ifade edilmiştir (Koç, 2005: 35).

Yukarıda belirtilen tanımlardan hareketle sosyal yardım yoksul durumda olup herhangi bir yardım ve destek almayan birey ya da grupların içinde bulunduğu muhtaçlık durumundan kurtulması ve böylece insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşması için yapılan aynı ve nakdi yardımlardır.

Sosyal devlet olma ilkesinden hareketle sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin sunulmasında bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede sunulan sosyal yardım toplumda inşa edilen sosyal koruma ve güvenliğin önemli parçalarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla sosyal yardım, kendilerine bağlı olmayan sebeplerden dolayı muhtaç duruma düşen birey, grup ve topluluklara yönelik devlet bütçesinden yapılan ve insan onuruna yaraşır bir hayat düzeyi sunmayı hedefleyen yardımlardır (Zengin ve Öztaş, 2009: 19, 21).

Kavramsal çerçevede sosyal yardım genel olarak ele alınırken yoksul ve muhtaç kimselere yapılan yardımlar veya yoksullukla mücadele kullanılan sosyal güvenlik yöntemi şeklinde tanımlanmıştır. Bu tür tanımlamalar yanında kapsam ve niteliğine yönelik farklı tanımlamalar da yapılmıştır. Bu bağlamda Dünya Bankası (DB) tarafından sosyal yardım, “yoksul hane halklarına yönelik hedefler ve gelir testi yöntemi ile yapılan nakdi yardım” şeklinde tanımlanmışken (Ringold ve Kasek, 2007: 4), Barrientos'a (2013: 45) göre ise ölçülebilir yoksulluğa yoğunlaşan, yoksulluğu önlemeyi, azaltmayı ve sonlandırmayı temel amaç edinmiş program, politika ya da

kurumlardır. Sosyal yardım kavramının çeşitli tanımlamalarına kıyasla Barrientos'un tanımında sosyal yardım kavramının sadece politika ve programlardan meydana gelmediğine bu politikaları yürüten kurum ve kuruluşlarla birlikte bütünlük arz eden bir hizmet şekli olduğuna işaret edilmiştir.

Gelir transferi niteliği olan sosyal yardım, gelir veya kaynakların dağıtılarak yoksul ya da muhtaç kişilerin geçimlerini sağlayabilmesine olanak verilmesidir. Bu yönde farklı refah modellerinden birisini benimseyen devletler günümüzde bu olanak ve fırsatların yakalanmasını ücret, maaş, aynı ödemeler biçiminde çeşitli politika ve programlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Kesgin, 2013: 30). Bu bağlamda devletlerin sosyal güvenlik sistemleri içerisinde farklı şekil ve biçimlerde yer alan sosyal yardımlar (Koç, 2005: 36), ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ile kültürel değerlerine göre sunulmaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımın hem nitelik hem de nicelik bakımından ülkeden ülkeye farklılık gösteren bir yapısının olduğu söylenebilir.

Sosyal devlet olma ilkesinin temel dayanaklarından birisi olan sosyal yardım, sosyal güvenlik ve korumanın temel konusunu oluşturmuştur. Bu bağlamda yoksul ve muhtaç durumda olan birey, aile veya toplulukların asgari geçim şartlarının yerine getirilmesini amaç edinmiş yardımların bütünüdür (Şeker, 2015: 100). Yardımın niteliği ülkeden ülkeye değişebilmesine karşın sosyal yardım, özü itibarıyla yoksullukla mücadele konusunda temel bir araç olup karşılığı olmayan bir yardım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Sosyal Yardımın Amacı ve Özellikleri

Yoksulluğun ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak meydana gelen sosyal yardımlar, muhtaçlık durumunun ortadan kaldırılmasını, ortadan kaldırılamıyorsa asgari düzeye çekilmesini hedeflemiştir. Çünkü aynı ya da nakdi yardım ve destekler ile yoksulluğun sonlandırılmasını ve böylece bireyin hak kayıpları ile mahrumiyetlerinin önlenmesi amaçlanmıştır (Karagöl ve Dama, 2015: 9).

Temel amacı yoksulluğun sonlandırılması olan sosyal yardımlar, hem ekonomik hem de sosyal açıdan kayıpların önlenmesini hedeflemiştir. Bu kapsamda sosyal sınıflar arasında farkların kapatılması, düşük gelir gruplarının sosyal ve ekonomik durumlarının

iyileştirilmesi, gelir adaletsizliğinin giderilmesi gibi toplum geneline yönelik amaç ve hizmetler için sosyal yardım uygulamaları yürütülmektedir (Kesgin, 2013: 30).

Bir ülkede yapılan sosyal yardım çalışmalarının birey ve gruplar için birçok olumlu ve yapıcı yönleri bulunmaktadır. Bu bağlamda sosyal yardımlar toplumdaki sosyal adaletin inşa edilmesi, birlik ve bütünlüğün sağlanması, oto kontrolün gerçekleştirilmesi, insanların vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, aidiyet duygularının pekiştirilmesi ve ülkeye olan güven duygusunun güçlendirilmesi için önemli bir etki ve role sahiptir. Dolayısıyla toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik yapılan sosyal yardımlar ile sosyal hizmet uygulamaları ülkedeki bölgeler arasında sosyo-ekonomik adaletin sürdürülmesi, tarihi, kültürel ve siyasal birlik ile bütünlüğünün korunması için önemli bir araçtır (Güneş, 2012: 159).

Yoksul ve muhtaç durumdaki birey ve toplumların temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasını amaç edinen sosyal yardımın en temel özelliği karşılıksız olmasıdır (Şeker, 2015: 101). Diğer bir deyişle sosyal yardım alan birey veya gruplardan kendilerine bu yardımın yapılabilmesi için sosyal güvenlik sistemine öncesinde herhangi bir maddi katkı veya destek yapmış olması aranmamaktadır. Bu nedenle sosyal yardımlar genelde karşılıksız bir yardım biçimidir.

Niteliği itibariyle karşılıksız olan sosyal yardımlar, hem kavramsal boyutu hem de uygulama yönü itibariyle değerlendirildiği zaman şu özellikleri bünyesinde taşıdığı söylenebilir (Yılmaz vd., 2018: 600):

- Kanuni ve örgütsel yapısı ile hedefleri, amaçları ve odak grupları bakımından geleneksel yardım ve dayanışma şeklinden ayrılmıştır,
- Yoksul ve muhtaç durumdaki birey, grup veya toplulukları hedeflemiştir,
- Maddi bir katkı yapan, prim ödeyen veya destek veren gruplara karşı olmayıp yoksul ve muhtaç durumda olan herkese karşılıksız olarak yapılmaktadır,
- Sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile inanç ve kültürel değerler nedeniyle uygulama şekilleri, amaç ve hedefleri ile uygulayıcıları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir,

- Sosyal güvenlik ve sosyal koruma politikalarının en üst düzeydeki amacına ulaşabilmesinde sosyal güvenlik sisteminin temel tamamlayıcı unsurlarından birisidir,

- Sosyal politika bağlamında yürütülen sosyal hizmet uygulamalarıyla birlikte yürütülmektedir,

- Genel olarak dünya üzerindeki uygulamalarına bakıldığında sosyal yardımlar tek tip, sabit veya kesin bir standartta sahip olmayıp beklenti ve ihtiyaçlara göre şekil alabilmektedir.

Çengelci (1993: 9-10)'ye göre sosyal yardımlar ülkelerin sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alan ve bu sistemin verimli şekilde çalışmasına destek olan en temel araçlardan birisidir. Çünkü ülkelerin büyük bir çoğunluğu incelendiği zaman sosyal güvenlik sistemleri içerisinde en çok tercih edilen sosyal politika araçlarından birisi de sosyal yardımlardır. Nitekim bu ülkelerin genelinde sosyal yardımlar kanuni bir düzenleme kapsamında, merkezi idarenin denetim ve kontrolü altında hem kamu kurum ve kuruluşları hem de sivil toplum örgütleri ile diğer gönüllü birey ve kuruluşlar eliyle aynı ve nakdi şekilde yürütülmektedir.

Toplumdaki herhangi bir bireyin kendi imkân ve fırsatları ile yaşadığı çevrenin koşullarının kıyaslanması neticesinde bu bireyin yaşam seviyesinin toplumdaki yaşam düzeyinin altında kalması durumunda sosyal yardım devreye sokulmaktadır. Böylelikle yardımların hem bireyin ihtiyaçlarını zamanında giderebilmesine hem de bu yardımların hedef ve amaçlarına uygun şekilde yapılmasına imkân vermektedir.

Sosyal yardımlar niteliği itibariyle bireylerin muhtaçlık durumundan kurtulması amacıyla verilmekte olup bireylerin bu kriz durumları sona erince kesilmesi gereken bir sosyal politika aracıdır. Nitekim yapılan sosyal yardımların temel amacı bireylerin ihtiyaçlarının karşılanarak en kısa sürede zorlu yaşam şartlarının üstesinden gelmesine destek olmaktır.

2.2.2. Dünya’da Sosyal Yardımların Gelişimi

Sosyal güvenlik içerisinde “ilk uygulama alanı” olarak ortaya çıkan sosyal yardımlar insanlık tarihinden itibaren refah politikaları bağlamında yürütülen faaliyet alanlarından birisidir. Bu kapsam sosyal yardım uygulamaları her toplumda farklı şekil

ve biçimlerde görülmüştür (Kesgin, 2013: 11). Bu bağlamda Sanayi Devrimi ile birlikte sosyal yardımlar hem nitelik hem de çeşitliliği bakımından değişim geçirmiştir. Bu nedenle sosyal yardım ve uygulamalarının Sanayi Devrimi öncesi ve sonrası şeklinde ayrılması sosyal yardımların anlaşılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

2.2.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem

Kavramsal olarak birçok terimle açıklanan sosyal yardım, insanlık tarihiyle başlayan (Taşçı, 2008: 128), günümüzde varlığını koruyan ve gelecekte adil gelir dağılımı, fırsat eşitliği ile sosyal adaletin tam olarak sağlanamadığı durumlarda varlığını da muhtemel devam ettirebilecek bir olgudur.

İlkçağ'dan itibaren aile, akraba, yakın çevre ile komşuluk ilişkileri çerçevesinde sosyal yardımlar gerçekleşmiştir. İlkçağ dönemindeki Mısır, Roma ve Yunan gibi topluluklarda sosyal yardım hem dini inançların etkisiyle hem de toplumların kendilerine özgü kurdukları loncalar eliyle yürütülmeye çalışılmıştır (Dilik, 1991: 14).⁸ Dolayısıyla insanlık tarihiyle birlikte var olan sosyal yardımlar toplumlarda hâkim olan inançlar ile sosyokültürel ve ekonomik dinamiklerin etkisiyle yürütülmüştür.

Milattan Önce (M. Ö.) 2200 ile 1800 yılları arasında Mısır'da sosyal yardımların ortaya çıkış sürecinde dini kurumların etkisi görülmüştür. Bu bağlamda devlet idaresinde söz sahibi olan ruhban sınıfı, dindar zengin sınıfın fakirlere yardım etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda yoksul ailelere, kimsesizlere, yetim ve dullara varlıklı aileler yardım etmiştir. Böylelikle Mısır'da kamusal alanda sosyal yardımın ilk deneme uygulamaları ortaya çıkmıştır (Dilik, 1988: 42).

İlkçağ dönemindeki Yunanistan topluluğu tarım, ticaret ve el sanatlarıyla uğraşan bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Bu dönemde yoksul ve yardıma muhtaç kişi ve grupların bakımı kanunla güvence altına alınmış olan aile, komşu ve yakın çevre yardımlarıyla sağlanmıştır. Ancak bu durum M.Ö. 500-449 yıllarında yapılan savaşlar nedeniyle büyük bir değişim geçirerek toplumdaki yardım ve bakıma muhtaç bireyler ile yoksul grupların sayıca artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla toplumdaki bu dönüşümle birlikte devlet tarafından yürütülen sosyal yardım uygulamaları hayata

---

⁸ Taşçı (2007: 92)'ya göre ilkçağ dönemi medeniyetlerinden olan Roma ve Mısır'da dini gerekçelerle sosyal yardımlar yapılırken Yunan toplumunda ise daha çok esnaf birlikleri (loncalar) eliyle sosyal yardımlar gerçekleştirilmiştir.

geçirilmiştir. Ayrıca esnaf ve sanatkârların kurduğu loncalar eliyle de sosyal yardımlar yoksul bireylere sunulmuştur. Nitekim Eski Roma döneminde de sosyal yardımların ortaya çıkışı Yunanistan'daki gelişim sürecine benzer şekilde olmuştur. Bu kapsamda M.Ö. 246-126 yılları arasında yaşanan savaş nedeniyle geniş halk kitleleri yoksullaşmış ve devlet eliyle yoksullaşan kesimlere sosyal yardımlar yapılmıştır (Dilik, 1988: 43-44).

Tarihte yoksunluk⁹ ve yoksulluk sorunları ile karşılaşmışken her dönemin kendine özgü yöntemler vasıtasıyla bu sorunlara karşı mücadele verilmiştir. Dolayısıyla sanayi devrimi öncesinde insanların karşılaştığı sorunlara yönelik gerçekleştirilen çeşitli yardım ve destek metotlarında geleneksel anlayışın hâkim olduğu bir sistem devlet eliyle geliştirilmiştir. Bu sistem içerisinde bireylerin inançları, kültürleri, değerleri gibi etkenler de sosyal yardım fikrini gelişimine katkı sunmuştur (Çengelci, 1993: 10).

Yedinci yüzyılda İslam dini ile birlikte cami, medrese, külliye, vakıf gibi dini müesseseler, mesleki örgütlenmeler, dernek gibi çeşitli gönüllü kuruluşlar ile aile, akrabalık, komşuluk gibi ilişkiler ağı vasıtasıyla sosyal yardım toplumda yer edinmiştir. Özellikle İslamiyet'in ortaya çıkması neticesinde sosyal yardım alanında büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Çünkü İslam dininde sosyal yardım konusu insanların yapması gereken görev ve ibadetler arasında yer almıştır (Taşçı, 2010: 65).

Ortaçağ Dönemi Avrupa'sında bireyin yaşadığı ekonomik sıkıntılarla mücadele etme konusundaki görev ve sorumlulukları aile, arkadaş, akraba gibi yakın çevre de üstlenmeye çalışmıştır (Koşar, 2000: 8). Bunun yanı sıra Ortaçağ dönemindeki İslam coğrafyasında vakıflar ile ahilik ve gedik teşkilatları; batı dünyasında ise kilise ve lonca teşkilatları toplumda bulunan muhtaçlara yönelik sosyal yardım konularında öne çıkmıştır (Dilik, 1988: 49-58).

Ortaçağ toplum yapısının gelişmişlik düzeyi ile insanların yaşam şartları, beklentiler ve ihtiyaçları çok yüksek olmadığı için sınıflar arasında gelir düzeyi ile refah seviye farkı da çok fazla olamamıştır (Ersöz, 2003: 124). Nitekim bu duruma bağlı olarak da eş, dost akraba dışındaki ihtiyaç sahibi kişilere yapılan sosyal yardımlarda keyfiliyetçilik de görülmüştür (Türkcan, 2003: 23). Dolayısıyla Ortaçağ döneminde aile, akraba ve yakın çevreden olmayan bireyler dışında toplumdaki diğer ihtiyaç sahibi

---

⁹ Mahrumiyet (TDK, 2021).

bireylere yönelik sosyal yardım konusunda vakıf ve loncalar ile cami ve kilise gibi dini kurumlar daha fazla öne çıkmıştır.

Feodal yapının bozulması, ekonomik sorunlar, bulaşıcı hastalıklar, savaş, kıtlık, gibi toplumu derinden etkileyen olayların meydana gelmesi, Ortaçağ Avrupa'sında bakıma ve korunmaya muhtaç insanların sayısının hızla yükselmesine neden olmuştur. Bu tür olumsuzluklar karşısında aile, akraba, yakın çevre ile gönüllü kuruluşların yaptığı sosyal yardımların yetersiz ve işlevsiz kalması ilk kez devletin müdahalesini zorunlu kılmıştır. Çünkü geleneksel tarzdaki sosyal yardım şekli, bu çaptaki büyük sorunlara yönelik ihtiyaçların karşılanmasında etkili olamamıştır. Bu nedenle 1601 yılında İngiltere'de çıkartılan "Yoksulluk Kanunu" hem sosyal yardımın etkili olmasında hem de devlet eliyle yürütülmesinde temel bir rol oynamıştır (Ersöz, 2003: 123). Bu kanunla birlikte toplumda gönüllü olarak yürütülen sosyal yardımlar, devlet eliyle ya da onun gözetim ve denetimdeki bir sistem içerisinde yürütülmeye başlanmıştır.

İngiltere'de 1782 yılında kabul edilen Gilbert Kanunu ile yoksullara yönelik sunulan sosyal yardımlar geniş bir alanda uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede engeli bulunmayan bireyler de dâhil olmak üzere yoksulların tamamına nakdi yardımın yapılması kanuni olarak mümkün hale getirilmiştir. Ayrıca çalışabilir bir durumda olan yoksul bireyleri yardım merkezlerine yönlendirmek yerine tam anlamıyla iş bulana kadar bu bireylerin çalışma evleri sınırları içinde çalışabilmesine imkân verilmiştir. Ancak yapılan bu kanuni düzenlemeyle sosyal yardım konusunda getirilen yenilikleri daha ileri taşıyan kanun ise 1795 tarihli Speenhamland Kanunu'dur (Akyüz, 2008: 60).

Speenhamland Kanunu İngiltere'de yoksul bireylere sunulan sosyal yardımların niteliğini ve yönünü köklü olarak değiştirmiştir. Bu bağlamda yaşlılık, engellilik, kaza, hastalık gibi nedenlerden kaynaklı yoksul duruma düşen ya da destek ve bakıma muhtaç olan bireylere yönelik yapılan sosyal yardımlar aynı zamanda çalışanlar ile kırsal alanda yaşayan bireylere de verilmiştir (Akyüz, 2008: 60-61). Nitekim İngiltere'de ekonomik kriz ile yoksulluğun oldukça yüksek olduğu bir dönemde düzenlenmiş olan bu yasa, ilk kez tüm vatandaşlara asgari geçim hakkı tanımıştır (Kesgin, 2013: 60).

Toplum hayatındaki dönüşümlerle birlikte sosyal ve ekonomik yapının da daha da zor bir hale gelmesi karşısında Avrupa ülkeleri yardım amaçlı yeni tedbirler almıştır. Bu çerçevede Almanya 1794 yılında Allgemeines Landsrecht Kanunu ile yoksul ve muhtaç kimselerin bakımını zorunlu hale getirilmiştir (Türkcan, 2003: 32-33). Böylece toplumsal hayatının getirdiği yeni zorluklar karşısında güçsüz kalan ya da toplum hayatında daha da geriye düşen yoksul bireyler alınan önlemlerle korunmaya çalışılmıştır.

2.2.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Dönem

Sosyal güvenliğin sağlanması konusunda temel araçlardan biri olan sosyal yardım hem tarihi geçmişi hem de kullanılan yöntem bakımından oldukça eski olmasına karşın terimsel anlamda “sosyal yardım” şeklinde kullanılması tam olarak bilinemese de sanayi dönemi ile birlikte bu isim kullanılmaya başlanmıştır (Taşçı, 2008: 128-129). Dolayısıyla Batı dünyasında sosyal yardım uygulamalarının belirli bir sistematik ve niteliğe bürünmesi sanayi devrimi ile gerçekleşmeye başlamıştır. Çünkü sanayi devrimi öncesi yoksullara yönelik sosyal yardım ve uygulamaları biçimsel olmayan ilişkiler çerçevesinde aile, akraba, yakın arkadaş, komşu, sivil toplum örgütleri gibi kurumlar tarafından sunulmuştur (Kesgin, 2013: 13).

Sanayi Devrimi öncesi dönemlerde yoksullar ile yardıma muhtaç kişilere yönelik yapılan sosyal yardım faaliyetleri zaman içerisinde yeterliliğini yitirmeye başlamıştır. Özellikle sanayileşme dönemi sonrası süreçte göç, kentleşme, işsizlik, yoksulluk, hastalıklar, dünya savaşları, ekonomik bunalımlar gibi birçok sosyal ve ekonomik dönüşümler geleneksel yardımlaşma ve dayanışma fikri ile müesseseleri yerine sosyal yardımların belirli bir sistem ve kurullar bütünü içerisinde kamu hizmeti olarak devletler tarafından üstlenilmesini zorunlu kılmıştır.

1856 yılında meydana gelen Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan gelir dağılımı sorunu beraberinde günümüzde ilk akla gelen nakdi yardım şeklindeki sosyal yardım biçiminin doğmasına neden olmuştur. Bu bağlamda kanuni olarak Avrupa’da sosyal yardımlar ilk kez Danimarka’da, 1881 yılında mahalli idareler tarafından 60 yaş ve yukarı yaştaki muhtaçlara bağlanan aylık neticesinde ortaya çıkmıştır (Koç, 2005: 36).

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan yeni toplum yapısındaki fakir ve desteğe muhtaç kişilerin korunması ile dilencilik önlenmesini amaçlayan Almanya Allgemeines Landsrecht Kanunu ile sosyal yardımları devletin kontrolüne geçirmiştir. Kanunun emredici hükmü gereğince yoksul ve muhtaç vatandaşların beslenme, barınma ile diğer ihtiyaçların giderilmesine yönelik sosyal yardım konusunda devlet sorumluluk yüklenmiştir. Nitekim devlet bu sorumluluğunu yapmak için de gerekli durumda meslek kuruluşları ile belediyelerle ortak şekilde çalışabilme yetkisine de sahip olmuştur (Dilik, 1988: 72).

Sanayi ve üretime bağlı yeni toplum yapısında yeniden şekillenen çalışma hayatına yönelik yeniliklere devam eden Almanya 1883 yılında hastalık, 1884'te iş kazası ve 1889'da ise yaşlılık ve engellilik durumunu kanuni olarak sosyal güvence altına alarak sosyal yardım kapsamına dâhil etmiştir (Buğra, 2013: 62). Benzer şekilde Almanya dışındaki diğer ülkeler de kendi yönetim yapıları, deneyimleri ile sosyal ve ekonomik şartlarına göre sosyal yardım sistemlerini yeniden ele almıştır.

1898 yılında yoksullukla daha etkin mücadele verebilmek ve sosyal yardım konusunda profesyonel meslek elemanları yetiştirmek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin New York şehrinde "Sosyal Yardım Okulu" açılmıştır. Amerika dışında 1891 yılında Danimarka'da 60 yaş ve üstü yaşındaki bireylere aylık verilmesi kabul edilirken, 1898 yılında da Yeni Zelanda'da yaşlı kişilere aylık bağlanması konusunda kanuni bir düzenleme yapılmıştır (Çengelci, 1985: 3). Bu yönlü gelişmelerde sosyal ve ekonomi merkezli toplum yapısında meydana gelen değişimin rolü önem arz etmiştir. Çünkü tarıma dayanan ekonomik sistem ile sosyal yardım ve dayanışmanın yakın çevre ile yürütüldüğü toplumsal yapı, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan dönüşümle birlikte yetersiz hale gelmiştir.

Sosyal yardım konusunda İngiltere 20. yüzyılda yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Bu kapsamda 1908 yılında "Yaşlı Sosyal Yardımları Kanunu" kabul edilerek 70 yaş üstü destek ihtiyacı olan yaşlı bireylere sosyal yardım hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. Daha sonra 1939 yılında sosyal yardımın kapsamı genişletilerek 40 yaş ve üstü görme engelli bireylere de sosyal yardımlar verilmiştir (Çengelci, 1985: 3-4).

Sanayi Devrimi sonrası dönemlerde yürütülen sosyal yardımların niteliğinde değişimler yaşanırken aynı zamanda bu yardımlar belirli bir ölçüye ve sınıflamalara göre yapılmıştır. Nitekim bu duruma toplum yapısında meydana gelen köklü sosyal ve ekonomik tabanlı dönüşümlerin etkisi büyük olmuştur. Böylece sosyal yardımların kamusal bir görev alanı olarak kabul edilerek devlet eliyle ve belirli bir sistematik içerisinde şekillendirilip yürütülmesi zorunlu hale gelmiştir.

2.2.3. Türkiye’de Sosyal Yardım Tarihi

Sosyal yardımların Türkiye’deki gelişim sürecinin Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem şeklindeki kronolojik ayrımı sosyal yardım düşüncesinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki sosyal yardımların gelişim süreci iki ayrı başlık halinde ele alınmıştır.

2.2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet’in ilanından önce Osmanlı Devleti’nde sosyal yardımlar belirli bir dönem geleneksel tarzda yürütülmüştür. Dini inanç, gelenek, görenek, örf ve adet gibi kültürel değerlerin ortaya çıkardığı kural ve kurumlar, toplum hayatındaki yardım ve dayanışma anlayışını şekillendirmiştir. Geleneksel ilişkiler ağı şeklinde adlandırılan bu sistem içerisinde yer alan vakıf, lonca, aile, komşuluk gibi kurumlar eliyle çeşitli sosyal yardımlar gerçekleştirilmiştir (Kesgin, 2013: 159).

Osmanlı Devleti, toplumun ihtiyaç duyduğu sosyal yardım ve hizmetlerini kendisinin doğrudan müdahil olmadığı fakat denetleyip kontrol ettiği topluma mal olmuş kuruluşlara bırakmıştır (Özbek, 2002: 10). Bu bağlamda sosyal yardımlar, toplum yapısının temel taşlarından olan vakıf, imarethane, mesleki kuruluşlar gibi kurumlar eliyle yürütülmüştür. Bu tür kurum ve kuruluşlar, Osmanlı Devleti’nde yardımlaşma ve dayanışma anlayışı ve kültürü ile sosyal yardım ve hizmet politikalarının bel kemiğini oluşturmuştur.

Toplum refahının inşasında temel araçlarından birisi olan vakıflar, yoksulların ve muhtaç durumdaki insanların barınmadan gıdaya ve sağlığa, kimsesiz çocukların korunmasından bakım ve eğitimlerine kadar toplumun dezavantajlı tüm kesimlerin ihtiyaçlarına göre destek ve yardım konularında hizmetler sunmaya çalışmıştır. Bu

fonksiyonları dolayısıyla da Osmanlı Devleti vakıfların çalışmalarını güçlü bir şekilde desteklemiştir.

Sosyal yardım ve hizmet anlayışının toplum içerisine yerleşip toplumsal kültür ve fikir haline dönüşmesinde vakıfların rolü büyük olmuştur. Çünkü devlet eliyle yürütülmesi gereken barınma, beslenme, sağlık, eğitim, yardım gibi sosyal hizmetlerin önemli bir çoğunluğunu vakıflar tarafından yürütmüştür. Ayrıca sosyal yardım ve hayır amaçlı yardımlar için gerekli olan finansal kaynağın büyük bir çoğunluğu da yine vakıflar eliyle yürütülmüştür (Özbek, 2006: 64-65). Dolayısıyla Osmanlı'da toplum refahının sağlanmasında önemli bir yeri olan sosyal yardımların idaresi ile finansal kaynakların yönetimi uzunca bir süre vakıflarca üstlenilmiştir. Böylece devlet yönetiminde sosyal yardım konusu büyük bir idari konu olarak algılanmayıp devlet bütçesinde çok büyük bir pay da ayrılmayarak diğer alanlara yönelik kamusal ihtiyaçlar karşılanmıştır.

Günümüz sosyal devlet anlayışına benzer nitelikte sosyal yardım yönetim anlayışı ile finansal kaynak desteği modeli Osmanlı Devleti'nde olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla sosyal yardım ve ihtiyaçlarla ilgili alanlarda daha aktif ve güçlü şekilde vakıflar ile külliye ve imarethaneler sosyal sorunları ile bunların çözümlenmesi ya da hafifletilmesi için çalışmışlardır (Barnes, 1987: 62-74). Bu bağlamda Osmanlı Devleti vakıflar ile diğer çeşitli yardım kuruluşlarının faaliyetlerini izleme, denetleme, takip etme ve destekleme şeklinde uyguladığı politika yönetimi ile sosyal yardım hizmetlerini topluma sunmuştur.

Osmanlı Devleti'ndeki sosyal yardım faaliyetleri toplumun hem normal yaşam hem de sıkıntılı dönemlerinde destek ve bakıma muhtaç durumdaki dezavantajlı gruplara yönelik dernek ve vakıf eliyle yürütülmüştür. Bu bağlamda bu kurumlardan birisi 1868 yılında kurulan "Osmanlı Mecruhunî Askeri Muavenet Cemiyeti" adlı kurumdur. Bu kuruluş hem normal zamanlarda hem de savaş, kıtlık, salgın hastalık gibi olağanüstü zamanlarda bakım, koruma, tedavi gibi sağlık hizmetleri ile sosyal yardım hizmetlerini sunmuştur (Altan, 2008: 68). Dolayısıyla bu tür durumlar Osmanlı'daki toplum yapısının güçlü şekilde uzun yıllar ayakta kalmasında vakıfların yaptığı büyük katkıları göstermektedir.

Osmanlı Devleti'ndeki sosyal yardım sistemi içerisinde önemli bir aktör olan vakıflar, Osmanlı'nın yönetim mekanizmasının içinde yer almamıştır. Ancak vakıflar, devletin denetimi ve gözetiminde sosyal yardım konusundaki faaliyetlerin yürütülüp gelişmesinde büyük katkıları olan güçlü kurumlardır. Bu nedenle vakıflar, Osmanlı Devleti döneminde sosyal yardım ve hizmet amaçlı sosyal politika anlayışı içerisinde ve kendi bütçeleri dâhilinde önemli sosyal yardım ve dayanışma kurumları olmuştur (Abay, 2004a: 5).

Cumhuriyetin ilanından hemen önce toplum yararına sosyal yardım ve destek hizmetlerini yürütme amaçlı çeşitli kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlardan birisi de Amele Birliği'dir. 1921 yılında 151 sayılı Ereğli Maden Amelesinin Hukukuna Mütealik Kanun ile Amele Birliği kurulmuştur. Bu birlik, Türkiye'de kurulan ve üyeliği zorunlu olan ilk sosyal güvenlik kuruluşu olmuş (Kesgin, 2012a: 65-67) ve sosyal yardım ve destek hizmetleri sunmaya çalışmıştır. Özellikle çalışma hayatında sağlık açısından yüksek riski bulunan birey ve grupların desteklenmesi amaçlanmıştır.

2.2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

1926 yılında çıkarılan Türk Medeni Kanun ile bakım ve yardıma muhtaç aile bireyine yardım edilip desteklenmesi, aile içi sorumluluğun bir gereği olarak görülmüştür. Dolayısıyla Medeni Kanun sosyal hizmet ve yardımların temeli olacak nitelikte bazı kanuni düzenlemeleri getirmiştir. Bu bağlamda Medeni Kanunu'nun nafaka başlığında "zarurete düşecek usul ve fûruna ve kardeşlerine" yardım edilmesine işaret edilmiştir. Ayrıca böyle bir durumun meydana gelmesi durumunda bakmakla yükümlü kılınan kardeşlerin ekonomik düzeylerinin iyi olma şartı da getirilmiştir. Bunun yanında Medeni Kanun, çocukların bakımından ana, baba haklarına, kişisel haklara, yardımlara, velayet ve vesayet haklarına kadar çeşitli konularda düzenlemeler getirmiştir (Koşar, 2000: 69).

1936 yılında düzenlenen 3008 sayılı İş Kanunu ile birlikte işçileri çeşitli risk ve tehlikelere karşı koruma amaçlı sosyal sigorta sistemi kurulması konusunda ilk genel ilke ve standartlar belirlenmiştir (Kesgin, 2012a: 71). Bu kanun sonrasında ise 1945 yılında 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kanunu çıkarılmış ve kurumun adı daha sonra 506 sayılı kanun kapsamında Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilmiştir. Dolayısıyla

sosyal refah politikaları bağlamında iş hayatında çalışanların karşılaşılabilecekleri iş kazaları ile sosyal güvence haklarının kazanımı yönünden çıkarılan bu kanunlar ile düzenlenen kurumlar önem arz etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan büyük yıkım sosyal devlet anlayışının yansımaları sonucu sosyal yardım ve hizmetler devletin temel görevleri arasında yerini almıştır. Sosyal devlet ilkesi gereğince sosyal hizmet ve yardımlar devletin sorumluluğunda olmuş ve vatandaşların da bu hizmet ve yardımlardan yararlanmaları bir sosyal hak olarak kabul edilmiştir (DDK, 2009: 2).¹⁰

1960 yılında çıkarılan yeni Anayasa ile yapılan hukuki düzenlemeler 1970'li yıllarda etkisini göstermeye başlamıştır. Sosyal yardım konusunda yerinde ve ciddi politikalar ilk kez 70'li yılların sonuna doğru üretilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 1976 yılında 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması" isimli kanundur. Bu Kanun ile 18 yaşından büyük engelliler ve kanun gereğince bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını olan vatandaşlara T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından aylık bağlanmaya başlanmıştır.

Türkiye'de sosyal hizmet ve yardımların hem yönetimi hem de niteliği konusundaki ilk ciddi düzenleme 1983 yılında çıkarılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile başlatılmıştır. Kanununun 1. maddesinde belirtilen

"korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir"

şeklindeki ifade, kurumsal bağlamda bir sosyal yardım ve hizmetler yönetim şekli ortaya konmaya çalışıldığının bir göstergesi olmuştur.¹¹

---

¹⁰ Sosyal yardımlar insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde var olmuştur. Bu bağlamda tarihi sürecin içinde belirli bir dönemine kadar toplumların sahip olduğu inanç ve kültürlerin etkisiyle şekillendirilip yürütülmüştür. Ancak yoksulluk olgusunun önlenemez yıkıcı etkisinin büyüyen devam etmesi bu yöntemlerin yetersiz kaldığını göstermiştir. Böylece sosyal yardımların sadece toplumların kültür ve inançlarına göre kurdukları kurum ve sistemler eliyle yürütülmesi yanında bu hizmetin kamusal bir hizmet niteliğine dönüştürülerek devlet eliyle kontrollü bir şekilde yürütülmesinin daha verimli olacağı görülmüştür (DDK, 2009: 1-2).

¹¹ Kanununun ikinci maddesinde yer verilen "sosyal hizmetlerle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişileri ve özel hukuk tüzel kişilerini, sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında çalışan personeli, sosyal hizmetlerden faydalananları ve faydalanan durumda olanları kapsar" ifadesi bu duruma işaret etmektedir.

Kurumsal bağlamda ve tek çatı altında sistemli bir sosyal yardım ve hizmetler ağının kurulması hedeflenmiş olsa da sosyal yardımın ülke genelinde tüm yoksul bireyleri kapsayacak şekilde yapılabilmesinin yolu 1986 yılında çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ile gerçekleşmiştir. 3294 sayılı kanunun ikinci maddesinde verilen

“Fakrî zaruret¹² içinde ve muhtaç durumda bulunan kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler bu Kanun kapsamı içindedir”

şeklindeki ifade ile sosyal yardımların tüm ihtiyaç sahibi bireylere ulaştırılacağı dile getirilmiştir. Dolayısıyla 1980’li yıllardan itibaren yapılan düzenlemeler ile çıkarılan kanunlar günümüz sosyal yardım anlayışının temellerini oluşturmuştur.

Sosyal yardımların hukuki temelini oluşturan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu’nun temel amacı kanunun birinci maddesinde

“fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir”

şeklinde belirtilmiştir. Bu bakımdan kanun ile ülke genelinde uygulanan sosyal yardımların belirli bir sistem dâhilinde ve bütüncül şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması hedeflenmiştir. Böylece sosyal yardımların parçalı ve dağınık bir yapılanmanın önlenmesi, gerçek ihtiyaç sahibi dışındaki bireylere verilmesi ya da keyfi veya bireysel çıkarlar için kullanımı gibi amaç dışı oluşabilecek kullanım şekilleri engellenmiş olmaktadır.

Sosyal yardım ve dayanışmaya yönelik düzenlenen 3294 sayılı kanun kapsamında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’nin gelirleri kanun ile belirlenmiştir. Bu kapsamda 3294 sayılı kanunun 4. maddesine göre fon, kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan fonlardan Cumhurbaşkanı kararıyla % 10'a kadar aktarılacak miktardan, bütçeye konulacak ödeneklerden, trafik para cezası hâsılatının yarısından, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu reklam gelirleri hâsılatından aktarılacak % 15'lik miktardan, türlü bağış ve yardımlar ile diğer gelirlerden oluşmuştur. Dolayısıyla sosyal yardımla ilgili hizmetlerin sunumuna

¹² İleri derecede yoksulluk (TDK, 2021).

ilişkin mali kaynaklarının oluşturulmasında bu gelirler temel bir rol üstlenmiştir. Böylece ülke genelinde yürütülen sosyal yardımların sürekliliği sağlanmıştır.

80'li yıllar sosyal yardımların yeniden düzenlenerek sunulması için başlangıç yılı olmuştur. Bu bağlamda sosyal yardım ile diğer sosyal hizmetlerin belirli bir sistematik içinde ve daha kurumsal bir yapıda sunulması amacıyla 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuştur. 2828 sayılı kanunla kurulan bu kurumla birlikte sosyal yardım alanında dağınık olan faaliyetlerin tek bir bünyede bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Bu yönüyle kurum, kurulduğu dönem itibarıyla sosyal yardım ile diğer hizmetler konusunda kurumsallaşma adına yeni yaklaşım sunabilen bir kurum niteliğinde olmuştur (Kesgin, 2012a: 73).

2828 sayılı kanunun birinci maddesindeki “korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir” şeklindeki hükümle SHÇEK'in sosyal yardım alanıyla ilgili tüm amaç ve hedefleri belirlenmiştir. Böylece ülke genelinde farklı kurumlarca yürütülen, parçalı ve dağınık bir yapıda olan sosyal yardımlar tek bir çatı altına alınarak bu alandaki hizmetlere yeni bir görünüm kazandırılmıştır.

2.3. Vatandaşlık Kavramı ve Kuramları

Çeşitli dönemlerdeki farklı şartlar altında tanımlaması yapılan vatandaşlık birçok yönden ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çeşitli kuramlar altında ortaya konmaya çalışılan vatandaşlık kavramı içinde bulunduğu dönemin şartlarının bir yansıması ve açıklayıcısı durumunda olmuştur. Dolayısıyla bu kuramlar hem ortaya çıktığı dönemin toplum yapısının daha kolay anlaşılmasına hem de bireylerin bu toplum yapısı içindeki rol ve sorumluluklarının ortaya konmasına yardımcı olmaktadır.

2.3.1. Vatandaşlık Kavramı

Kavramsal olarak tanımlanmasının zor olduğu vatandaşlık kavramı farklı anlam ve şekillerde ele alınmıştır. Farklı konulara dikkat çekilerek yapılan vatandaşlık kavramı TDK'ya göre yurttaşlık kelimesi ile aynı anlamdadır. Bu bağlamda vatandaşlık, “yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu” şeklinde bir tanımlama

yapılmıştır (TDK, 2021). Bu tanıma göre vatandaşlık, bir bireyin ülke sınırlarında doğup büyümesi veya o ülkede yaşamaya başlamış ya da yaşamış olması durumudur.

Vatandaşlık kavramının tarihi kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanmıştır. Etimolojik¹³ olarak vatandaşlık kavramı Antik Yunan'daki şehir devletlerini ifade eden "cite" veya "city" sözcüklerinden türetilerek şehir devletine mensubiyeti dile getiren "citizen" ya da "citoyen" kelimelerinden doğmuştur. Dolayısıyla "civis" ve "civitas" kavramlarından türetilen vatandaş (citizen) kavramı Eski Roma döneminde, kişinin bir topluluğa üye olma durumunu belirtmek için kullanılmıştır (Bouineau, 1998: 109).¹⁴ Bu durumda kavram, ülke genelinde belirli bir grubun özel durumlarına işaret etmiştir.¹⁵ Ancak kavram tarihi süreç içerisinde geliştirilip farklı durumlar için kullanılmıştır.

Tanımlanmasının güç olduğu vatandaşlık kavramı farklı yönlerden ele alınmıştır. Çünkü kavramın zorlu ve belirsiz oluşu tanımlamanın farklı şekillerde ele alınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda vatandaşlık kimi zaman aile, mahalle, bir işletme ya da dünya vatandaşlığı gibi konularla ilişkilendirilirken kimi zaman da haklar, sorumluluklar veya yükümlülüklerle ilişkilendirilerek tanımlanmıştır (Leca, 1998: 16). Dolayısıyla farklı konular üzerinden yapılan çeşitli değerlendirmeler neticesinde ortak bir fikir birliği üzerinden vatandaşlık tanımlaması yapılamamıştır.

---

¹³ Kökenbilim demektir. Bir kelimenin kökenini, hangi dil grubuna ait olduğu, ne zaman kullanıldığı gibi konular üzerinde çalışan bir bilim dalıdır.

¹⁴ Kadioğlu (2012: 11) kitabın sunuş kısmında vatandaşlık kavramının tarihi serüvenini özetleyerek şöyle dile getirmiştir: "Antik Yunan'da vatandaşlık erdemli olmak ile ilintili bir olguydu. Vatandaş olmak herkesin harcında yoktu. Vatandaş olmak, topluma karşı yüklenen vazifelere işaret ediyordu ve bu vazifeleri idrak etmemiş olanlara idiot, yani "budala" deniliyordu. Aristo'nun iyi insan ile iyi vatandaş arasında kurduğu sıkı bağ, birey ile devlet arasında bir çatışma olmadığını göstermek için, sivil toplumun gelişmesinin de önünde bir engel oluşturmaktaydı. Modern toplumlarda iyi insan ile iyi vatandaş olmak arasındaki bağ, ulusal kimlik ile harmanlandı. Bunun sonucunda iyi insan olmak ile ulusal çıkarlara ve bayrak, marş, ant gibi ulusal simgelere saygı duymak arasında sıkı bir ilişki kuruldu. Geç modern toplumlarda demokratikleşme sürecinin en önemli aşaması, iyi insan olmak ile iyi vatandaş olmak ve ulusal kimliğe sahip çıkmak arasındaki sıkı ilişkinin sorgulanmaya başlaması oldu. Bu durum, ulusal sınırlar içinde yaşayan azınlıkların ulusal kimlik içinde eritilen kimliklerini de daha fazla görünür hale getirdi." Bu kapsamda ele alındığında vatandaşlık kavramı ulus devlet anlayışı dönemi öncesi, ulus devlet dönemi ve ulus devletten sonrası dönem şeklinde üç dönem içerisinde şekillenmektedir. Öyle ki Wagner (2004: 278)'a göre vatandaşlık kavramı ilk olarak Antik Yunan Devleti döneminde ortaya çıkmış olsa da ancak 18. ve 19. yüzyılda tam manasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Fakat kavramın gelişmesi ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte başlamıştır.

¹⁵ Kökenleri bakımından Antik Yunan'a dayandırılan vatandaşlık kavramı, Yunan Polis devletlerinde siyasi hayata dâhil olan birey ve grupları ifade etmiştir. Ancak Antik Yunan döneminde kullanılmaya başlanılan vatandaşlık kavramı siyasal hayata katılma hakkı olan belirli bir azınlığı işaret eden bir kavramdır. Öyle ki bu dönemde yaşayan bu şanslı azınlık grubun nüfusu ülke genelindeki nüfusun çok küçük bir oranına karşılık gelmiştir (Göze, 1995: 5).

Marshall'a göre vatandaşlık tarihsel açıdan üç eksenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu üç eksen medeni ve siyasal haklar ile sosyal haklardır. Medeni hakları bireysel özgürlükler; yani konuşma, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü, hukuk, adalet gibi hak ve özgürlükler meydana getirmiştir. Seçme, seçilme ve kararlara katılım gibi haklarda siyasal hakları meydana getiren unsurlar olurken; sosyal güvenlik, ekonomik refah ve özgürlük, yaşam hakkı, çalışma hakkı, eğitim hakkı, sosyal hizmet, sosyal yardım, toplumsal standart ve ölçüleri yakalayan bir yaşam biçimi de sosyal hakları meydana getiren unsurlardır (Marshall ve Bottomore, 2000: 21). Bu bağlamda bu temel hakların tek bir vücut içinde bir araya gelmesiyle vatandaşlık olgusu tam olarak şekillenmeye başladığı söylenebilir. Çünkü Marshall'a göre 18. yüzyıl medeni hakların, 19. yüzyılı siyasal hakların, 20. yüzyıl ise sosyal hakların geliştiği dönemdir (Marshall ve Bottomore, 2000: 31).

Kavramsal olarak vatandaşlık devlet ile birey arasındaki ilişkileri ve bu ilişkiler çerçevesinde kişilerin hak ve sorumlulukları ile hukuki statülerini işaret eden bir olgudur (Nomer, 2018: 21). Dolayısıyla vatandaşlık bireylerin doğuştan veya sonradan elde ettiği, devlete ve topluma karşı sorumlulukları, aidiyeti, organik bağı, sadakati, bağlılığı, hukuki statüsü gibi durumları içinde barındıran ve farklı unsurları taşıyabilen bir kavram şeklinde tanımlanabilir.

Vatandaşlık konusunda farklı fikirler ile görüş ayrılıkları, devletlerin farklı idari yapılanma biçimleri, yönetim anlayışındaki değişim ve dönüşümler, millet, toplum, devlet konularında farklı tanımlar, ülkelerin farklı vatandaşlık kazanım şekilleri¹⁶ gibi nedenlerden kaynaklı ortak ve temel bir kavram tanımı bulunmamaktadır. Nitekim vatandaşlık kavramının ulusal kimlik, haklar, evraklar ile görev ve sorumluluklar temelinde dört farklı şekilde ele alınmıştır (Kadıoğlu, 2012: 21). Dolayısıyla vatandaşlık kavramının hem tanımlanması hem anlaşılması hem de ortak bir temele dayandırılması süreç içerisinde daha da zor bir hale gelmiştir. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 tarihli Anayasası'nın 66. maddesinde vatandaşlığın tanımı "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde

---

¹⁶ Günümüzde vatandaşlık dört farklı yolla elde edilen bir statüdür. Bu bağlamda kan bağına olduğu aile, doğum yerinin olduğu ülke, evlilik ve göç bu statünün kazanım araçlarıdır. Ayrıca bu dört etken dışında siyasal, ekonomik vb. durumların etkileriyle de vatandaşlık elde edilebilmektedir (Eker, 2016: 35).

kaybedilir. Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz....” şeklinde yapılmıştır.¹⁷ Sonuç itibariyle günümüzde her bir toplumun, ülkenin, devletin, fikrin, tecrübenin meydana getirdiği kendi özel durum ve şartlarına göre vatandaşlık kavramı geliştirilmiştir.

Vatandaşlık kavramı kısaca bireyin devletle olan ilişkilerini ifade eden bir kavramdır (Desforges, 2004: 551). Dolayısıyla bireyin devletle olan ilişkileri yardım, hizmet, destek, güvenlik, vergi gibi hak ve sorumluluklar kapsamında şekil almaktadır. Çünkü vatandaşlık kavramı kişinin bir ulus devletine resmi üyeliği anlamına (Marshall ve Battimore; 2000: 123) gelmektedir. Nitekim günümüzün çağdaş bakış açısıyla ele alındığında vatandaşlık “bireyi ulus devlete bağlayan ilişkiler” (Erol, 1997: 121) ağıdır. Bu bağlamda kavram değerlendirildiğinde yaşanan bu karşılıklı ilişkilerin yoğunluğu ve niteliği de bireyin vatandaşlık bağının gücü ile derecesini belirlemektedir. Bu güç ve derece de aynı zaman devlet ile ulus (millet) arasındaki kaynaşmaya işaret etmektedir.

Vatandaşlık kavramı bir bireyin herhangi bir devlete karşı sahip olduğu hukuksal bağlıdır. Öyle ki ortaya çıkan bu bağdan kaynaklı bu bireyin hak ve sorumlulukları vardır. Dolayısıyla meydana gelen bu ilişki neticesinde hem bireyin hem de devletin birbirlerine yönelik yerine getirmekle sorumlu oldukları yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlık, bir devlet idaresi altında yaşayan bir bireyin toplumdaki diğer bireylerden ayıran temel hukuki bir kimlik ve statüsü ile hak ve sorumluluklarının bütünü şeklinde tanımlanabilir.

Vatandaşlık bir toplumdaki bireylere verilen bir statüdür. Bu statüden kaynaklı olarak tüm bireyler için zorunlu hak ve ödevler de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu ödev ile haklar aynı zamanda bireyleri toplumda ve devlete karşı tam eşit bir duruma doğru gelmesine imkân vermiştir (Marshall ve Bottomore, 2000: 37). Bu bağlamda vatandaşın hem çevresine hem topluma hem de devlete karşı hak ve yükümlülükleri nedeniyle bir bağın oluşmaya başlaması da kaçınılmaz olmuştur. Çünkü katı ve sert (otoriter) idari anlayışa sahip yönetim sistemlerinde vatandaşlık statüsü, bireyin siyasallaşan topluma

---

¹⁷ Maddede geçen “*Türktür*” kavramı ile ifade edilmek istenen Türk milletinin bütünüdür; özel bir ırkın kendisi değildir. Türk hukukundaki vatandaşlık kavramı, Osmanlı Devleti’ndeki tebaa statüsünden, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile birlikte ulus-devletin vatandaşlık şeklindeki anlayışa doğru dönüşmüştür. Bu bağlamda da Cumhuriyet dönemine hâkim olan ulus anlayışı ise ırk esasına göre olmayıp ortak tarih, medeniyet, kültür, örf, adet, anane, birlikte yaşama arzusu gibi değerlere dayalı olmuştur (Şit, 2008: 65).

aidiyetini ve buna bağılı görevlerine işaret ederken; insan haklarına saygılı, demokratik idari anlayışa sahip yönetim sistemlerinde ise özgürlüklere, yaşam şekline, yönetime, kararlara katılma gibi temel hak ve sorumluluklara işaret etmektedir (Eker, 2016: 35).

Touraine'ye (2015: 104) göre vatandaşlık olgusu, bireylerin hem vatandaşlık görevinin gereğı olan sorumluluklarına hem de insani ve toplumsal değerlerden kaynaklı temel haklara işaret etmiştir. Böylelikle bireyin yaşadığı topluma ve devletine karşı güçlü bir aidiyet duygusunun gelişmesine vatandaşlık olgusu katkıları sunmuştur. Çünkü devletin vatandaşlarını koruma, onlara yardım etme, destek olma gibi sosyal, ekonomik ve siyasi haklara yönelik her türlü hizmetleri üretme buna karşılık bireylerin de devletine ve topluma karşı kurallara uyma, ödev ve sorumluluklarını yerine getirme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır.

Genel olarak vatandaşlık hem bireylerin statü ile haklarını hem de aidiyet duygularını ortaya koyan bir olgudur. Bu bağlamda vatandaşlık kavramı devlete karşı aidiyet duygusunun bireylerde oluşmasını ve gelişen bu duygunun çevreye ve topluma karşı gösterilmesini ifade etmiştir (Bilgin, 1998: 147). Nitekim genel olarak Türkiye Cumhuriyeti uyruğı kişisi anlamında vatandaşlık olgusuna bakıldığında vatandaşlık kavramı belirli bir toprak parçası üzerinde egemenliğini kurmuş olan devlet ile ulusuna karşı hukuksal ve siyasi aidiyeti belirtmiştir. Ayrıca vatandaşlık olgusunun hukuki ve siyasi yönlü aidiyet biçimi yanında bireyin topluma uyum sağlaması ve çevresine karşı etkileşimde olabilmesi, sosyal ve ekonomik yönlü, aktif, kapsayıcı ve etki gücüne sahip bir aidiyet şekli de vatandaşlık olgusunun tanımlamasının içerisinde bulunmalıdır (Ünsal, 1998: 1).¹⁸ Bu bağlamda vatandaşlık olgusunda sadece haklar, sorumluluklar ya da görevler şeklinde anlaşılmalıdır. Bunların yanı sıra toplumundaki farklı değer ve fikirler ile kültürel farklılıkları içinde barındıran, sosyo-ekonomik hayata aktif şekilde katılmaya imkân veren ve bireylerin çevresi ile topluma karşı ait olma duygusunu güçlü bir şekilde oluşturabilen bir vatandaşlık anlayışı da olabilmelidir.

---

¹⁸ Artun Ünsal (1998: 1), Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlık anlayışının kapsamını genel olarak "Türkiye Cumhuriyeti'nin uyruğı olarak, yasalarca tanınmış belirli haklara ve yükümlülüklerle sahip, ancak yurttaşlığı siyasi planda sadece seçimlerde oy kullanmakla sınırlı kalmayan, soyut ve edilgen bir yurttaşlıktan öte, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda, anayasal ve yasal güvencelerden de yararlanarak, yönetenleri sorgulayıcı, denetleyici, ülke sorunlarını tartışan ve siyasi karar süreçlerini etkileyebilen, katılımcı, çoğulcu, kısacası hem yasal açıdan hem de zihniyet açısından etkin bir yurttaşlığı (vatandaşlığı)" şeklinde olabileceğini dile getirmiştir.

Vatandaşlık olgusu ile aidiyet duygusu bağının aynı anlam içinde değerlendirip aynı işleve sahip olduğu görüşü dile getirilmiştir. Bu bağlamda Leca'ya (1996: 30) göre aidiyet duygusu şeklindeki vatandaşlık üç ana sütun üzerinde yer değiştirebilmektedir. Bu sütunlardan ilki bireyin ilgi duyduğu gruba karşı yaşadığı ülke, millet ve topraklar dolayısıyla “tikel-genel” bir eksende saptanması durumudur. Bu çerçevede bireylerin siyasal bir gruba, meslek, sınıf veya çıkar grubuna, inancıyla ilgili bir topluluğa ya da farklı niteliği olan diğer gruplara yönelik eğilimi olabilmektedir. İkinci sütunda varoluşa ilişkin bir eksenin oluşumu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bireyin daha çok geçmişi ile sicilini (aile, sınıf, tarikat vb.) barındıran daha “tensel”, daha “talimatçı (emir veren)” gruplara olan bağına işaret etmektedir. Dolayısıyla çoğu zaman kişinin bir sicil ya da geçmişi (pazar, iş ilişkisi, rekabet, müşteri ilişkisi vb. ekonomik ilişkiler) bağlamında daha gelip geçici ve sözleşmeye dayalı gruplara aidiyeti ifade eden (ya da katılım sürecini ifade eden Weber’gil terimlerle cemaatleme - toplumlama) “cemiyet-toplum” durumu ikincil sütunda yer almıştır. Son sütunda ise yerel (belediye, kasaba, belde, köy vb.), bölgesel (bölge, federal bir devlete bağlı federe devlet vb.), ulusal ve ihtiyaç durumunda uluslar üstü cemiyetlere aidiyeti ve bağı ifade eden “yukarı-aşağı” yönlü grup ve cemiyetler ifade edilmiştir.

2.3.2. Vatandaşlık Kuramları

Vatandaşlık kavramının tanımlanmasına benzer şekilde vatandaşlık kuramları da farklı şekillerde ve çeşitli anlamlar açısından oluşturulmuştur. Çünkü karmaşık bir kavram olan vatandaşlık oldukça zor açıklanabilen bir yapıya bürünmüştür. Nitekim Vink ve Bauböck (2013: 631)’e göre dünya tarihinde var olmuş siyasi ve kültürel yapı sayısı kadar vatandaşlık tanımlaması da geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu bakış açısına göre de vatandaşlık kavramı için ortak bir tanım üzerinde uzlaşmak mümkün gözükmemiştir. Kavramın çok boyutluluğu, değişen yapısı, tarihindeki sosyal ve ekonomik dönüşümler kalıcı ortak bir tanımı kavramdan uzaklaştırırken aynı zamanda kuramsal yönünün de çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda geliştirilen kuramlar aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

2.3.2.1. Liberal Vatandaşlık Kuramı

Liberal vatandaşlık kuramının temelini liberal düşünce¹⁹ fikri şekillendirmiştir. Dolayısıyla bu vatandaşlık anlayışında bireyin kendisi ile faydası ön planda tutulmuştur. Çünkü fikirsel olarak kuramı besleyen liberal düşünceye göre birey ahlaken ve mantıken hem toplumdan hem de bireyin korunup desteklenmesinden sorumlu olan devletten önce gelmektedir (Oldfield, 2012: 95). Dolayısıyla bireyin kendisinin öne çıkarıldığı liberal vatandaşlık kuramında insanların faydasına olan her türlü durum her şeyin başında gelmiştir.

Liberal vatandaşlık kuramının ortaya çıkmasında üç temel eksen öne çıkmıştır. Bu temel eksenin ilkinde bireyin girişimlerinin öne çıkarılması sürecidir. Buna göre feodal sistemdeki mutlak itaat kültürü terk edilerek yerine bireysel girişimlerin önde olduğu kültür anlayışının benimsenmeye başlanmasıdır. İkincisinde hiyerarşik (eşit vatandaşlık fikri anlayışının yerleştiği) toplum yapısı yerine seçkinlerin oluşturduğu sistematik sınıfın ortaya çıkması sürecidir. Son eksen ise feodaliteye dayanan, vatandaşlığı ulusal kimlikle özdeşleştiren pazar sistemi yerine rekabetin olduğu piyasa ekonomisine dayanan yeni toplum yapısının meydana gelmesidir (Heater, 1999: 9). Bu bağlamda bu üç temel eksenin sonucunda liberal vatandaşlık kuramının temel ilkeleri olan bireysel haklar, eşit vatandaşlık ve ulus devlet kimliği ilkesi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla liberal vatandaşlık kuramına göre en ideal olan haklara dayalı bir vatandaşlık modelidir. Bu model kapsamında da devletler bu hakların kazanılıp korunması için görev yapmaktadır.

Liberal vatandaşlık kuramında devletin temel görevi bireyin hakları elde ettiği ve bu hakların korunduğu bir sistemi kurulabilmesidir. Bu bağlamda vatandaşlık fikri haklar ile eş değer görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin vatandaşlık statüsü onların elde edebildiği hak ve menfaatler ölçüsünde değer kazanmaktadır. Liberal vatandaşlık kuramına göre görev ya da sorumluluklardan ziyade bireyin kendisinin elde edeceği haklar nispetinde vatandaşlık olgusu onun için önem atfetmektedir.

---

¹⁹ Liberal düşünce anlayışına göre, bir toplumda yaşayan vatandaşların tümü için belirlenmiş kesin bir iyi yaşam şekli bulunmamaktadır. Çünkü iyi bir yaşam biçimi toplum içerisindeki farklı şartlarda yaşayan katmanlar için farklı şekil ve anlamlarda değerlendirilebilir (Gündüz ve Gündüz, 2002: 19). Dolayısıyla liberal vatandaşlık kuramı kapsamında vatandaşlık kavramı da birey ya da toplumlar için farklı algılamalar ile değişebilen ölçülere göre anlam ifade edebilmektedir.

Liberal vatandaşlık kuramının haklar konusunda işaret ettiği vatandaşlık fikrinin temel noktası insanların onur ve itibarları ile ihtiyaç ve beklentilerdir. Nitekim Oldfield (2012: 94)'e göre liberal anlayışın vatandaşlık statüsü, bireyin toplumda aktif olarak var olabilmesi için gereksinim duyduğu “ihtiyaçlar” ile “istihkaklar”ıdır. Dolayısıyla liberal vatandaşlık kuramına göre insanların hayatlarının idamesi için gerekli gördükleri ihtiyaçlarını yani “haklar”ını elde etmesi vatandaşlık olgusu ile aynı anlamdadır.

2.3.2.2. Toplulukçu Vatandaşlık Kuramı

Toplulukçu vatandaşlık kuramının ortaya çıkış sürecinde ekonomik arayışlar etkili olmuştur. Ekonomi için yapılan tartışmalar sonucunda meydana gelen bu kuramın başlangıcı 80'li yıllara dayanmaktadır. Çünkü 1980 yılından itibaren yavaş yavaş ortaya çıkan ve 90'lı yıllarda güçlü etkileri görülen neoliberal politikalar sonucu kurulan ekonomik sisteme karşı yapılan sert eleştiriler sonucunda toplulukçu kuram anlayışı ortaya çıkmıştır.

Toplulukçu kuram fikrini benimseyen düşünürler neoliberal politikalar sonucu oluşan toplum yapısına karşı eleştiriler geliştirmiştir. Bu bağlamda liberalizmin benliği beden ayrı bir benlik yapısı şeklinde olduğu eleştirisi getirilmiştir. Bu benlik kendisi dışında bir yapıyı kabul etmeyen, çevreyi, toplumu ve koşulları soyutlayan bir yapıya bürünmüştür. Böyle bir benlik yapısında bireyin çevresi ile olan ilişkilerinin zayıfladığı ve toplumsal etkileşimden uzaklaşıp soyutlanan bir ilişki şekline büründüğü eleştirisi yapılmıştır (Gündüz ve Gündüz, 2002: 21).

Toplulukçu vatandaşlık kuramının temelinde bireyin ancak yakın çevresi ile topluluk içinde gelişebileceği esası bulunmaktadır. Bu bağlamda bireyin gelişiminin büyük bir kısmı yaşadığı toplumla birlikte şekillenmektedir. Çünkü toplulukların temel karakteristik özelliği üyelerinin bireysel çıkarları dışında ortak bir hedef ve amaçları için kurulmuştur. Böylece topluluk üyesi olan bireyler, bu değer ve amaçlara kıymet atfederek topluluğun amacına yönelik bir aidiyet kültürü ile kimliği oluşturarak bu kimliğin bir parçası olma gayreti içerisinde olmuşlardır (Schaber ve Anwander, 2010: 94).

Günümüz neoliberal politikaların bir ürünü olarak geliştirilen sosyo-ekonomik değerlerin liberal vatandaşlık anlayışı üzerine kurulmasına bağlı ortaya çıkan eksiklikler

ile gereksinimlerin tartışılmaya başlanması sonucunda toplulukçu vatandaşlık fikrinin temellerinin atıldığı söylenebilir (Yekeler, 2014: 51). Dolayısıyla neoliberal politikaları benimseyen ülkelerin başarısız sosyo-ekonomik politikalarının sonuçları ile olumsuz durumların yıkıcı etkileri toplulukçu vatandaşlık kuramının temel ilkelerinin ortaya konmasında belirleyici olmuştur.

Toplulukçu vatandaşlık anlayışında bireye verilen temel görev topluma karşı üstlendiği sorumluluklarını yerine getirmesidir. Çünkü vatandaşlık olgusu birey için toplumsal rol ile görevlerini yerine getirme ve bu sorumluluğu her zaman taşıyabilme bilincini ifade etmiştir. Dolayısıyla bireyler kanunlara tabi olmaktan öte yaşadığı çevrenin ve içinde bulunduğu toplumun geleceğinin inşası için çalışmalı ve bu durumu da temel bir toplumsal görev ve sorumluluk bilinci anlayışı içinde yürütmelidir (Üstel, 1999: 68).

Neoliberal politikaların baskın gelmesi ile gelişmiş kapitalist ülkelerde görülen yeni refah sistemi vatandaşlık için sorunlar doğurmuştur. Bu bağlamda sorunlardan birisi çalışanların ücret, sigorta, çalışma koşulları gibi sosyal güvenlik politikası sorunudur. Bir diğer sorun ise iş gücüne katılmayan bireyler için sosyal hizmet ve yardım politika konularıdır. Dolayısıyla bireylerin vatandaşlık statüsünden kaynaklı elde etmesi gereken haklar ile standartlar bağlamında toplumda kutuplaşma, ayrışma, kuşkulu ve duraksamalı ilişkiler gibi olumsuz durumlar görülmüştür. Nitekim yardım ve desteğe ihtiyaç duyan toplulukların kimi durumlarda onur ve haysiyetleri incitilirken bireylerin de vatandaşlık statüleri zayıflatılmıştır (Özkazanç, 2009: 271).

2.3.2.3. Cumhuriyetçi Vatandaşlık Kuramı

Cumhuriyetçi vatandaşlık kuramı bireyin sorumlulukları üzerine geliştirilen bir kuram türüdür. Bu bağlamda kuram bireyin çevresi ile toplumdaki diğer birey veya kurumlara karşı görevleri ile bağlarına dikkat çekmiştir. Nitekim cumhuriyetçilik, bir siyasi otoritenin meşru olabilmesi için yetkilerini bireylerden dolayısıyla toplumun kendisinden almasına işaret eden ve bireyin vatandaşlık statüsünden kaynaklı görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini ifade eden bir kavramdır (Ergüç, 2016: 39-40).

Cumhuriyetçi vatandaşlık kuramına göre vatandaşlık bireylerin kendi çevrelerinde hür iradelerine göre yaşayabilmeleri ve toplumdaki diğer bireylerle

istekleri doğrultusunda özgürce ilişkiler geliştirebilmesiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla cumhuriyetçi kurama göre vatandaşlık olgusu herhangi bir bireyin toplumdaki diğer bireylerle birlikte erdemli bir şekilde yaşayabilmesine imkân veren bir statüdür.

Kavramsal yönden bireyin toplumsallaşabildiği bir vatandaşlık anlayışına işaret eden cumhuriyetçi kurama göre bireyler toplum içerisinde en güçlü ve birincil temel belirleyicisi konumundadır. Toplumun sosyal ve ekonomik alanlarında temel bir aktör olan bireyler vatandaşlık statüsü ile aidiyet duygusuna sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim aidiyet hissiyatı bir bireyin herhangi bir ülkenin vatandaşı olabilmesinin temel itici gücüdür (Aybay, 2000: 179-182). Bu temel gücün varlığına inanıp güvenen bireyler de ülkelerin vatandaşlık statüsü hakkını elde etme ve bu güçlü kaynağı da iradesine göre kullanma eğilimindedir.

Cumhuriyetçi kurama göre vatandaşlık, bireylerin içinde bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarında haklarını arama, sorumluluklarını yapma, görevlerini tanıma gibi konularda aktif olabilmesi için evrensel bir güçtür. Ancak bu bireylerin sadece vatandaş olmasından kaynaklı haklar elde etmesi yanında bu hakların temel öznesi konumunda da bulunmamaktadır (Oldfield, 2012: 98). Çünkü liberal vatandaşlık anlayışı kuramının aksine cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında birey için vatandaşlık statü olmaktan daha ötede bir anlamı ifade etmiştir. Buna göre vatandaşlık statüsü bireye toplumsal hayata katılımı, birlikte yaşama isteğini ifade etmiş ve bu gibi toplumsal değerlerin bireyin hak ve menfaatlerinden daha önce geldiğini işaret etmiştir (Erol, 1997: 124). Dolayısıyla cumhuriyetçi kuram anlayışında vatandaşlık olgusu haklar konusunda bireye tam destek verirken aynı zamanda toplumsal fayda ile devletin çıkarları da bu oranda öne çıkarılmıştır. Bundan dolayı tekil bir şekilde bireyin kendisi hakların tek öznesi konumunda değildir. Diğer bir ifadeyle vatandaşlık statüsünden kaynaklı bireyler elde ettiği temel hakların kullanımını konusunda toplum yararını da göz önünde bulundurabilmelidir.

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışına göre birey ve gruplar toplumsal birlik ile bütünlüğün önünde olmayıp toplumun bütününe göre daha geri planda kalmaktadır. Bu bağlamda birey toplumla birlikte anlam kazanır ve toplumun kendine verdiği hak ve ödevleri üstlenir. Dolayısıyla cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında belli bir topluluğun kimliği önde olup bunun devamına yönelik bireylerin ortak sorumlulukları vardır.

Bireye verilen bu sorumlulukları bireyin yerine getirmesi durumunda vatandaşlık statüsüne ve onun verdiği hak ve menfaatlara sahip olabilmektedir (Üstel, 1999: 70).

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının ortaya çıkış sürecinde siyaset bilimi, kamu yönetimi, sosyoloji gibi bilimlerin etkili olmuşken toplumcu vatandaşlık anlayışı modeli ise ekonomi yönlü yapılan tartışmaların sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda toplumcu vatandaşlık anlayışı cumhuriyetçi vatandaşlık modelinden sonra ortaya çıkmış ve bu çıkış sürecinde cumhuriyetçi anlayışın etki ve katkıları olmuştur.

Cumhuriyetçi anlayışta topluma dayalı bir anlayış hâkimdir. Bu kapsamda bir birey toplumun kendisinden yani topluma fayda veren durumlardan uzak durmamalıdır. Bu bağlamda birey topluma göre öncelikli bir konumda değildir. Bireyler topluma karşı rol ve sorumluluklarını yerine getirdiğinde vatandaşlık statüsüne sahiptir. Toplumcu anlayışta ise bireyin kendisinden daha ziyade toplumda kazanabildiği sosyo-ekonomik haklar ile durduğu yer öne çıkmıştır. Toplumcu anlayışta bireyler toplumla birlikte hareket ettiği sürece gelişebilmektedir. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik kayıpları olan bireyler toplumla bütünleşerek kayıplarını telafi edebilir. Toplumcu anlayışta bireylerin yasalara bağlı kalmasından daha öte haklar çerçevesinde elde ettiği toplumsal rollerini kullanabilmesidir (Üstel, 1999: 68).

2.4. Yoksulluk Kavramı

İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan, sosyo-ekonomik şartlar ile hukuki ve siyasal sistemlere göre tanımlanmış olan yoksulluk, toplumların önemli sorunları arasında yerini almıştır. Dolayısıyla kavramsal bağlamda yoksulluk tanımlanmasından, ölçülmesine, nedenlerinden çeşitlerine kadar farklı şekil ve türlerde ele alınmıştır.

Yoksulluk, yeteri miktarda parası (geliri) olmayan ya da konforlu bir şekilde yaşamını sürdürmek için ihtiyaç duyulan gereksinimlere ulaşamayan bireyi anlatan bir olgu olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla kelime anlamı itibariyle yoksulluk, insan onuruna yaraşır bir yaşam biçiminin gerektirdiği olanak ve fırsatlardan bireylerin mahrum olmasıdır (Aktan ve Vural, 2002: 1-2).

Genel ve objektif bir tanımlaması bulunmayan yoksulluğun bilimsel olarak ilk kez ele alıp tanımlayan düşünürlerden birisi de Seebohm Rowntree'dir. 1901 yılında

Rowntree' nin yaptığı tanımlamaya göre yoksulluk, “toplam kazançların biyolojik varlığın devam için gerekli olan yiyecek, giyecek vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” durumudur (Alcock, 1997: 7). Bu bağlamda yoksulluğun özünde bireyin hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel fizyolojik gereksinimlerini karşılayacak gelir düzeyine sahip olmaması durumu vardır.

Genel anlamda yoksulluk, birey ve toplumların asgari yaşam düzeylerine erişebilmek amacıyla gerek duydukları ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur. Beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel insani gereksinimlerini karşılayamayan bireyler yoksul olarak kabul edilmiştir. Ancak yoksulluğu temel ihtiyaçlar bağlamında ele almak dar bir tanımlama biçimidir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 80). Dolayısıyla yoksulluk tanımı sadece temel ihtiyaçları içine alan tekil bir kavramsal yapıda olmayıp bireyin çevresinden uzaklaşması, kaynaklara erişememesi, fırsatlardan yoksun kalması gibi sosyal, kültürel, ekonomi, psikoloji vb. durumları da içinde barındıran geniş bir alan üzerine kurulmuş yapıda olabilmelidir. Bu bağlamda çok yönlü yeni bir yoksulluk tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Marshall (1999: 825)'a göre genel anlamda yoksulluk kavramı, insanların maddi kaynaklardan, kimi zamanda kültürel kaynaklardan yoksun kalmasını anlatan bir durumdur. Dolayısıyla en geniş biçimde yoksulluk tanımı ele alındığında bireylerin sadece miktar veya gelir yönünden bir kayıp yaşama veya mahrum olma durumu olmayıp sosyokültürel yönden fırsat ve imkânlardan da mahrum kalma ya da yeteri kadar onlardan faydalanamama şeklindeki bir durumu da kapsamaktadır.

Yoksulluğa yönelik yapılan çalışmalarda öne çıkan ve yoksullukla ilgili birçok konuda uluslararası ölçekte çalışmalar yürüten kurumlardan birisi de Dünya Bankası (DB) dır. Birçok çalışmada yoksulluğun analizine yönelik ortaya koyduğu ölçüleri temel alınan Dünya Bankası, yoksulluğu “sosyal olarak kabul edilebilir bir standart yaşam” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, bireylerin evrensel insani ilkelere yaraşır ve içinde bulunduğu toplumların yaşam standartlarına sahip bir şekilde olması gerekliliğine işaret etmiştir. Nitekim insanların elde ettikleri gelirler ile ihtiyaçları için yaptığı giderler arasında ciddi bir dengesizlik ya da uçurum olursa o bireyler yoksul olarak görülmüştür (Bellù and Liberati, 2005: 6). Dolayısıyla DB'nin ortaya koyduğu bu tanım, yoksulluk konusunda bir sınır getirmiştir. Ayrıca hane halkı tüketimi ile günlük kişi başı 1,90

Amerika doları miktarı uluslararası yoksulluk sınırı şeklinde belirleyen Dünya Bankası bir ölçü geliştirmiştir (Arabacı Yüksel, 2019: 123). DB'nin belirlediği bu miktar uluslararası alandaki yoksulluğun ölçülmesinde genel olarak kullanılan bir kriter olmuştur.

2.4.1. Yoksulluk Türleri

Dünya üzerindeki ülke ve toplumların sosyal ve ekonomik şartları, kültürel yapıları, tarihi geçmiş ve tecrübeleri, algılayış biçimleri gibi farklı etmenlerden dolayı yoksulluğun farklı yönde tanımları yapıldığı gibi çeşitli türlere ayrımı da yapılmıştır. Dolayısıyla türleri açısından çeşitli ayrımlara tabi tutulan yoksulluk farklı biçimlerde ele alınmıştır. Bu bağlamda yoksulluk türleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

Mutlak ve Göreli Yoksulluk: Yoksulluk türleri içerisinde en fazla bilinen mutlak yoksulluk, insanların günlük alması gereken kalori miktarını baz alan bir yoksulluk türüdür. Dolayısıyla günlük belirli bir parasal miktarı ifade eden yoksulluk türü, mutlak yoksulluktur. Nitekim Dünya Bankası tarafında belirlenen ölçülere göre günlük belirli bir miktarın altında geliri olup hayatını devam ettirmeye çalışan bireyler mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 84). Mutlak yoksulluk bireylerin biyolojik olarak hayatta kalabilmeleri için ihtiyaç duydukları gıda, barınma, sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli olan asgari gelir ile harcama imkânlarına sahip olma durumlarını ifade etmektedir (Erdem, 2006: 327).

Görelî yoksulluk ise bir toplumdaki ortalama refah düzeyinin altında bireylerin hayatlarını idame ettirmeye çalışmasıdır. Nitekim göreli yoksulluğa göre insanların buldukları toplumun asgari yaşam şartlarına sahip olup olamaması durumu belirleyici bir kriter olmuştur (Erdem, 2006: 327). Bir başka ifadeyle insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelire sahip olmasına karşın insan onur ve haysiyetine yaraşır bir şekilde yaşam standartlarına sahip olması için yeterli miktarda gelire sahip olamaması durumu göreli yoksulluk ile ifade edilmiştir (Okurkan Bursal, 2010: 7). Dolayısıyla göreli yoksul insanlar, temel ihtiyaçlarını karşılayabilirken içinde bulunduğu toplumun refah seviyesinin altında bir yaşam sürdüren, çevreleri ile topluma sosyo-ekonomik yönden katılım oranlarının düşük olduğu bireylerdir.

Kırsal ve Kentsel Yoksulluk: Genel olarak kırsal alanda yaşanan yoksulluk türüne kırsal yoksulluk denilmektedir. “Kırsal Alan” kavramı ise tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu, işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişemediği ve insanların iş bulup yaşamakta zorlandığı ve bu nedenle de yoğun şekilde kentlere göç veren yerleşim yerleridir (Geray, 1999: 12). Nitekim kırsal yoksulluk bireylerin belirli bir maddi gelirden, yeterli beslenme ve barınma imkânlarından uzak olması yanında kaliteli bir eğitim olanağından, yeterli sağlık hizmetlerinden, kamusal hizmetlerden, teknoloji imkânlarından, sosyal ve kültürel faaliyetlerden de uzak kalmasıdır (Tekeli, 2000: 145). Dolayısıyla kırsal yoksulluğun kendine özgü bu tür özellikleri nedeniyle hizmet ve imkânlardan yoksun kalma durumları kentte yaşanan yoksulluğa kıyasla kırsal alanlarda daha fazla görülmüştür.

Kentsel alanlarda görülen ve niteliği itibariyle kente özgü bir sorun alanı olan kentsel yoksulluk günümüzün önemli yoksulluk türlerinden birisidir. Nitekim kentsel yoksulluk, küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluk sorununun kentlerde yoğunlaşmasını ifade eden bir kavramdır. Kırsal alanlardaki ekonomik yapının zayıflaması, göçe bağlı kentlerde yaşanan aşırı nüfus artışları, sosyo-ekonomik dengesizlikler gibi olumsuz gelişmeler kent yoksulluğunu tetiklemiştir (Saçlı, 2019: 4). Dolayısıyla “kent özelinde yaşanan yoksulluk” şeklinde dar anlamda kentsel yoksulluk ifade edilirken geniş anlamda ise kentli nüfusun bir kesiminin asgari geçim standardını yakalayacak yeterli mali kaynağa, barınma, eğitim, sağlık, çevre gibi çeşitli hizmetlere erişememe ve davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorun veya eksiklikler yaşayan durumlarının olmasıdır (Küçük, 2014: 17).

Objektif ve Subjektif Yoksulluk: Objektif yoksulluk, yoksulluğun kaynakları ile nedenlerini ele alan yoksulluk türüdür. Yoksulluğun nerelerden kaynaklandığını bulmak ve bireylerin yoksulluk döngüsünden kurtulmak için ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit etme amaçlı uzmanlar tarafından öncesinde belirlenmiş olan normatif değerlendirmeleri objektif yoksulluk bünyesinde taşımaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 6). Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve gelir miktarı, harcama ya da mal veya hizmet alımı gibi ölçütlerle belirlenmiş bir yoksulluk düzeyinin altında kalması durumunda bu bireyler objektif yoksulluk yaklaşımına göre yoksul bireylerdir (Başaran ve Çetinkaya, 2013: 245).

Subjektif yoksulluk ise kişilerin kendi değerlendirme ve yorumlarını baz alan yoksulluk biçimidir. Kişiden kişiye değişebilen ve yoksulluk durumunun tespit edilmesinde belirli bir ölçütten uzak olan bu yoksulluk türünde bireyin kendi öznel görüşü öne çıkmakta ve bireysel değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır. Nitekim bu yoksulluk türünde yoksulluğun tespit edilmesinde aynı refah düzeyine sahip bireyler arasından kimileri kendilerini yoksul olarak görürken kimileri ise yoksulluk olarak görmemektedir (Aktan ve Vural, 2002:6).

İnsani ve Gelir Yoksulluğu: “İnsani yoksulluk” kavramı ilk kez Birleşmiş Milletler tarafından 1997 yılında yayımlanan “İnsani Gelişme Raporu”nda dile getirilmiştir. Bu raporda yoksulluk, bireylerin kabul edilebilir yaşam koşullarında özgür, onurlu, başkalarına saygılı, uzun ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları fırsat ve seçeneklerden mahrum olması şeklinde tanımlanmıştır (Human Development Report, 1997: 2-7). Dolayısıyla insanların gelir yönünden ekonomik imkânlarla sahip olması karşısında sosyal, kültürel ve toplumsal diğer fırsat ve olanaklara da sahip olmaması durumu insani yoksulluk ile tanımlanmıştır. Nitekim insani yoksulluk, sadece ekonomik yönden bireyin belirli bir gelir düzeyinden yoksun kalması durumu olmayıp sağlık, eğitim, barınma, yaşanabilir çevre gibi sürdürülebilir birçok toplumsal hizmetlere ulaşamamasıdır.

Gelir yoksulluğu ise doğrudan gelire ilişki kurularak tanımlanan yoksulluk türüdür. “Belirli bir miktarda yiyecek almak için gereken gelir”e sahip olma noktasından hareketle insanların belirli bir düzeydeki gelirden mahrum olması gelir yoksulluğu şeklinde tanımlanmıştır. Bu yönüyle de gelir yoksulluğu kavramı, mutlak yoksulluk kavramına benzemiştir. Dolayısıyla gelir yoksulluğu insanların belirli bir gıda miktarına erişebilirlik durumuna yönelmişken insani yoksulluk ise en temel düzeyde hayatın idamesi için bireylerin gereksinimi olan fırsatlara erişememesi durumuna odaklanmıştır (Aksan, 2012: 13).

Çalışan Yoksulluk: Çalışan birey ya da grupların oluşturduğu yoksulluk şeklidir. Nitekim bireylerin çalışma hayatında olmasına karşın yeterli miktarda gelire sahip olamaması, yetersiz ve sağlıksız çalışma ortamlarında insanların çalışması gibi etkenler çalışan yoksulluğun oluşmasına neden olmuştur. Bu yoksulluk türü ortaya konulurken bireyin kendisi ya da hane halkının geliri ölçüt olarak kullanılmıştır.

Küreselleşmenin etkileri sonucunda ücretlerin aşınması, ekonomik krizlerde ücretlerin azaltılması, geçici veya yarı zamanlı, sosyal korumadan yoksun ve yetersiz çalışma şartları çalışma hayatındaki yoksulluk sorununu daha da belirginleştirmiştir. Bireyin iş gücü piyasasına katılamamasından kaynaklı ortaya çıkan yoksulluk sorunu bu tanımlamanın ötesine geçerek çalışan kesimi de yoksulluk kapsamına almıştır (Kesgin, 2011: 66-67). Dolayısıyla yoksulluk sorunu zamanla nitelik değiştirerek kapsamı genişlemiş ve istihdamda yer alan bireyleri de yoksulluk içerisine dâhil etmiştir.

Kavramsal bağlamda çalışan yoksulluk olgusunun tanımlama sürecinde birey ya da hane halkının üzerinde durularak temel alınmasının gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır. Çalışan ve aynı zamanda yoksul olan kişinin kaynak alındığı tanımda bireylerin sahip olduğu gelirin hem kendilerini hem de hanelerini niçin yoksulluk sınırının altında kaldığı duruma odaklanılmıştır. Hane halkı temel alındığı tanımda ise, sadece çalışanların değil hanedeki tüm bireylerin ekonomik refah düzeylerinin göz önünde tutulduğu bir durum öne çıkmıştır. Dolayısıyla bireylerin kendisi ile hane halkının önceden tespit edilmiş yoksulluk sınırının altında bir hayat standardına sahipse ortaya çıkan bu durum çalışan yoksul şeklinde kabul edilmiştir (Kaya, 2019: 33-34).

Yeni Yoksulluk: Dünya’da toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarında köklü değişim ve dönüşümlere neden olan Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkması ile birlikte meydana gelen yoksulluk türüdür. Özellikle ekonomi alanında yeni üretim araçları, biçimleri ve tüketim kalıpları ile bunlara bağlı sosyal hayatın değişmesinden kaynaklı yeni yoksulluk türü ortaya çıkmıştır. Nitekim istihdamla ilgili sorunlarda artışların yaşanması, istihdamın güçleşmesi, çalışanların yaşamlarının idamesinde zorlanması, enformel sektörde çalışma imkanlarının azalması, gecekondulaşmanın görülmemesi gibi etkenler yeni yoksulluk olgusunun ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuştur (Güneş, 2009: 11).

Yeni yoksulluk türü olan yeni yoksulluk olgusu, toplum hayatına tutunamayıp dışlanma riski ile karşı karşıya kalan, toplumun bütünleşebildiği alanların kenarında kalan, sosyal ve ekonomik yönden çevresi ve toplumla giderek uzaklaşan bir tabakayı göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 21). Yeni yoksulluk kavramı “sadece gelir/tüketim sorunları dolayısıyla yoksulların mutlak bir fakirlik çizgisinde yaşamasıyla ilgili değil, onların yaşamlarını iyileştirecek ‘yapabilirliklerini’ kısmen ya da tamamen

yitirmesiyle de ilgili” şekilde tanımlanmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013: 72). Dolayısıyla bu yoksullukta bireylerin yoksulluktan kurtulmak için imkânlara erişmeme ve kendilerini toplumun dışında bırakan bir sosyal tabakalaşmaya işaret edilmektedir.

Yeni yoksulluk olgusuyla sadece işi olmayan, çalışmayan veya iş piyasasına giremeyenler olarak sınırlı kalmayıp çalıştığı halde yoksulluk durumundan çıkamayan kesimlere dikkat çekilmektedir. Özellikle iş bulup çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulamayan bu tür yoksul kesimler gelişmiş ülkelerde kriz dönemlerinde gelişmekte olan ülkelerde ise her şartlarda bulunmaktadır. Bu yoksulluk döngüsü durumuna örnek olarak asgari ücret politika uygulaması gösterilmiştir. Çünkü çalışmasına ve düzenli bir geliri olmasına karşın düşük ücret politikalarından dolayı yoksulluk sınırı aşamayan bireyler her toplumda görülmektedir (Kesgin, 2013: 134-135). Nitekim bu tür yoksulluk sorunu yaşayan birey ya da gruplar ait olduğu çevrelerin fırsat ve imkânlarından kendilerini soyutlamış bir şekilde hayatlarını idame ettirmektedir.

2.4.2. Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluk sorununun ortaya çıkmasına neden olan faktörler konusunda çeşitli fikirler ortaya çıkmıştır. Çünkü bu soruna ilişkin yapılan değerlendirmeler ile görüşler dinamik bir yapıda olup süreç içinde bu olgular çeşitlenerek değişmiştir. Nitekim yoksulluğun nedenlerinin tespitine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların sonucunda ülkelerin gelişmişlik düzeyi, bireylerin eğitim seviyesi, inançları, tutumları, davranışları, yaşı, cinsiyeti, yaşam biçimi, kültürel değerleri, geliri, coğrafi şartlar, ülke kaynakları gibi yoksulluk sorununa neden olan çeşitli faktörlerin olduğu görülmüştür (Şenses, 2006: 146).

Yoksulluğun hem ortaya çıkmasında hem de büyümesinde birçok faktör etkili olurken bu faktörleri sosyal ve ekonomik etmenler şeklinde iki temel alana ayırabiliriz. Özellikle ekonomi kaynaklı faktörlerin yoksulluğun oluşmasında önemli bir etkisi olması yanında birey ve toplumların yaşam şekilleri, alışkanlıkları ve yaşadıkları krizler yoksulluğun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yoksulluğun ekonomik nedenleri arasında gelir dağılımındaki adaletsizlikler, enflasyon, işsizlik, ekonomik krizler gibi çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bu bağlamda enflasyon, bir ülkedeki fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması (Ertek, 2017:

301) durumu iken işsizlik ise bireylerin iş bulamaması veya işsiz kalması (TDK, 2021) olgusudur. Ayrıca bir toplumdaki hane halkı ile o toplumun üyeleri arasında gelirin düzensiz oluşu ise gelir adaletsizliği ile ifade edilmiştir (Slavin, 2017: 30). Dolayısıyla bir ülkede yoksulluğun ortaya çıkmasında ekonomik birçok faktörün etkisi olmasına karşın işsizlik, enflasyon, ekonomik kriz ile gelir paylaşımının adaletsizliği yoksulluğu en fazla tetikleyen faktörler olduğu söylenebilir.

Talas (1997: 128-129)'a göre “çalışma isteği ve yeterliliği olmasına karşın, düzenli ve sürekli gelir sağlayabilecek bir işe sahip olamama durumunu” ifade eden işsizlik, hem birey hem de toplumlar için maddi gelir yetersizliğine ve dolayısıyla da yoksulluğun oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü başka bir geliri veya herhangi bir maddi desteği olmayan bireyler işsiz olması durumunda doğrudan yoksulluk sorunuyla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca uzun süre iş bulamayan bireylerin sosyal güvenceden yoksun olması, aile, akraba gibi yakın çevrelerden gelen yardımlaşma ile dayanışmanın da yetersiz kalması bu bireyler üzerinde yoksulluğun etkilerinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır (Metin, 2012: 160).

Yoksulluğun ortaya çıkmasına ya da artış göstermesine etki eden diğer faktör ise sosyal etmenlerdir. Eğitim, nüfus artışı, göç, ayrımcılık gibi etmenler yoksulluğun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda mekânsal olarak yer değiştirme şeklinde bir nüfus hareketi olan göç, yoksullukla güçlü bir ilişkisi olan bir olgudur. Göç ile yoksulluk arasındaki bağ çok yönlü ve iç içe geçmiş karmaşık bir şekildedir. Nitekim kırsal alanda hem çalışma hem de yaşam için imkânların yetersiz olması bireylerin düşük gelire sahip olmasına neden olmuştur. Bundan dolayı kırsal alanda yaşayan birey veya gruplar kentlere doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak kente özgü yaşam şartlarına uyum sağlamayan bu yoksul kesim, kentlerde zamanla daha da yoksul hale gelmiştir (Şenses, 2006: 161-162). Sonuç itibarıyla yoksulluk kırsal alandaki göç hareketlerini hızlandırırken göçün sonucunda da kentlerdeki yoksulluğu arttırmıştır.

Yoksulluk sorunun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerden bir diğeri de eğitimidir. Nitekim nitelikli iş gücünün oluşturulması, bilgi ve becerinin kazandırılması ve bilinçli bir toplum yapısının kurulmasında eğitim temel rol oynamıştır. Çünkü eğitimle birlikte işgücü piyasası daha nitelikli bir yapıya doğru yükselirken bireylerin de istihdama katılma imkânları da büyümektedir. Dolayısıyla bir toplumda eğitim düzeyi

yükseldikçe işgücüne katılma oranları da artmaktadır. Böylelikle bireylerin gelirlerinde bir artış olurken toplumun refah seviyesi de yükselmektedir (Metin, 2013: 150-153). Dolayısıyla eğitim düzeyi yüksek ve nitelikli işgücüne sahip bir ülkede yoksulluk sorunu düşük bir düzeyde kalma ihtimali çok yüksektir. Bu bakımdan eğitim ile yoksulluk arasında ters bir orantı bulunmaktadır.

Birey ve toplum içerisinde yoksulluğun oluşmasına neden olan faktörlerden birisi de ayrımcılıktır. Bir toplumda kişi veya gruplara yönelik olumsuz eylemler gösterme veya onlara karşı önyargılı olma şeklinde tanımlanabilen ayrımcılık özellikle ırk, dini inanç, yaşam şekli, cinsiyet, fikirselle görüş gibi nedenlerden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla günümüzde halen farklı şekil ve boyutlarda kimi toplum veya ülkelerde ayrımcılığın ciddi şekilde yapıldığı ve bunun da yoksulluğa katkı sunduğu bilinmektedir (Şenses, 2006: 173). Nitekim ayrımcılığa maruz kalan bireyler hem iş hayatında motivasyon kaybı yaşarken hem de günlük yaşamlarında mutsuz olmaktadır. Bu durumlarla birlikte bireylerin hem gelecekte beklenenlerinin hem de iş başarısının düşmesine ve sosyal refah seviyesinde kayıplar yaşamasına neden olacaktır. Böylece maruz kalınan ayrımcılık sonucunda yoksulluğun başlamasına zemin oluşmaktadır.

Nüfus ile hane halkının sosyo-ekonomik yapısının bozulması yoksulluğun meydana gelmesinde etkili olmuştur. Çünkü nüfus, istihdam için gerekli olan işgücünün kaynağı olduğu için üretimin de bir faktörü olmuştur. Dolayısıyla nüfus yapısının hem eğitilmiş olması hem de çalışabilir nüfus ile işgücü talebi arasında bir dengede kalması önem arz etmektedir. Bu bağlamda nüfusun artması karşısında yeterli işgücü talebi yani istihdamın olmaması barınma, beslenme, eğitim, sağlık, gecekondular, çarpık kentleşme gibi birçok sorunlarla karşı karşıya kalınmasına ve böylece yoksulluğun meydana gelmesine ya da artmasına neden olmaktadır (Yalçın, 2008: 10).

Yoksulluğun nedenlerini ekonomik ve sosyal olmak üzere iki temel alana ayırmakla birlikte yoksulluğun diğer toplumsal sorunlarla iç içe geçmiş çok boyutlu bir yönü de bulunmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun nedenlerinin yerinde ve kaynağında tespit edilmesi mücadele konusunda daha kapsamlı, çeşitli ve kalıcı politikaların üretilmesine imkân tanıyacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ KURUM VE KURULUŞLAR

3. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ AKTÖRLER

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'in kuruluşuna ve günümüze kadar gelen süreçte sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında başta merkezi yönetim olmak üzere yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör girişimleri dönem ve şartlara göre etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nde uzunca bir dönem vakıf ve dernekler bu alanlarda öne çıkmışken Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'li yıllara kadar merkezi idare sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında en önemli aktör olarak yerini almıştır.

1990'lı yılların ikinci yarısında, kimi illerdeki belediyelerin sosyal hizmet ve yardım alanındaki faaliyetleriyle öne çıkması 2000'li yıllardan itibaren merkezi yönetimin yanında yerel yönetimlerin de görev ve sorumluluklar almasına imkân vermiştir. Bu süreçle birlikte sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde sosyal hizmet ve yardım konularında bu kurumlarla birlikte özel sektör girişimlerinin de başlamasına neden olmuştur. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde sosyal hizmet ve yardım alanında çalışan bu kurum ve kuruluşların örgütlenmeleri ile hizmetleri ele alınmıştır.

3.1. Merkezi Yönetim

Kavram olarak merkezi yönetim, kamu hizmetlerinde birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla bu hizmetlere yönelik politikaların belirlenmesi, kararların alınması ve hizmetlerin uygulanması işlemlerini merkezi hükümet ile merkezi hükümetin hiyerarşik yapısı içerisinde yer alan örgütlerce yürütülmesidir (Eryılmaz, 2017: 104). Bu kapsamda sosyal hizmet ve yardımlar konusunda merkezi yönetim adına politikaların belirlenip uygulamasından sorumlu olan bakanlık Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır.^{20 21}

---

^{20 21} Nisan 2021 Tarihli ve 31461 Sayılı Resmî Gazete yayımlanan "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 73)" iyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Çalışma ve

3.1.1. Başkent Teşkilatı

Devlet örgütlenmesi ile idare yapısının temeli olan merkezi yönetim, ulusal sınırlar içerisinde halkın ortak ihtiyaçlarının karşılanarak genel yararın korunması için çalışmaktadır (Eryılmaz: 2017: 104). Bu kapsamda merkezi idare içerisinde hizmetlerin niteliğine uygun bakanlıklar kurularak bu kurumların çatısı altında hizmetler sunulmuştur. Dolayısıyla bu hizmetlerden birisi de sosyal hizmet ve yardımdır. Bu hizmet alanlarında başta sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan birey ve gruplar olmak üzere farklı türdeki destek, danışma ve yönlendirmeye gereksinim duyan ailelere ve topluluklara yönelik hizmetler yürütülmüştür. Bu bağlamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) sosyal hizmet ve yardım konusunda Türkiye'deki en yetkili merkezi idare birimidir.

3.1.1.1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye genelinde sosyal hizmetler ve yardım alanlarında en yetkili merkezi idare birimi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır. Kuruluş olarak mevcut bakanlıklardan yeni ve daha genç bir merkezi idare birimi olsa da bakanlığın temelleri kurumsal olarak 1983 yılında 2828 sayılı Kanun ile kurulmuş olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na dayanmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 1980'li yıllardan itibaren sosyal hizmet ve yardım alanlarında 2010 yılına kadar uzunca bir süre temel aktör konumunda Türkiye'nin 81 ilinde çalışmalarını yürütmüştür. Ancak bu alanda dağınık ve parçalı birçok kurumun var olması hem hizmetlerin niteliğini hem de kurumların kapasitelerini olumsuz etkilemiştir (Kesgin, 2012a: 105). Özellikle kadın, çocuk, yaşlı, engelli gibi dezavantajlı gruplara yönelik kurumların dağınıklığı ile sosyal hizmet ve yardım konularında çalışan kuruluşların sayıca fazla olması etkili ve verimli hizmetlerin sunulmasına zamanla engel olmuştur.

Sosyal Güvenlik Bakanlığı" ve "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" şeklinde ikiye bölünerek yeniden yapılandırılmıştır. Böylece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ismi altında yeni bir teşkilat yapısına dönüştürülmüştür.

²¹ *Tez çalışma süreci devam ederken, öngörülemez bir zamanda ve biçimde Bakanlığın yapısı yeniden farklı bir yapılanma sürecine girmiştir. Dolayısıyla bakanlığın hem ismi hem de çalışma alanları ile bunlara ilişkin verilerin tamamı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ismi altında ele alınıp işlenmiştir.

Sosyal hizmet ve yardım alanlarındaki kurum ve kuruluşların sayıca fazla olması çok başlılığı ve hizmetlerde dağılımı ortaya çıkarmıştır. Bu durum hem kaynakların etkili kullanımında hem de hizmetlerin verimliliği konusunda olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Kurumlar arası koordinasyon eksikliği, hizmetlerde standardın olmaması, birbirini destekleyici tarzda çalışmaların yapılamaması, hizmetlerde kalitenin düşmesi gibi çeşitli sorunlar meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu olumsuz durumların ortadan kalması, sosyal hizmet ve yardımlarla ilgili kurumlarını tek bir çatı altında toplanması amacıyla 08 Haziran 2011 tarihinde yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur (Kesgin, 2012a: 106).

Düzenlenen 633 sayılı KHK ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlükleri ve Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü kapatılarak yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında bu kurumlar yeniden yapılandırılmıştır. Dolayısıyla sosyal hizmet ve yardım konularında bakanlığın görev alanları ile yetki ve sorumlulukları ayrıntılı şekilde ele alınarak engelliler, yaşlılar, kadın ve çocuklar, şehit ve gaziler ile yakınları, yoksullar vb. dezavantajlı kesimler bakanlığın hizmet sunacağı hedef kitle olmuştur (Kesgin, 2012a: 106-108; Altunok, 2014: 93-94).

21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un, 16 Nisan 2017 yılında yapılan halk oylaması ile kabul edilmesi sonucunda Türkiye parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmiştir (Eryılmaz, 2017: 135). Yeni yönetim sistemi sonrası 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adıyla daha büyük bir örgütlü yapıya dönüştürülmüştür. Kurulan bu yeni bakanlığın adı, 04 Ağustos 2018 tarihli ve 30499 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15 sayılı "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" şeklinde değiştirilmiştir.

2018 yılında yeniden örgütlendirilen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın merkez teşkilatında Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü birimleri kurulmuştur. Kanundan kaynaklı merkez teşkilatı bünyesinde kurulan bu birimler başta aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit ve gazi ile yakınları olmak üzere toplumun farklı kesimlerine yönelik Türkiye genelinde sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri ile çalışmalarını üretmek, yürütmek ve denetlemekten sorumlu kılınmıştır. Bu alanlara yönelik hizmetler bakanlık bünyesinde çeşitli birimler kurulmak suretiyle yürütülmektedir.

Merkezi yönetim kapsamında Türkiye genelinde sosyal hizmet ve yardımlar konusunda merkezi politika ve stratejilerin belirlenip uygulamasından sorumlu olan AÇSHB'nin bünyesindeki hizmet kuruluşları aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hizmet Kuruluşları

Aile ve Toplum Hizmetleri Kuruluşları
Sosyal Hizmet Merkezleri
Çocuk Hizmetleri Kuruluşları
Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
Çocuk Evleri Sitesi
Çocuk Evleri
Çocuk Destek Merkezleri
Kadın Hizmetleri Kuruluşları
Kadın Konukevleri
Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları
Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri
Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
Engelsiz Yaşam Merkezleri
Umut Evleri (Ev Tipi Bakım)

Yaşlı Yaşam Evleri
Gündüz Yaşam Merkezleri
Sosyal Yardım Kuruluşları
Aile Destek Merkezleri
Sosyal Dayanışma Merkezleri
Bağlı Kuruluşlar
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi
Ereğli Kömür Havzası Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı
Darülaceze Başkanlığı
İlgili Kuruluşlar
Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
Mesleki Yeterlilik Kurumu

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aile, toplum, kadın, çocuk, engelli ve yaşlılara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetler ile çeşitli sosyal yardımları hem kendi bünyesindeki kurum ve kuruluşlar ile hem de bağlı veya ilgili kuruluşlar eliyle doğrudan veya dolaylı olarak yürütmektedir.

3.1.1.1.1. AÇSHB’nın Aile ve Topluma Yönelik Hizmetleri

Toplumun en önemli yapı taşı olan aileye ve onun inşa ettiği topluluğa yönelik hizmetlerin uygulanması amacıyla bakanlık bünyesinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Aile ile toplum sorunlarını temel alan hizmetleri yürütmekle sorumlu olan bu birimin kurumsal temelleri 29 Aralık 1989 tarihinde 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı’na dayanmaktadır. 2011 yılında bakanlığın kurulmasıyla birlikte Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü adıyla bakanlık teşkilatında yer alan bu birim, 2018 yılındaki yeni yapılanmada da varlığını sürdürmüştür (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Aile ve topluma yönelik sosyal yardım ve hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu olan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 03 Haziran 2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamesinin 7. maddesine göre şu görevleri bulunmaktadır:

- Aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek,

- Aile yapısının korunup güçlendirilmesi ile refahının artırılması için politika ve stratejileri belirlemek, uygulamak ve denetlemek,

- Aile ve toplumu tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörleri tespit etmek, bu sorunlara karşı toplumsal duyarlılığı geliştirici çalışma ve projeler yürütmek,

- Ailedeki yapısal değişimleri, nedenleri ve sonuçlarına yönelik araştırma ve değerlendirmeler yapmak,

- Nüfus yapısındaki değişimler ile bu değişim ve dönüşümlerin aile ve toplum üzerindeki etkilerini belirleyip değerlendirmek,

- Toplumun, ailenin ve bireylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin beklentileri ile eğilimlerini tespit etmek,

- Topluma ve aileye yönelik çalışan kamu kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak,

- Toplum ve ailenin gelişmesi için; bireyin katılımcı olması ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu, önleyici, geliştirici sosyal hizmet kuruluşlarını açmak.

Genel müdürlük bünyesinde bulunan kurum ve kuruluşlar eliyle hem aile ve bireylerine hem de topluma destek ve hizmetler sunulmaktadır. Bu kurumlar Aile Danışma Merkezleri, Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Merkezleridir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013: 14).

Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin 1. maddesine göre sosyal hizmet konusunda çeşitli uygulamaların yürütüldüğü birimlerden birisi Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)'dir. Çünkü bu SHM'ler kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı, engelli

bireyler ile ailelerine yönelik koruyucu, önleyici ve geliştirici hizmetlerin sunulduğu ve çeşitli sosyal hizmet müdahaleleri ile takip ve denetimlerinin yapıldığı hizmet yerleridir. Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasına göre her ilde en az bir tane kurulmasının zorunlu olduğu SHM'lere, aile bütünlüğünün korunması ve refahının artırılması, çocuk ve gençlerin sağlıklı şekilde gelişiminin temin edilmesi ve kadınların toplum hayatındaki fırsat ve imkânlardan yararlanmalarının sağlanması gibi görevler verilmiştir. Ayrıca SHM Yönetmeliği'nin yedinci maddesine göre engelli ve yaşlıların toplum hayatına aktif katılmalarını sağlamak, şehit yakınları ile gaziler için faaliyetler yürütmek, yardım ve bakıma muhtaç aileleri tespit etmek ve yönlendirmek, ailelere ve üyelerine yönelik eğitsel, sanatsal ve kültürel etkinlikleri yapma konularında da SHM'lerin sorumlulukları bulunmaktadır.

Temel hedefi toplumsal refahın artırılması olan “toplum merkezleri”, birey ile çevresini ve toplumu olumsuz etkileyen sosyo-ekonomik koşulların düzeltilmesine yönelik sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda çeşitli çalışmalar yapan bir diğer sosyal hizmet kuruluşudur. Dünya genelinde en aktif sosyal hizmet kurumlarından birisi olan toplum merkezleri toplumsal kalkınma ve refah konusunda birçok ülke için lokomotif kurumlar arasında yer almıştır. Bu tür sosyal hizmet merkezleri, insan hasiyeti ve onurunu zedeleyen sorunların çözümlenmesi, zorlu sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilmesi ve sistemlerin daha da insancillaştırılması amacıyla toplumsal kalkınma ile dönüşümler için çalışmaktadırlar (Buz ve Ayyıldız, 2019: 188).

Toplum merkezleri toplumsal değişimlere bağlı meydana gelen sorunlara karşı bireylerin, ailelerin, grupların kapasitelerini arttırarak zorluklarla başa çıkma ve kendilerine yeterli hale gelmeleri amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici ve rehabilite edici hizmetleri olan yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve gönüllülerle işbirliği yapan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Aile danışmanlığı, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, sosyal yardım danışmanlığı gibi mesleki çalışmalar, insan hakları, kadın, erkek, aile içi eğitim, sağlık gibi eğitim faaliyetleri, meslek kazandırma ve beceri edinme kursları ile sosyal ve kültürel amaçlı etkinlikler toplum merkezleri bünyesinde yürütülmektedir (Şişli Belediyesi, 2020).

Genel müdürlük bünyesinde birey, aile ve topluluklara yönelik proje ve eğitimler sunulmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen proje ile Aile Destek Merkezleri (ADEM) ve

Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM) kurulmuştur. Büyük bir bölümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kurulan ADEM'lerde kadın ve ailelere yönelik psikososyal, kültürel, mesleki ve kişisel gelişim amaçlı sosyal hizmetler sunulmaktadır. SODAM'lar ise farklı kimlik ve kültürel yapılara ait toplulukların hem birbirleri ile kaynaşmaları hem de buldukları coğrafyaya daha kolay adapte olmaları amacıyla söz konusu toplulukların psiko-sosyal destek ile sanatsal, kişisel ve mesleki gelişimlerini sağlamaya yönelik faaliyet gösteren sosyal hizmet merkezidir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Projeleri, 2020).

Eğitim programları kapsamında Evlilik Öncesi Eğitim, Aile Eğitim Programı gibi hizmetler çerçevesinde aile ve üyeleri ile aile kuracak bireylere yönelik eğitimler verilmektedir. Düzenlenen Aile Eğitim Programı ile günün koşullardan kaynaklı temel aile hayatı becerileri için gereksinim duyulan temel bilgi, yetenek ve tutumların geliştirilmesi amaçlı iletişim, iktisat, hukuk, sağlık gibi yirmi sekiz alandan oluşan bir eğitim ailelere verilmektedir. Ayrıca Evlilik Öncesi Eğitim programı kapsamında aile kuracak çiftlere evlilik öncesi aile hayatı konusunda bilgilendirme, bilinçlendirme ve yeni yaşam biçimine hazırlanma konusunda destek amaçlı eğitim sunulmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 85-86).

Birey ve ailelerinin iletişim becerilerini güçlendirmek, çatışma yaşanan ailelerin sorunlarını gidermek, ruh ve beden sağlığı sorunları olanları yönlendirmek, dağılma noktasına gelen aileleri bir araya getirmek gibi aileyle ilgili sorunların çözümüne yardımcı olma amacıyla Aile Danışmanlığı hizmeti sunulmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 86). Bunların yanında Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ile aile ve üyelerinin sosyal yardım ve hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespit edilmesi, ihtiyaca göre sosyal hizmetlerin planlanıp uygulanması, gerekli durumda eğitim, sağlık, barınma gibi diğer kamusal hizmetlere ulaşılması için rehberlik ve destek hizmetleri de verilmektedir. Böylece ailelerin hem ruhsal ve bedensel hem de sosyo-ekonomik yönden yaşamlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 89).

3.1.1.1.2. AÇSHB'nın Çocuk ve Kadına Yönelik Hizmetleri

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın odağında olan bir diğer alan ise kadın ve çocuk hizmetleri alanıdır. Çünkü kadın ve çocuk, insan neslinin devamı ile sağlıklı bir toplumun inşası için gerek duyulan en önemli yapı taşlarından birisidir. Bu bakımdan kadın ve çocuğa yönelik hizmetler bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü şeklinde kurulmuş olan iki ayrı genel müdürlük çatısı altında yürütülmektedir.

Çocuğa yönelik uygulanacak sosyal hizmet ve yardımlardan sorumlu olan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü çocuğun en yüksek düzeyde yararının ön planda tutulduğu politikaları tespit edip uygulamakla yükümlü tutulmuştur. Dolayısıyla bu birimin çocuk alanındaki belli başlı görevleri şöyle sıralanabilir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 37-38):

- Çocuklar için koruyucu, eğitici, önleyici, geliştirici ve rehabilite edici sosyal hizmet ve yardım çalışmalarını belirlemek ve yürütmek,
- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda hazırlanan strateji ve politikaları uygulamak ve uygulamaları izleyip değerlendirmek,
- Çocukların ihmal ve istismardan korunması, sağlıklı ve düzenli gelişimleri için gerekli her türlü önleyici, koruyucu ve telafi edici sistemleri kurmak ve uygulamak,
- Sürekli veya geçici aile ortamından mahrum kalanlar veya çocuğun aile ortamında bulunmadığı zamanlarda yüksek yararının olduğu durumlar için bakım ve koruma hizmetlerini sunmak,
- Korunması gerekli olan çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşlar ve diğer kurumlarla işbirliği yapmak,
- Çocuklara yönelik nitelikli hizmetin verilmesi için politikaların belirlenmesi, fiziki altyapı ve mekânların kurulması, nitelikli personelin yetiştirilmesi gibi hususlarda her türlü önlemi almak,
- Özel surette korunması zorunlu olan çocuklar için toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici proje, faaliyet ve gönüllü çalışmalar yürütmek.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde çocuğa yönelik sunulan sosyal hizmetler koruyucu ve önleyici hizmetler ve aile odaklı hizmetler olmak üzere iki temel

kategoride ele alınmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020: 2-6). Ayrıca çocuğun en üst düzeyde faydalanması amacıyla niteliğine göre hizmetler de sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda risklere karşı çocukların korunması ve olası tehlikelerin önlenmesi amacıyla ücretsiz bakım hizmetleri, kreş ve gündüz bakım evleri, çocuk kulüpleri, çocuk koruma koordinasyonu merkezleri, uzman müdahale ekip grupları, çalışan çocuklara yönelik eğitici hizmetler gibi koruyucu ve önleyici faaliyetler sunulmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 92-94).

Çocukların aile ortamında büyümeleri için ailelerin ekonomik ve sosyal yönden desteklenip aile birliğinin korunması amaçlanmıştır. Bunun için Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti, Koruyucu Aile Hizmeti, Evlat Edinme Hizmeti gibi aileyi güçlendiren ve ayakta kalabilmesine yardımcı olan hizmetler verilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 95-100). Aile yanında olmayan ancak aile yapısına en yakın ev tipi şeklindeki sosyal hizmet birimlerinde değerler eğitimi, gelişim ve eğitim programı, hayata hazırlanma programları, okul hayatına ve yüksek öğrenimine destek olma gibi korunma ve bakım altında olan çocuklara yönelik bakım hizmetlerine yer verilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 100-102). Bu hizmetler dışında suça sürüklenmiş, ihmal, istismar, suç ve şiddet mağduru ya da madde bağımlılığı gibi çeşitli risklerle karşı karşıya kalmış çocuklara yönelik psiko-sosyal destek verme, yaşadıkları travmaların etkilerini en aza indirme veya sorunların çözülerek topluma uyum gösterme amaçlı rehabilitasyon hizmetleri de sunulmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 102).

Çocuk alanında sunulan hizmetlerin amaçlarına benzer nitelikte kadına yönelik hizmetler de Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda ihmal edilmiş, istismara uğramış, ayrımcılığa maruz kalmış kadınların korunması, haklarının savunulması, toplumdaki yerlerinin güçlendirilmesi gibi konularda stratejilerin belirlenmesi, politikaların geliştirilmesi, çalışma ve faaliyetlerin yürütülmesinden Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü sorumlu tutulmuştur. Dolayısıyla genel müdürlüğün kadına yönelik çeşitli görevleri bulunmaktadır. Bu alana yönelik söz konusu birimin temel görevleri şöyledir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 38):

- Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadınların haklarının ve toplumsal statüsünün korunup geliştirilmesi, toplum hayatındaki tüm alanlarda kadının etkin hâle getirilmesi için politika ve stratejilerin belirlenmesi,
- Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz, cinayet ve istismarın önlenmesi ve kadınların aile, çevre ve toplum hayatında karşılaştığı sorunlarının çözümüne destek ve yardımcı olmak,
- Kadınlar için koruyucu, önleyici, eğitici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini geliştirmek,
- Kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşların kadınlara yönelik sundukları sosyal hizmetlere ilişkin standartları belirlemek ve işbirliğini sağlamak.

3.1.1.1.3. AÇSHB'nin Engelli ve Yaşlıya Yönelik Hizmetleri

İnsan ömrünün son evresi olan yaşlılık ile sağlıklı her bir bireyin karşılaşma riskinin olduğu engellilik alanı Bakanlığın hizmet sunduğu alanlardır. Özellikle bakıma, desteğe ve korunmaya muhtaç olan dezavantajlı gruplardan birisi olan yaşlılık insan hayatının en zor dönemlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla dünya nüfusunun hızla yaşlanmaya başlaması yaşlılık alanındaki hizmetlerin daha da ön plana çıkmasına neden olmuştur. Yaşlılarla birlikte toplumdaki bir diğer dezavantajlı kesim ise engellilerdir. Engellilerin hayat tutunabilmelerinin desteklenmesi ve toplum içerisinde varlıklarının daha fazla görünür olması konuları önem arz etmiştir. Dolayısıyla hem yaşlılık hem de engellilik alanında sosyal hizmetlerin üretilmesi amacıyla bakanlık çatısı altında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü birimi kurulmuştur.

Toplum içerisinde en hassas alanlardan birisi olan engelli ve yaşlılık konularında görev ve sorumluluk yüklenen bakanlık ihmal, istismar ve sosyal dışlanmaya karşı etkin biçimde mücadele etmek için politika ve stratejiler belirlemektedir. Bu bağlamda bakanlığın belirlenen ulusal politika ve hizmetlerin ülke genelinde koordine edilip yürütülmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlanması, ihtiyaç duyulan tüm tedbirlerin alınması ve beklenen diğer destek ve yardım hizmetlerinin yapılması şeklinde çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 25).

Yaşlılara yönelik huzurevleri, yatılı veya gündüzlü bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı yaşam evleri, özel bakım merkezleri ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince bağlanan yaşlı aylığı şeklindeki çeşitli sosyal hizmetler sunulmaktadır. Huzurevi, 60 yaş üzeri, sosyo-ekonomik desteğe veya korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyaç duyan bireylere psiko-sosyal yönden hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Çohaz, 2010: 123). Bakım ve rehabilitasyon ile yaşlı yaşam merkezleri ise tek başına yaşayan veya desteği olmasına karşın bakım ve sağlık desteğine ihtiyaç duyan yaşlıların yaşam alanlarının iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, günlük yaşamlarına yardımcı olunması, psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak destek verilmesi amacıyla açılan sosyal hizmet merkezlerdir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bakım Merkezleri, 2020). Çekirdek ailenin günümüzde öne çıkması, yaşam koşullarına bağlı aile bireylerinin çalışmaya hayatına girmesi, toplumda tekil olarak yaşama alışkanlığının başlaması gibi nedenlerden dolayı yaşlı bireyler için farklı amaçları olan bakım ve destek merkezleri bakanlık bünyesinde hızla artmaya başlamıştır.

Genel müdürlük bünyesinde engellilere yönelik sunulan hizmetlerin genel amacı bireyin hem toplum hayatında normal bir birey olarak yaşamına devam ettirebilmesine yardımcı olmak hem de toplumun bu konudaki bilgi ve bilinç düzeyini arttırmaktır. Engelli bireylerin kendini gerçekleştirme ve mevcut potansiyellerini harekete geçirmek için 8 amaç çerçevesinde “Engelsiz Vizyon Belgesi” hazırlanarak 2030 yılına kadar belirlenen 30 hedefe ulaşılması amaçlanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 123). Böylelikle engelli bireylerin sosyal dışlanma veya bir başkasının yardımına muhtaç olma durumları ile karşılaşmaması ya da bunları en asgari düzeyde yaşaması amaçlanmıştır. Bu kapsamda engelli bireylere yönelik rehabilitasyon ve sosyal hayata katılım çalışmaları, çalıştay, seminer, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel çalışmalar, hizmetlere erişebilirlik çalışmaları ile evde bakıma destek hizmeti, evde bakım yardımı, sürekli bakım ve rehabilitasyon hizmeti, umut evleri, geçici ve misafir olarak bakım hizmeti, özel bakım merkezleri ve aile danışma ve rehabilitasyon merkezleri (gündüz yaşam merkezi) gibi hizmetler sunulmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin istihdama katılımının gerçekleşmesi ve özel sektörlerin bu alanda

desteklenmesi amacıyla istihdam politika ve projeleri de yürütülmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 128 - 123).

3.1.1.1.4. AÇSHB'nın Şehit ve Gazilere Yönelik Hizmetleri

Sosyal devlet olma ilkesinin bir gereği olarak toplumundaki dezavantajlı gruplardan olan gazi ile şehit ve gazi yakınlarına yönelik uygulanan sosyal hizmetler bakanlığa bağlı Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir. Bu durumdaki bireylere yönelik sunulan sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, sosyal yardım, istihdam, konut gibi sosyal hizmetlerle söz konusu grupların insan onuruna yaraşır bir yaşam seviyesine sahip olmaları amaçlanmıştır (Arısoy ve Korkmaz, 2018: 555). Böylelikle toplum içerisinde dezavantajlı durumdaki bu tür bireylerin de hem maddi hem de manevi olarak refah düzeyinin sağlanarak yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Gazi ile şehit ve gazi yakınlarının sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan desteklenmesi, bu durumdaki birey veya ailelerin yaşadığı çevre ile toplum hayatından kopmaması ve bu konuda toplumsal bilinç ve duyarlılığın güçlendirilmesi (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 40) amacıyla birçok faaliyetler genel müdürlük bünyesinde yapılmaktadır. Toplum içerisinde hassas gruplardan biri olan gazi ve şehit yakınlarının hayat standartlarının iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, sosyal dışlanma yaşamamaları ve milli bilincin güçlendirilmesi önemli toplumsal konular arasında olmuştur (Nurdoğan ve Öztürk, 2018: 19).

Genel müdürlük tarafından çeşitli sosyal hizmetler gazi ve yakınları ile şehit yakınlarına sunulmaktadır. Bu bağlamda istihdama yönelik hizmetler sayesinde gazi ve şehit yakınları ile çalışabilecek durumdaki gazilerin çalışma hayatına katılmasına destek olunmaktadır. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun ek 1. maddesi kapsamındaki şehit ve gazi yakını ile gazi, sivil terör mağdurları ya da yakınları, harp ve vazife malulleri veya yakınları; 13.05.2014 ile 28.10.2014 tarihleri arasında maden ocaklarındaki iş kazasında hayatını kaybedenlerin yakınları ve 15 Temmuz Darbe girişiminde hayatını kaybedenlerin yakınları ile yaralananlar bu hizmetten faydalanarak kamuda istihdam edilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 131).

Toplumsal bilincin artması ve milli birlik ve bütünlüğün güçlenmesi amacıyla bu gruptaki kesimlerin aile ve yakınlarına yönelik ev ziyaretleri, toplantı ve etkinlikler, kongre, konferans gibi bilimsel çalışmalar, danışmanlık hizmetleri ve mevzuat düzenleme çalışmaları gibi sosyal hizmet uygulamaları da sunulmaktadır. Ayrıca ücretsiz ulaşım, aylık, tazminat gibi sosyal güvenlik alanı ile barınma, konut, aynı veya nakdi sosyal yardımlar gibi çeşitli sosyal hizmetler de Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü'nce sunulmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 132-135).

3.1.1.1.5. AÇSHB'nin Sosyal Yardım ve Destek Hizmetleri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın en temel ve öncelikli hizmet birimlerinden birisi olan Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü yürütülen sosyal yardım ve destek hizmetlerinden sorumlu tutulmuştur. Bu kapsamda ülke genelinde yoksullukla mücadele etme ve yürütülecek sosyal yardım politika ve stratejilerinin belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi görevleri bu müdürlük üstlenmiştir. Özellikle sosyal yardım kapsamında 29.5.1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek ve bu alandaki politikaların uygulanması için gerekli önlemleri alma konularında bu birim yetki ve görevler üstlenmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 40).

Türkiye genelinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde geniş bir alanda ve farklı türde sosyal yardımlar yürütülmektedir. Nitekim Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 20.07.2020 tarihli, 54723196-610-462 sayılı ve Soru Önergesi (7/16721)²² konulu dilekçeye istinaden “Bakanlığımızca Sosyal Yardımlaşma Dayanışma (SYD) Vakıfları ve il müdürlükleri aracılığıyla ihtiyaç sahibi vatandaşlarımıza yönelik olarak başta “3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” olmak üzere “2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” ve “2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu” ile diğer mevzuat hükümleri doğrultusunda 43

²² 27. Dönem 2. Yasama Yılı, 7/16721 Esas Numaralı yazılı soru önergesi.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=254379 Erişim Tarihi: 26.09.2020.

adet sosyal yardım programı yürütülmektedir” şeklinde verilen yazılı cevapta Türkiye’de yürütülen sosyal yardım programlarının hem çeşitliliğine hem de hukuki dayanaklarına dikkat çekilmiştir (AÇSHB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2020).

Toplumun temel imkân ve kaynaklarından mahrum kalmış kimsesiz ve bakıma muhtaç yoksul kadın, çocuk, yaşlı, genç, engelli, göçmen gibi çeşitli dezavantajlı gruplar için Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü eğitim, sağlık, aile, özel amaçlı, istihdam, proje desteği gibi farklı türde çeşitli amaçlara yönelik sosyal yardım hizmetleri sunmaktadır. Bu bağlamda genel müdürlük tarafından şu sosyal yardımlar yapılmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 137):

Aile Yardımları: Toplumun temel yapı taşı olan ailenin ayakta kalması, özendirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlı gıda yardımları, barınma yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım, doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı, elektrik tüketim desteği şeklinde sosyal yardım ve destekler verilmektedir. Ailelere yönelik yapılan yardımlar içerisinde doğum yardımı hariç diğer yardımların tümü 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan karşılanmaktadır. Doğum yardımı ise genel bütçeden sağlanan mali kaynaklar ile yapılmaktadır.

Eğitim Yardımları: Eğitim düzeyi yüksek bireylerin yetiştirilmesi ile bilgi toplumunun kurulmasının amaçlandığı bu yardım türünde birçok destek ve yardımlar yapılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda eğitim materyali yardımları, şartlı eğitim yardımları, öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma barınma ve iâşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması ve yurt yapımı SYDTF’den karşılanarak yapılmaktadır.

Sağlık Yardımları: Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve halk sağlığının korunması amacıyla yürütülen bu tür yardımlar şartlı sağlık yardımları, engelli ihtiyaç yardımları, kronik hastalara yönelik yardım programı, çoklu doğum yardımı, kronik hastalara elektrik desteği, genel sağlık sigortası katılım payı ödemeleri ve genel sağlık sigortası (gss) prim ödemeleri şeklindeki yardım kalemlerinden oluşmaktadır. Bu sağlık yardımları arasındaki genel sağlık sigortası katılım payı ödemeleri ile genel sağlık

sigortası prim ödemelerinin mali kaynağını genel bütçe kaynağı oluştururken diğer sağlık yardımların tamamının kaynağını ise SYDTF kaynağı oluşturmaktadır.

Yaşlı ve Engelli Yardımları: Toplum içerisinde bakıma, koruma ve desteğe ihtiyacı olan dezavantajlı gruplar arasında yer alan yaşlı ve engelli bireyler sosyal hayattan dışlanmaması, normal bireyler gibi bir başkasının desteğine ihtiyaç duymaksızın bağımsız bir şekilde hizmet ve imkânlarla erişebilmesi gibi farklı amaçlar bağlamında çeşitli yardımlar Bakanlık tarafından sunulmaktadır. Bu çerçevede bu grup dezavantajlı bireyler için yaşlılık aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı, silikozis²³ yardımı ile devreden silikozis ödemeleri ve evde bakım aylığı yardımı yapılmaktadır. Bu yardımların kaynağı SYDTF'den karşılanmaktadır.

Özel Amaçlı Yardımlar: Özel amaçlı yardımlar Bakanlık tarafından belirli muhtaçlık durumu ile şartlara göre yapılan yardım türüdür. Dolayısıyla destek ve bakıma ihtiyacı olan her bir birey bu yardımdan faydalanamamaktadır. Bu bağlamda afet ve acil durum yardımları, terör zararı yardımı, yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı, yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı ve aşevleri bu kapsamda yapılan sosyal yardım türleridir. Nitekim doğal afetler, terör olayı, salgın hastalık gibi yaşanan olağanüstü olaylar neticesinde desteğe ihtiyaç duyan bireylere yönelik acil olarak gıda, giyim, barınma, eğitim gibi alanlarda yapılan yardımlardır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 147 - 148).

İstihdam ve Proje Destekleri Yardımları: Sosyal yardımların birincil olarak taşıdığı amaçlar dışında bir amacı olan bu yardımların temel hedefi istihdam odaklı proje ve girişimlere destek olmaktır. Bu bağlamda gelir getirici proje destekleri, istihdam eğitimi projeleri, kırsal alanda sosyal destek projesi ile geçici istihdam projeleri kapsamında destek sunulmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet projeleri, ADEM projeleri²⁴, SODAM projeleri²⁵, işe yönlendirme-işe başlama yardımı ile yaşlı ve engellilerin bakımı projeleri şeklinde proje destek yardımları yapılmaktadır.

---

²³ Solunum yolu hastalığı olup aynı zamanda bir tür meslek hastalığıdır (Karagül, 2017: 32, 35).

²⁴ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kadın ve kızlara yönelik yürütülen bu projenin temel amaç ve hedefleri "3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında, kadınlarımızın Devlet ve Millet kaynaşmasını sağlamak amaçlı, psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimleri ile toplumsal entegrasyonlarını sağlamaya yönelik faaliyet gösteren merkezlerdir. Büyük ölçüde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yürütülen sosyal hizmet

3.1.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yükseköğrenim öncesi öğrencilerinin eğitimine yönelik çeşitli sosyal yardım ve hizmetler sunulmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış gruplar için yapılan bu tür yardımlarla bireyler hem eğitim hayatından uzak kalmamakta hem de bu süreç boyunca sosyal ve ekonomik yönden desteklenmektedir.

Eğitim hakkı bireyin hayata tutunabilmesi için gereksinimi olan temel insani haklardan birisidir. Ancak sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı durumda olanlar için bu insani temel hakka ulaşmak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla eğitime yönelik geliştirilen sosyal politikalarla bireyin bu hakka daha kolay bir şekilde ulaşabilmesi hedeflenmiştir.

1982 yılında yürürlüğe giren 2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere yönelik çeşitli sosyal yardımlar yapılmaktadır. Bu bağlamda kanunun ikinci maddesine göre öğrenciler bakanlık bünyesindeki eğitim kurumlarında para ödmeden yatılı şekilde eğitim alabilmekte veya burslu olarak eğitimlerine devam etmektedir.

2684 sayılı kanunun 3. maddesine göre parasız yatılı okuyan öğrenciler okulun sunduğu barınma, beslenme, giyim hizmetlerinden ücretsiz yararlanırken aynı zamanda nakdi yardım (harçlık) da alabilmektedirler. Ayrıca burslu olarak eğitim gören öğrenciler de her yıl belirlenen miktarda karşılıksız olarak nakdi yardımdan da faydalanabilmektedirler. Bunların yanı sıra kanunun yedinci maddesi gereğince burs

---

içerikli projedir” şeklinde dile getirilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Destek Merkezleri, 2020). Bu bağlamda genç kızlar ile kadınların mesleki yeterliliklerini kazanarak hem aile hem de kendilerine ekonomik bir kazanç elde etmelerini sağlamak, toplum içerisinde dezavantajlı durumda olanların çevresine uyum göstermelerine destek olmak, sosyokültürel ve ekonomik yönden kişisel gelişimlerini attırıp devam ettirmek isteyenlere katkı yapmak amaçlanmıştır. Ayrıca kadın ve genç kızların sağlıklı aile standardı ve çevreye sahip olması, mesleki yeterlilikle özgüveni daha fazla olan ve toplumla iç içe olabilen sağlıklı bireylerin oluşturulması hedeflenmiştir.

²⁵ Çeşitli sosyokültürel değerler ile farklı kimliklere sahip olan birey ve grupların sosyal entegrasyonu ile toplumsal bütünlüğün sağlanması amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen bu projenin amacı şöyle belirtilmiştir: “Roman vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yerlerde toplumsal entegrasyonlarını sağlamak üzere, psiko sosyal, sosyokültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik olarak faaliyet gösteren merkezler olup öncelikli olarak, roman vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerinde açılmaktadır”. Bu amaç için Türkiye genelinde yürütülen bu projeye birlikte günümüze kadar 261 adet Sosyal Dayanışma Merkezi kurulmuştur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Dayanışma Merkezleri, 2020).

alan öğrencilerin burs ödemeleri tatil aylarında da devam ettirilmektedir. Ancak ücret ödemediği yatılı kalan öğrencilere de ayrıca bir burs ödemesi yapılmamaktadır.

Kanunun 12. maddesine göre eğitim öğretim dönemi dışında tatil aylarında parasız yatılı kalan öğrenciler arasında barınma sorunu yaşayan veya kalacak yeri hiç olmayan öğrencilerin okullarda ya da belli bir alanda toplanmak suretiyle barındırılmalarına ve sosyal yardımlardan faydalandırılmalarına devam ettirilmektedir. Ayrıca kanunun 10. maddesine göre de parasız yatılı kalan öğrencilerin eğitim araç ve gereçleri ile yiyecek, giyecek, harçlık ve çeşitli diğer ihtiyaçları karşılanarak ilgili sosyal yardımlar da yapılmaktadır. Bunların yanı sıra parasız yatılı kalanlar ile burs alan öğrencilerin muayene ve tedavi giderleri de bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Böylece Milli Eğitim Bakanlığı'nca yükseköğrenim öncesi öğrencilerine çeşitli şekillerde ayni ve nakdi yardımlar ile sosyal hizmetlerde bulunmaktadır.

3.1.1.3. Gençlik ve Spor Bakanlığı

Yükseköğrenim öğrencilerine yönelik yapılan sosyal yardım ve hizmetler konusunda görev ile sorumlulukları olan kurumlardan bir tanesi de Gençlik ve Spor Bakanlığıdır. Nitekim 2004 yılında 25394 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulan 5102 sayılı Yükseköğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun kapsamında yurt içinde veya yurt dışında yükseköğrenim öğrencilerine yönelik burs, kredi, barınma, nakdî yardım gibi çeşitli hizmetler bakanlık bünyesinde yürütülmektedir.

5102 sayılı kanunun 2. maddesi gereğince yeterliliği olup ihtiyaç sahibi olan yükseköğrenim öğrencilerine kredi, burs ya da nakdi yardım gibi hizmetleri sadece Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu yapmaktadır.²⁶ Dolayısıyla yurt içinde ya da

---

²⁶ 5102 Sayılı Kanun'un 2. Maddesi: "Genel bütçeli daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadî teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, bütçenin transfer tertibinden yardım alan kuruluşlar, il özel idareleri ve bunların kurdukları birlik, müessese ve işletmeler, özel bütçeli kuruluşlar, özelleştirme kapsam ve programına alınmış, hisselerinin yarısından fazlası kamuya ait olan özel hukuk hükümlerine tâbi kuruluşlar, fonlar, döner sermayeler, kamu bankaları, kanunlarla veya Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle kurulan kurumlar ile kurul/üst kurullar ve diğer tüm kamu kurum ve kuruluşları (...) (1) birinci fıkrada belirtilen yükseköğrenim öğrencilerine burs, kredi ve nakdî yardım adı altında herhangi bir ödeme yapamazlar; ilgili mevzuatları gereği burs, kredi verilmesini öngördükleri yükseköğrenim öğrencilerini, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bildirirler. Genel bütçeli daireler ve katma bütçeli idareler ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu dışında kalan kurum ve kuruluşlarca bildirilen öğrencilere ödeme yapılabilmesi için bu kurum ve kuruluşlarca gerekli meblağ,

dışındaki yükseköğrenim öğrencileri için yurt yapmak ve bu yurtların işletilmesini sağlamak, bu öğrencilerin beslenme ihtiyaçlarını gidermek ve desteklemek, eğitim ile sosyokültürel gelişimlerine katkı vermek, kredi, burs, nakdi yardım, eğitim (katkı) harcı gibi ekonomik amaçlı destek hizmetleri bu kurumca sunulmaktadır (Kredi Yurtlar Genel Müdürlüğü, 2021).

Toplumsal kaynak ve fırsatlara erişemeyen, dezavantajlı konumda olan ya da özel durumlarından kaynaklı desteklenmesi gereken yükseköğrenim öğrencilerine yönelik Gençlik ve Spor Bakanlığı hizmetler sunmaktadır. Bu bağlamda % 40 ve üzeri oranda engelli olan öğrenciler, şehit eşi ile çocukları ya da bekâr kardeşi, gaziler ile çocukları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki yetiştirme yurtlarındaki yükseköğrenim öğrencileri, devlet koruması altında olan öğrenciler, gönüllü güvenlik korucusu şeklinde çalışanlar ile çalışırken vefat edenlerin ya da emekli olanların çocukları ve milli sporcular bakanlığın hizmetlerinden faydalanmaktadır (Kredi Yurtlar Genel Müdürlüğü, 2021). Böylece yükseköğrenim hayatındaki öğrencileri arasında geri planda kalan birey ve gruplara yönelik bakanlık tarafından sunulan hizmetler aracılığıyla öğrenciler arasında fırsat eşitliği kurulmaya çalışılmaktadır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmetler sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan yükseköğrenim öğrencileriyle sınırlı kalmamıştır. Bu bağlamda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı gibi çeşitli kurum ve kuruluşların aracılığıyla burslu ya da burssuz şeklinde Türkiye’de yükseköğrenim gören uluslararası öğrenciler de Kredi Yurtlar Kurumu bünyesindeki hizmetlerden yararlanmaktadır (Kredi Yurtlar Genel Müdürlüğü, 2021). Dolayısıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sosyal yardım ve sosyal hizmet bağlamında Türkiye’de yükseköğrenim gören ve ihtiyaç sahibi olan ulusal veya uluslararası öğrencilere hizmet sunmaktadır.

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunca belirlenen ödeme tarihinden en geç otuz gün öncesine kadar, Kurum hesabına yatırılır. Yurtdışında yükseköğrenim gören Türk vatandaşı öğrencilere, ikinci fıkrada belirtilen kurum ve kuruluşlarca burs, kredi verilmemesi halinde, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunca burs veya kredi verilebilir.”

3.1.2. Taşra Teşkilatı

Kamu hizmetlerinde birlik ve bütünlüğü sağlamak için bu hizmetlere yönelik politikaların belirlenip uygulanmasının hiyerarşik örgütsel yapının başı olan merkezi yönetimin (Eryılmaz, 2017: 104) dışındaki yerel ve kırsal alanların yönetimini merkez adına yürüten ve bu nedenle merkezi yönetime karşı sorumlulukları olan örgütlenmiş idari yapıya taşra örgütü denilmektedir. Bu bağlamda merkezi yönetim sosyal hizmet ve yardımların yerel alanlarda yürütülmesini valilikler ile kaymakamlıklar aracılığıyla yapmaktadır.

3.1.2.1. Valilik

Merkezi yönetim toplumun ihtiyaç ve beklentilerini hem tespit etme hem de karşılama konularında taşra örgütlerine gereksinim duymuştur. Bu bağlamda il ve ilçe şeklindeki örgütlenme yapıları aracılığıyla merkezi yönetim yerel halkın beklenti ve hizmetlerini karşılamaya ve yaşadıkları sorunlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. Dolayısıyla il ve ilçe idareleri bu konuları nedeniyle merkezi yönetim örgütlenme hiyerarşisi içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur (Aydın, 2017, 155).

5442 İl İdaresi Kanununa göre²⁷ illerin yönetimi konusu ile il genelinde yapılacak hizmetlerden merkezi yönetime karşı sorumlu olan kişi validir. Bu kapsamda bir ilde yaşayanların ekonomik, sosyal, kültürel gelişimleri ile diğer beşeri durumlardan kaynaklı beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanmasından valilikler²⁸ sorumlu olmuştur. Dolayısıyla merkezi idare il genelinde sunacağı sosyal hizmet ve sosyal yardımları valilikler aracılığıyla yapmaktadır.

İl genelinde sosyal hizmet ve yardımların yapılmasına ilişkin temel dayanak 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”dur. 1986 yılında düzenlenen bu kanunun 1. maddesinde “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul

---

²⁷ 5442 sayılı kanunun 4. maddesi: “İl genel idaresinin başı ve mercii validir. Bakanlıkların kuruluş mevzuatına göre illerde lüzumu kadar teşkilat bulunur. Bu teşkilatın her birinin başında bulunanlar il idare şube başkanlarıdır. Bunların emri altında çalışanlar ilin ikinci derecede memurlarıdır. Bu teşkilat valinin emri altındadır.” 9. Madde: “...Vali, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın neşir ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak ve talimat ve emirleri yürütmekle ödevlidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almaya yetkilidir. ... İlin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur.”

²⁸ Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı elektronik sözlüğe göre; “valinin makamı ve bu makama bağlı resmî dairelerin tümü; valinin görevi” anlamına gelmektedir (TDK, 2021).

edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek” şeklinde temel bir amaç hedeflenmiştir. Bu bağlamda kanun kapsamında “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu” oluşturularak ihtiyaç sahiplerine yönelik sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardımların da finansal kaynağı oluşturulmuştur.²⁹

Valilikler öncülüğünde ildeki ihtiyaç sahibi olan yerel halka yapılacak sosyal hizmet ve yardımların yönetimi için 3294 sayılı kanunun yedinci maddesi³⁰ kapsamında sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulmuştur. Nitekim bu vakıflar, 17 Temmuz 1986 tarihli ve 19167 sayılı resmi gazetede yayımlanan 1986/11 sayılı Başbakanlık Genelgesindeki “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) Resmi Senedi” çerçevesinde oluşturulmuştur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Resmi Senedinin 7. ve 8. maddeleri kurulan bir vakfın organlarını ve başkanını ele almıştır. Bu bağlamda sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının vakıf başkanı ve mütevelli heyeti³¹ olmak üzere iki organı bulunmaktadır. Bu iki organın başkanı da mahallin en büyük mülki idare amiridir. Dolayısıyla bir ilde kurulan SYDV’nin organlarının başkanı validir. Nitekim Medeni Kanun hükümlerine göre vakfın tescil işlemi de vali tarafından yapılmaktadır. Ancak karar organı sıfatıyla vakıfların işleyişi ile sosyal yardım ve hizmetlerine ilişkin her türlü karar ve işlemler mütevelli heyeti tarafından yürütülmektedir.³²

3.1.2.2. Kaymakamlık

Merkezi idare tarafından sosyal yardım ile hizmetlerin ülke genelinde sistematik ve bütüncül şekilde yürütülmesi amacıyla çıkarılan düzenlemeler kapsamında ilçelerde de kaymakamlıklar bünyesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

---

²⁹ 3294 sayılı kanunun 3. maddesi: “Bu Kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Cumhurbaşkanınca görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısına veya bakana bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur.”

³⁰ “Bu Kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdî ve aynı yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulur.”

³¹ İllerde kurulan vakıfların mütevelli heyeti vali, belediye başkanı, defterdar, il millî eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il tarım müdürü, aile çalışma ve sosyal hizmetler il müdürü ve il müftüsü ile iki muhtar, iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve iki hayırsever vatandaş olmak üzere on dört kişiden oluşmaktadır.

³² SYDV Resmi Senedi / Mütevelli Heyetin Görevleri (Madde 10): “Mütevelli heyeti vakfı yönetim ve temsile yetkili organdır. Bu sebeple vakfın amaçlarının gerçekleşmesi için gereken işlemi yapmaya ve kararları almaya yetkili ve görevlidir.”

kurulmuştur. Nitekim 3294 sayılı kanunun 7. ve 8. maddeleri gereğince illerde kurulan vakıflara benzer şekilde ilçelerdeki vakıfların da vakıf başkanı ve mütevelli heyeti³³ bulunmaktadır.

3294 sayılı kanun ile SYDV Resmi Senedi'nde vakıfların organları, amaçları, çalışmaları gibi konuların ele alınması yanında yürütülecek yardım ve desteklerin nasıl yapılması gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda bu hizmetlerin yapılmasından önceki ilk görevin bireyin onur ve haysiyeti ile mahremiyetinin korunmasıdır. Çünkü toplumdaki hassas, kırılabilir ve dezavantajlı durumdaki gruplardan bir tanesi de ihtiyaç sahibi olan bireylerdir. Nitekim bu duruma şu şekilde dikkat çekilmiştir (Akgündüz, 1987, 245):

“...cemiyete faydalı hale getirilecek şahıslara yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler almak suretiyle gelirleri adil bir şekilde dağıtmak bu vakıfların ortak amacıdır. Amacın tespitinde çok dikkatli olunmalıdır. Zaten her il ve ilçede ayrı ayrı vakıf kurulmasının sebebi de budur. Kanun, bunun tespitini bir yönetmelik hazırlanmasını emrederek vakıflara bırakmıştır. Her vakıf tarafından hazırlanan bu yönetmelikler amaçtaki müphemlik ortadan kalkacaktır. Hazırlanan yönetmeliklerde, en çok üzerinde durulan husus fakir ve muhtaç durumda olan şahsın tespitidir. Kimin muhtaç durumda olduğunu en iyi en yakın komşusu bilir. Dejenere olmuş fakirlik ilmühaberi müessesesine başvurulmadan vatandaşın şerefini zedelemeyen ve cemiyete hissettirmeden fakirliğin tespiti gereklidir. Hakkın suiistimalini önlemek ve gerçekten fakir ve muhtaç olan şahıslara yardım etmek ve bu yardımı yaparken de yardım yapıldığını hissettirmemek şarttır. Bu sebeple tahkikat ve vakıfça görevlendirilecek mutemet şahısların araştırması önem arz etmektedir. Tahkikatın şekli serbest bırakılmıştır. Vakıfça görevlendirilecek tahkikatçıların verdiği bilgiler mütevelli heyetince tetkik edilecektir.”

Türkiye'deki her il ve ilçenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile kültürel yapılarının farklılaşması nedeniyle valilik ile kaymakamlıklarda kurulan her bir SYDV vakıf yönetmeliği çıkarmaktadır. Bununla ihtiyaç sahibi birey ve grupların beklentilerine göre sosyal hizmet ve yardımların niteliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim her il ve ilçede kurulan vakıflar çıkardıkları yönetmelikle yardım ve diğer hizmetlerinin türü ile yapısını belirleyebilmektedir.³⁴ Böylelikle sosyal hizmet ve

³³ “Mülkî idare amirleri vakfın tabii başkanı olup... Belediye başkanı, mal müdürü, ilçe millî eğitim müdürü, Sağlık Bakanlığının ilçe üst görevlisi, varsa ilçe tarım müdürü ve ilçe müftüsü vakfın mütevelli heyetini oluşturur. ... İlçe dâhilindeki köy ve mahalle muhtarlarının kaymakamın çağrısı üzerine yapacağı toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile kendi aralarından seçecekleri birer üye ilçe kurulu ve bu Kanunda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri bir temsilci ve hayırsever vatandaşlar arasından il genel meclisinin seçeceği iki kişi mütevelli heyetinde görev alırlar.”

³⁴ Her illerde ve ilçelerde kurulan vakıflar kendi düzenlediği yönetmelik çerçevesinde yürüteceği sosyal yardım ile sosyal hizmetleri belirlemektedir. Örneğin Erzurum ili, Uzundere ilçesinde kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çıkardığı yönetmeliğinde sosyal yardımları şu şekilde sınıflandırmıştır (Uzundere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 2020):

yardımların hem niteliğini geliştirmek hem de hedeflerine daha etkili ve verimli şekilde ulaşmak amaçlanmıştır.

3.2. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler yerel halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kurulan, karar organlarının seçimle halk tarafından doğrudan seçilen ve merkezi yönetimin hiyerarşik yapısı dışındaki demokratik ve özerk yönetim birimleridir (Eryılmaz, 2017: 167-169). Bu bağlamda yerel yönetimler, toplumların ortak ve yerel nitelikli gereksinimlerini karşılamak amacıyla bir hukuk düzeni içerisinde yerel halk tarafından belirlenmiş anayasal kuruluşlardır (Nadaroğlu, 2001: 3). Dolayısıyla yerel alanlarda halkın beklenti ve sorunlara yönelik sosyal hizmet ve yardımların sunulmasında yerel yönetimler önemli işlev ve öneme sahiptir. Belediye, İl Özel İdaresi ve Köy şeklinde kurulan yerel yönetim kuruluşları mevcut imkân ve kapasitelerine göre sosyal hizmet ve yardımları günümüzde yürütmektedirler.

3.2.1. İl Özel İdaresi

1982 Anayasasının 127. maddesinde belirtilen yerel yönetim birimlerinden birisi olan il özel idareleri Osman Devleti döneminde çıkarılan 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile kurulmuştur. Bu düzenlemeyle iller genel ve özel şeklinde iki idari

---

“Yardım Şekilleri:

Madde 23: Vakıftan yapılacak yardımın şekilleri yardımın mahiyetine ve ihtiyaca göre değişebilir. Bunlar;

a) Sürekli Yardım: Sosyal Güvenlik hakkını kazanamadan ölen köylü, işçi ve memur gibi çalışanların geride kalan eş ve çocukları ile hiçbir geliri bulunmayan, çalışmayacak durumdaki yaşlı, güçsüz, kimsesiz hasta ve sakat durumdaki fakir ve muhtaçlara sürekli yardım yapılabilir. Bunların durumları... gözden geçirilir. Sürekli yardım alanların diğer yardım çeşitlerinden de yararlandırılması Mütevelli Heyeti kararına bağlıdır.

b) Aynı Yardımlar: Geliri olmakla beraber fakru zaruret bulunanlara yiyecek, giyecek ve yakacak ihtiyaçlarının temini için yapılacak aynı yardımlar.

c) Sağlık Yardımı: GSS kapsamında Sosyal Güvenlik kuruluşlarına tabi olsa da özürlü vatandaşlar ve 2022 Sayılı Kanun kapsamında yapılamayan sağlık yardımları ile benzer acil yardımlardır.

d) Geçici Yardım: Tedavi masraflarını karşılayamayan hastaların tedavisi, çok kabiliyetli ve başarılı olduğu halde eğitim imkânlarını maddi zorlukları nedeniyle sürdüremeyen akıllı ve çalışkan çocukların okutulması, kötü yola düşmüş ancak küçük bir yardımla topluma kazandırılacak kişilere, sakat ve eski yükümlülere sahip çıkılması ve benzeri haller nedeniyle yapılan yardımdır. Eğitim ve öğretim yardımı yapılacak kişilerin seçimi... Vakıf Mütevelli Heyetince yapılır.

e) İş Kurma Yardımı: Çeşitli sebeplerle kötü yola ve zor duruma düşmüş kişilerle mahkûmiyetini tamamlayarak toplum hayatına geri dönmüş kişilerin yeniden topluma kazandırılması için yapılan yardımlardır. Bu yardımlar, ayrı ayrı değerlendirme yapılarak verilir.

f) Diğer Yardımlar: Bu yönergede yer almayan ve Mütevelli Heyeti Tarafından yapılan değerlendirme sonucu ortaya çıkan yardımlardır. Her değerlendirme için yapılan yardımın şekli ve miktarı Mütevelli Heyetince tespit edilir.”

yapıya ayrılmıştır. Daha sonra 1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkati³⁵ ile de il özel idarenin görev ve sorumlulukları ile organları düzenlenmiştir. Yapılan bu hukuki düzenlemeyle il özel idarelerine hastane, düşkünler evi, çocuk yuvası, tımarhane, vakıf gibi yardım ve destek amaçlı hizmet kuruluşlarını kurma görevi verilmiştir (Keleş, 2006: 139; Ertaş, 2016: 98). Dolayısıyla Osmanlı döneminden itibaren il özel idarelerine toplumdaki birlik ve bütünlüğü sağlama, toplumsal dayanışmayı artırma ve dezavantajlı bireyleri destekleme amaçlı sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yerel yönetim birimi olarak il özel idareleri varlığını korurken 1913 tarihli kanun da 1980'li yıllara kadar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Ancak 1987 yılında çıkarılan 3360 sayılı Özel İdare Kanunu ile 1913 yılında çıkarılmış olan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkati isimli kanun yürürlükten kalkmıştır. Nitekim çıkarılan 3360 sayılı kanun, 1913 sayılı kanunun maddelerinden bazılarını yürürlükten kaldırırken bazılarını da değiştirmiştir. Buna karşın maddelerin bir kısmı 1913 sayılı kanundaki ilk hali ile kalmıştır (Çiçek, 2012: 44).

1987 yılında il özel idareleri için yapılan 3360 sayılı kanuni düzenleme, 2005 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. Ancak yeni yönetim anlayışı çerçevesinde ve günün koşullarına uygun olarak il özel idareleri yeniden idari bir yapılanma içerisine konmuştur. Bu bağlamda 22.02.2005 tarihinde 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu kabul edilmiş ve daha sonra 25745 sayılı ve 04.03.2005 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu kanuni düzenlemeyle birlikte il özel idarelerinin³⁶ sosyal hizmet ve yardım alanlarındaki sorumlulukları arttırılmıştır (Kesgin, 2012a: 174). Ayrıca il özel idarelerine kendi kanuni mevzuatı dışında çeşitli kanunlarla sağlık, çevre, tarım gibi farklı alan ve konulara yönelik hizmetleri sunma görevleri de verilmiştir.

---

³⁵ İl özel idareleri, 1864 Nizamnamesi'yle Osmanlı döneminde ilk kez kurulmuş olsa da bu yerel yönetim birimlerinin tüzel kişiliğine sahip özerk bir yerinden yönetim biçimi şeklinde kabul görmesi, 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkati ile olmuştur (Ortaylı, 2000: 188-190).

³⁶ Türkiye'de yerel yönetimlerde reform kapsamında 2005 yılında çıkarılan 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu halen yürürlükte. Ancak 2012 yılında düzenlenen 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu ile birlikte büyükşehir belediyesi kurulan şehirlerde il özel idareleri kaldırılmıştır. Dolayısıyla atılan bu adım ile günümüzdeki yerel yönetim sisteminde önemli bir değişim gerçekleştirilmiştir (Ertaş, 2016: 98).

3.2.1.1. Muhtaç ve Yoksullara Yönelik Yardım Hizmetleri

5302 sayılı il özel idaresi kanununun 3. maddesinin a fıkrasına göre il özel idaresi, “il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” dir. Dolayısıyla bu yerel yönetim birimleri bir ilde yaşayan yerel halkın yerel nitelikli ortak ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olan kamu tüzel kişilerinden birisi de il özel idareleridir.

İllerde kurulan il özel idareleri, 5302 sayılı kanununun 6. maddesinin a fıkrasına göre mahalli müşterek nitelikli ihtiyaçlar olmak kaydıyla il sınırları içerisinde, “gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni plâni, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri” yürütmekle görevlidir.

5302 sayılı kanununun 6. maddesinin a fıkrasındaki emredici hüküm gereği il özel idarelerine yoksul ve muhtaçlara yönelik yardım etme, mikro kredi sunma şeklinde sosyal yardım alanında sorumluluklar verilmiştir. Ayrıca dezavantajlı gruplar içinde çocuk yuvası ile yetiştirme yurtları şeklinde koruyucu ve destekleyici sosyal hizmet merkezlerinin kurulması konusunda il özel idarelerine görevler yüklenmiştir. Bu bağlamda Uşak İl Özel İdaresi il sınırları içerisinde koruma altındaki çocukların toplum hayatına kazandırılması amacıyla oluşturulan çocuk evleri projesine destek vermek amacıyla çocuk evlerinin kira bedellerini karşılamıştır (Uşak İl Özel İdaresi, 2019: 48, 119). Ayrıca bu evlerin gelecek yıldaki kira giderlerini de karşılamaya devam etmiştir (Uşak İl Özel İdaresi, 2020: 54, 117).

İl özel idarelerini düzenleyen 5302 sayılı kanunun 30. maddesinin n fıkrasında il özel idare bütçelerinde yoksul ve muhtaç kimseler için ayrılan ödeneğin kullanılması yönünde emredici bir hüküm getirilmiştir. Dolayısıyla kanundan kaynaklı bu idarelerin yoksul kimselere yönelik sosyal yardım yapma yükümlüğü bulunmaktadır.

İl özel idarelerinin bütçe giderleri arasında muhtaç ve yoksullara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulama giderleri de bulunmaktadır. Nitekim 5302 sayılı kanunun 3. maddesinin (b) fıkrasında “Yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar” şeklinde belirtilen ifade, il özel idarelerinin yardıma ve desteğe muhtaç kesimlere yönelik yaptığı sosyal hizmet ve yardım giderleri bütçe gider kalemleri arasında yer almıştır.

3.2.1.2. Sağlık ve Çevre Hizmetleri

İl özel idarelerinin yerel alandaki sosyal hizmet ve yardım konularının sunumunda dikkat çekilen önemli bir husus da hizmetlerin niteliği ile hizmetlerden faydalananların erişiminin kolay olmasıdır. Nitekim hizmetlerden faydalanan engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli bir dezavantajlı bireylerin özel durumları öne çıkarılarak bu durumlara uygun yöntemlerin de tercih edilmesi, 5302 sayılı kanunun 6. maddesinin c fıkrasındaki³⁷ emredici hüküm gereği hukuki bir zorunluluktur. Bu bağlamda il özel idareleri kırsal alanda yaşayan, yoksul ve düşkün bireylere ya da il sınırında yaşayan diğer çeşitli dezavantajlı gruplara yönelik sağlık ve çevre hizmetleri de sunmaktadır.

İl sınırları içerisindeki hizmetlerin yerel ve müşterek ihtiyaç niteliğinde olmak kaydıyla sağlık, çevre, trafik gibi konularda da il özel idarelerine sorumluluklar yüklenmiştir. Bu bağlamda sağlık hizmetlerini yürütmek amacıyla hastane, sağlık merkezi, dispanser gibi çeşitli sağlıkla ilgili tesisleri il özel idareleri kurabilmektedir. Ayrıca 5302 sayılı kanunun 6. maddesinin b fıkrası³⁸ gereğince belediye sınırları dışında imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık yönetimi ile orman köylerinin desteklenmesi, park ve bahçeyle ilgili tesislerin kurulması ve çevreye ilişkin diğer hizmetlerin sunulmasından il özel idareleri sorumlu olmuştur. Dolayısıyla il özel idarelerinin belediye sınırları dışında kırsal alanlarda ihtiyaçlara göre yol, su, katık atık, ağaçlandırma gibi çevre hizmetleri ile sağlık merkezi kurma veya sağlıkla ilgili kurum veya merkezlerin açılması ya da bakım, onarım gibi işlerin yapılmasında yetkileri bulunmaktadır.

---

³⁷ 5302 sayılı kanunun 6. maddesinde il özel idarelerinin görev ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Buna göre 6. maddenin c fıkrasında “İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır” hükmü getirilmiştir.

³⁸ “İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla yetkilidir.”

Kırsal alanda sağlık, evre ile çeşitli hizmet konularında diğer yerel yönetimlerin bütçe, insan kaynağı, alt yapı gibi yetersizliklere bağlı olarak yürütemediği hizmetlerin yürütülmesinde ya da merkezi idarenin yetiştirmedeği veya eksik kaldığı hizmetlerin tamamlanmasında il özel idarelerin yetkilendirilmesi önem arz etmiştir. Nitekim çevrenin korunması, evre kirliliğinin önlenmesi ve atık yönetimi gibi evre hizmetleri konularında il özel idarelerine görevler verilmiştir. Bu bağlamda 2872 sayılı evre Kanunu³⁹ ile çevrenin korunması, önlemlerin alınması veya denetime yönelik hizmetlerin desteklenmesinde il özel idarelerine yetkiler tanınmıştır. Benzer şekilde il ve köy, kasaba gibi kırsal alanlardaki yerleşim yerlerinde salgın hastalık, afet gibi durumlarda sağlık ile diğer destek hizmetlerinden bu idareler sorumlu tutulmuřtur⁴⁰.

3.2.1.3. Eğitim, Kültür ve Turizm Hizmetleri

l özel idaresi kanununun 6. maddesi kapsamında yürütülen eğitim, kültür ve turizm hizmetleri kırsal alanda ne çıkan hizmet kolları arasında olmuştur. Özellikle sosyo-ekonomik yönden az gelmiş ya da gelişememiş bölge ve yerleşim yerlerindeki bu hizmetlerin varlığı ile niteliği kalkınma ve gelişme yönünden bu yerleşim yerleri için önem arz etmiştir. Bu bağlamda il özel idarelerinin eğitime yönelik görev ve hizmet sorumlulukları şöyle sıralanabilir:

- İlk ve orta ğretim kurumlarının yapımı için arsa teminini sağlamak,
- İlk ve orta ğretim kurumlarına ait binaların inşası ile bakım ve onarım işlerini yapmak,
- Pansiyon, yurt, spor salonu gibi eğitim ve öğretime yönelik ihtiyaç duyulan mekn ve yerleri açmak,
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun Ek Madde 4'de belirtildiği üzere; aynı kanunun 76. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine göre elde edilen gelirler

---

³⁹ 2872 sayılı kanunun 29. maddesindeki “evre kirliliğinin önlenmesi ve giderilmesine ilişkin faaliyetler teşvik tedbirlerinden yararlandırılır. ... Atıkların kaynağında ayrı biriktirilmesi ve toplanması amacıyla sıfır atık yönetim sistemini kuran ve uygulayan belediyelere, il özel idarelerine, kurum, kuruluş ve işletmelere Bakanlıkça teşvik uygulaması yapılır ” hüküm gereğince evre hizmetleri konusunda il özel idareleri teşvik edilmiştir. Ayrıca denetimle ilgili olarak kanunun 12. maddesindeki “ ...denetleme yetkisi Bakanlıkça aittir. Gerektiğinde bu yetki, Bakanlıkça; il özel idarelerine, ... devredilir” şeklinde emredici hükümle il özel idareleri evre hizmetleri konularında yetkili kılınmıştır.

⁴⁰ 24.04.1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu madde 4.

kapsamında ortaöğretim kurumlarının arsa temini, bina yapımı, binaların bakım ve onarımı ile kurs ve etüt merkezleri gibi eğitime yönelik diğer ihtiyaçların karşılanması,

- Eğitim ve öğretimin niteliğinin artırılması, kapsamının genişletilmesi gibi amaçlar kapsamında kurs, etüt merkezi, okul, ek derslik, yurt vb. yapıları inşa etmek.

Büyükşehir Belediyelerin kurulduğu iller dışında varlığı devam eden il özel idareleri bulunduğu ilin kültür ve turizmüne yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda il özel idarelerinin şehrin tarih ve kültürünü taşıyan yapıları koruma, aslına uygun şekilde restore etme ve bununla ilgili faaliyet ve çalışmalara destek olma gibi konularda sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca şehrin kültürel değerlerini tanıtmak ve duyurmak için fuar vb. etkinlikleri yürütmek de il özel idarelerinin görevleri arasında yer almaktadır.

3.2.2. Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri

Belediyelerin Osmanlı Devleti'nde modern anlamdaki ilk örgütlenme yapısının görülmeye başladığı dönem Tanzimat Dönemi'dir. 1854 yılında başlayan Kırım Savaşı'yla birlikte İstanbul'da görülen sağlık sorunları ile kent hayatındaki düzensizlikler İstanbul Şehremaneti adıyla yeni belediye idare yapısının kurulmasına neden olmuştur. Daha sonrasında ise Meşrutiyet Dönemi'nde çıkarılan 1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu ile belediyelerin hem yapısı geliştirilmeye hem de sayısı arttırılmaya çalışılmıştır.⁴¹ Nitekim bu kanun, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1930 yılında düzenlenen 1580 sayılı Belediye Kanunu'na kadar varlığını da korumuştur (Nadaroğlu, 2001: 199-201; Oktay, 2008: 139-140).

03 Nisan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere sosyal yardım ve sosyal hizmet konusunda sorumluluklar yüklenmiştir. Bu bağlamda kanunun 15. maddesi ile ek maddeleri kapsamında şu görevler belediyelere verilmiştir:

- Fakirlere ücretsiz cenaze hizmetinin sunulması,
- Dilenenler için dilencilikten uzaklaştıracak önlemleri almak,

---

⁴¹ Nitekim hizmet konusunun başında ilkin sağlık alanı gelmiştir. Özellikle hem yoğun göç hem de ticari hayattan kaynaklı kentlerde meydana gelen bulaşıcı hastalıklara karşı sıkı önlemler belediyelere alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca belde sınırları içerisinde yoksullukla mücadele etme, kimsesiz ve yoksul bireyler ile ailelerin bakılıp korunması görevleri de şehremanetine verilmiştir (Kesgin, 2012a: 143-144).

- Terk edilen ya da bulunan çocuk ile delileri, kaza veya afete uğramış bireyleri korumak,
- Fakir, öksüz, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyecek, barınma, tahsil konularında yardım etmek; fakir hastalara ücretsiz bakmak, ilaç vermek, bakıma ve korunmaya muhtaç olup bakacak kimsesi olmayanlara bakmak,
- Yetimhaneler açmak ve düşkünler yurdu yapıp işletmek,
- Yersiz, yurtsuzlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışamayacakları memleketlerine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak,
- Gençler için mahallin ihtiyacına göre stadyum yapıp işletmek,
- Belediyeye ait eğlence yerleri tesis etmek ve işletmek,
- Tiyatro, sinema, müze, hayvanat bahçesi vb. yerleri kurmak ve işletmek,
- Ucuz belediye meskenleri yapmak,
- Fakirler için yatı evleri yapmak ve buraları yönetmek,
- Muhtaçlar için yardım sandıkları kurur idare etmek,
- Beldenin ve belediye idaresinin muhtaç olduğu meslek erbabı yetiştirmek üzere kurslar, dersler, gece ve hafta tatili günü dersaneleri, ikmal (olgunlaştırma) ve çirak, ev kadını okulları açmak ve bunları idare etmek,
- Genç ve yetişkin özürlüler için meslek ve beceri kazandırma kursları ile iş eğitim merkezleri açmak,
- Özürlülerin ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerin indirimli veya ücretsiz şekilde sunulması, belediyeye ait ve belediye tarafından işletilen ya da kiraya verilen büfe, otopark gibi işyerlerinin özürlüler tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlayarak yardımcı olmak.

Cumhuriyet döneminin ilk belediye kanunu olan 1580 sayılı Belediye Kanunu, sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında belediyelere sorumluluklar yükleyerek bu alandaki belediyelerin görev ve sınırlılıklarını belirlemiştir. Böylece hem sosyal hizmet ve yardım konularında belediye idarelerinin temel alt yapısı kurulmaya çalışılmış hem de yereldeki yoksul ve ihtiyaç sahibi bireyler bu idarelerce desteklenmesinin önü açılmıştır.

Sosyal hizmet ve yardım alanlarında 1580 sayılı Belediye Kanunu belediyelere görevler yüklemiş olsa da hem kaynaklar hem de yetki ve takdir konularından kaynaklı bu hizmetlerin sunumu belediyelerde sınırlı kalmıştır. Çünkü yeni kurulmuş bir devlet idaresinde ekonomik ve siyasi oluşum ile sosyal hayat yeniden başlamıştır. Dolayısıyla sosyal hizmet ve yardım konusunda belediyeler yerel alanlarda sorumlu olsa da faaliyetleri ile çalışmalarında merkezi idarenin iznine tabi olmuştur.

1950’li yıllarda hızlanan kentleşme süreci nüfusun şehirlerde yığılmasına neden olmuştur. Artan nüfusla birlikte şehirlerde sorunların daha da artmasına yol açmıştır. Bu sorunlara yönelik sosyal hizmet ve yardım konularında belediyeler yeterli olamayınca merkezi yönetim bu alanlardaki çalışmalarını daha fazla genişletme yoluna gitmiştir. Öyle ki 1970’li yıllardan itibaren artmaya devam eden kente özgü sorunlar nedeniyle belediye hizmetleri konusundaki arayış ve tartışmalar da hızlanmıştır (Gül vd., 2014: 141). Böylece 1984 yılında düzenlenen 3030 sayılı Kanun ile belediyeler için yeni bir idari yapılanma şekli olan büyükşehir belediye modeli getirilmiştir. Kurulan bu modelle kentlerin çeşitlenip artan sorunlarına karşı hizmetleri daha nitelikli ve hızlı şekilde yürütmek amaçlanmıştır.

Belediyelere yönelik getirilen Büyükşehir Belediye modeli ile göç, yoksulluk, işsizlik, sağlık, eğitim, barınma gibi büyük şehirlerde yoğunlaşan sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Ancak 1990’lı yılların sonlarında mevcut yerel yönetim idari yapılarıyla yerel alandaki sorunların çözümü güçleşmiştir. Ayrıca dünya genelinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin hızla yaygınlaşması belediyelerin teşkilat yapısı ile görev ve sorumluluklarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır (Gül vd., 2014: 146). Bu kapsamda 2000’li yıllardan itibaren belediyelerin hem idari yapılarını hem de hizmet alanları ile görevlerini düzenleyen yeni belediye kanunları çıkarılmıştır.

2004 yılında 25531 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile büyükşehir belediyelerinin; 2005 yılında ise 25874 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile de tüm belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları yeniden ele alınmıştır. Böylece günümüz belediyelerin sosyal hizmet ve sosyal yardım konularındaki görev ve sorumlulukları ile bunlara ilişkin yürüttükleri hizmet alanları ile sınırları ortaya konulmuştur. Daha sonra 2012 yılında 28489 sayılı

resmi gazetesinde yayımlanan 6360 sayılı Kanun⁴² ile de büyükşehir belediyelerinin hem görev alanları hem de sınırları daha da genişletilmiştir. Böylece sosyal hizmet ve sosyal yardım alanındaki kadın, çocuk, yaşlı, genç ile diğer dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerde belediyelere çeşitli sorumluluklar verilmiştir (Aydın, 2008; Kesgin, 2012a: 162-163).⁴³ Bu bağlamda aşağıda bu hizmetlerle ilgili bilgilere kısaca yer verilmiştir.

3.2.2.1. Kadın, Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler

Belediyelerle ilgili çıkarılan kanunlarda kadın ve çocuklar ile gençlere yönelik yardım ve destek hizmetlerinde görevler verilmiştir. Nitekim 5216 sayılı kanunun 7. maddesindeki emredici hükümler gereği kadın ve çocuklar ile gençler için sosyokültürel ve eğitim hizmetleri kapsamında tesisler kurmak ve işletmek, meslek ve beceri kazandırma amaçlı kurs ve eğitim merkezleri açmak ve bu alanlara yönelik üniversite ile diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapma gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

Çocuklara yönelik belediyeler eğitim ve beslenme amaçlı yardımlar yaparken aynı zamanda kreş ve gündüz bakım evleri ile koruyucu sağlık hizmetlerini de sunmaktadır. Ayrıca sosyal faaliyetler ile kültürel etkinliklerle çocukların kişisel gelişim ve becerilerinin gelişimine destek verilmektedir. Gençlere yönelik ise meslek edindirme, sınavlara hazırlık kursları, bağımlılık vb. kötü alışkanlıkları önleme hizmetleri ile kadınlar için sığınma evleri, iş ve meslek kazandırma amaçlı eğitim merkezi, anne ve çocuk sağlığı, istismar, kanser vb. sağlık konularında bilgilendirme veya eğitim hizmetleri de belediyeler tarafından karşılanmaktadır. Özellikle meslek edindirme kursları ile sınavlara hazırlık eğitimleri aracılığıyla hem bir mesleği öğretme hem de istihdam alanları için becerikli ve kalifiyeli insan gücünün oluşmasına katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu hizmetlerin yanında gençlik merkezleri, hanımlar

---

⁴² On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

⁴³ “Yeni Büyükşehir Yasası” şeklinde tanınmış olan (Çelikyay, 2014: 8) 6360 sayılı kanun, 30 Mart 2014 yerel seçimleri sonrası uygulamaya girmiştir. Yapılan bu düzenleme ile büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumlulukları il mülki sınırlarına kadar genişletilmiş ve bu tür belediyelerin kurulduğu şehirlerde İl Özel İdareleri feshedilmiştir. Böylece büyükşehir belediyeleri üzerinden hareketle belediyelerin bulunduğu ilin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden değişen şartlarına daha hızlı ve dinamik şekilde uyum sağlaması ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında daha aktif ve etkili olabilmesi amaçlanmıştır.

lokali, çocuk oyun alan ve parkları gibi sağlık, spor, kültür, yetenek ve beceri kazanma, boş vaktini değerlendirme amaçlı faaliyet alanları da belediyelerce yapılmaktadır.

3.2.2.2. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Hizmetler

Toplum hayatında yaygınlığı giderek artan dezavantajlı gruplardan biriside yaşlılardır. Genç nüfusun artış hızının azaldığı durumlarda daha da belirginleşen yaşlı nüfus için sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri önemli olmaktadır. Nitekim belediyelerce yürütülen hizmetler bu durumun varlığına da işaret etmektedir. Bu bağlamda evde bakım ve destek hizmetleri, gıda ve giyim ile yakacak yardımları, ücretsiz ulaşım, diğer ayni ve nakdi yardım ve destek hizmetleri ile sosyokültürel faaliyetleri belediyeler yürütmektedir.

5216 sayılı kanunun emredici hükümleri gereğince⁴⁴ belediyeler tarafından yaşlı bireylere benzer şekilde engelli bireyler için de sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri sunulmaktadır. Özellikle fırsat eşitliğinin yakalanması, toplumsal kaynaklara ulaşma ve kendi kendine yetebilmesi konularında hak temelli bir yaklaşımla hizmetlerin sunulmaya çalışılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda belediyelerce evde destek ve ücretsiz taşıma hizmetleri, sağlık ve yardım hizmetleri, iş ve yaşam alanlarının düzenlenmesi, kültürel faaliyetlere katılım, meslek edindirme kursları, sınavlara hazırlık eğitimi, ayni ve nakdi yardımlar vb. sosyal, ekonomik ve bakım hizmetleri verilmektedir (Aydın, 2008: 66; Kalaycı, 2020: 98). Böylece engelli bireylerin hem yaşamlarını kolaylaştırma hem de başkasının desteğine ihtiyaç duymadan kendi gereksinimlerini karşılama imkânı tanınmaktadır.

Belediyelerle ilgili bir diğer temel kanun olan 5393 sayılı kanunun 38. maddesi kapsamındaki “Belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak” (m bendi) ve “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği

---

⁴⁴ Toplumdaki yaşlı ve engelli bireyler ile diğer dezavantajlı durumdaki gruplar için de sosyal hizmet ve yardım konularında belediyeler sorumlu tutulmuştur. Nitekim 5216 sayılı kanunun yedinci maddesinin (v) bendi kapsamında Büyükşehir Belediyeleri: “sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapma” yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülükler dışında 5216 ile 5393 kanunun farklı benlerinde de çeşitli görevler belediyelere verilmiştir. Bu bağlamda 5393 sayılı kanunda belediye başkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 38. maddesindeki “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürülere yönelik hizmetleri yürütmek ve özürülüler merkezini oluşturmak” (n bendi) hüküm engelli bireyler konusunda belediye başkanlarına görev ve sorumluluklar yüklemiştir.

kullanmak,..” (n bendi) hükümleri gereğince sosyal hizmet ve yardım konuları belediye başkanının görev ve yetkileri arasında sayılmıştır. Dolayısıyla yoksul ve muhtaç bireylerin desteklenip gözetilmesi konularında da belediye başkanının zorunlu olarak kanuni sorumlulukları bulunmaktadır.

3.2.2.3. Asker ve Yoksul Ailelere Yönelik Hizmetler

Sosyal hizmet ve yardım hizmetlerinin faydalanıcılarından olan yoksullara yönelik destek hizmetleri konusunda belediyelerin ciddi katkıları olmaktadır. Çünkü yerel alanlarda yaşayan bu özel grupların desteklenmesinde ve kentsel mekânlarda yerel nitelikli ortak gereksinimlerinin karşılanmasında diğer kurumların yanında belediyeler daha fazla öne çıkmıştır (Aydın, 2008: 79). Dolayısıyla yoksul ile gazi, şehit ve asker ailesi gibi özel desteğe ihtiyaç duyan gruplar için belediyeler çeşitli amaçlı hizmetler sunmaktadır.

Yoksullukla mücadele etme ve yoksul bireylerin desteklenmesi konularında 5393⁴⁵ ve 5216⁴⁶ sayılı kanunlar belediyeleri doğrudan sorumlu tutmuş ve bu kanunlar yerel halk ile yoksulların müşterek ihtiyaçlarının karşılanması konularında belediyelere görevler vermiştir. Bu kapsamda belediyelere yoksul ve yardıma muhtaç bireylere barınma, eğitim, sağlık hizmetlerinin sunulması, ayni ve nakdi yardımların yapılması, şiddet, sigara, bağımlılık gibi kötü alışkanlıklardan korunma konularında koruyucu ve destekleyici hizmetlerin verilmesinde sorumluluklar yüklenmiştir.

Muhtaç durumda olup desteğe ihtiyacı olan asker ailelerine de belediyeler tarafından yardım ve destek hizmetleri de sunulmaktadır. Nitekim 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun kapsamında bireyin askerlik

---

⁴⁵ Kanununun 13. maddesi “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar...”. Bu bağlamda belediyelere 5393 ile 5216 sayılı kanunların çeşitli maddelerinde görev ve yetkiler verilmektedir.

⁴⁶ Bu kanununun 18. maddesinin (m) bendinde büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkileri arasında “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” konusunda sorumluluklar verilmiştir. Benzer şekilde maddenin (d) bendindeki “bu kanunla büyükşehir belediyesine verilen görev ve hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli önlemleri almak” hükmü gereğince belediye başkanı yoksul birey ve ailelere yönelik hizmetlerin yürütülmesinde her türlü tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.

görevi için hizmete alınmasıyla birlikte bu bireyin ailesine aynı veya nakdi şekilde yardımlar belediyelerce yapılmaktadır⁴⁷.

3.2.2.4. Mülteci ve Göçmenlere Yönelik Hizmetler

5393 ve 5216 sayılı kanunlarda belediyelerin görev ve sorumlulukları ile yetki ve hizmet konuları ele alınmıştır. Ancak göçmen veya mültecilere ilişkin sorumluluk ya da görev alanları belirlenmemiştir. Fakat yerel alanda halka en yakın yönetim kademesi olması ve belediyenin 5393 sayılı kanunun 3. maddesindeki “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kamu tüzel kişisini ifade eder” şeklindeki tanımı nedeniyle belediye sınırları içindeki tüm birey ya da gruplara hizmet sunma zorunluluğu olduğu söylenebilir.⁴⁸ Dolayısıyla belediyeler hem kanundan hem de vicdani ve insani değerlerden kaynaklı mülteci ve göçmenler için de hizmetler sunabilmektedir.

Mülteci ve göçmenlerin özel durumları nedeniyle belediyelerin vermiş olduğu sosyal hizmet ve yardım hizmetleri toplumdaki diğer dezavantajlı birey ve gruplara göre daha özellikli olabilmektedir (Babaoğlu ve Kocaoğlu, 2017). Nitekim beslenme, barınma, giyim, temizlik, medikal, nakdi yardım gibi hizmetlerin yanı sıra toplumdaki sosyal uyuma yönelik hizmetler de verilmektedir. Özellikle bu gruptaki dezavantajlı bireylerin sosyokültürel farklılıkları ile hukuki olarak yaşadığı sorunların çözümü noktasında yapılan sosyal hizmet ve yardımlar öne çıkmıştır (İmra, 2020). Bu bağlamda göçmenlerin göç ettiği yerdeki yerleşik hayata adapte olabilmeleri için dil ve uyuma yönelik eğitimler, meslek öğretimi amaçlı meslek edindirme kursları, çocuk ve ailelere

---

⁴⁷ Madde 3: “Yardım isteyenlerin talepleri, şehir ve kasabalarda belediye encümenleri, ... tarafından tetkik edilerek yardıma muhtaç olanların adedi, mahalli rayice göre her bir nüfusa yapılacak aynı veya nakti yardım miktarı ve imcece nevi ve tarzı tesbit olunur. Yardım miktarı, her yerde asker ailelerini, en az oradaki asgari maaş haddi içinde, geçindirecek derecede olacaktır... Yardımın ne suretle yapılacağı, ... Belediye Encümenlerince, ... tesbit ve onlar vasıtasıyla ifa olunur... Büyük şehirlerde incelemelerin layikiyle yapılabilmesi için şehri lüzumu kadar semtlere ayırmağa ve ayrıca tali heyetler teşkiline belediyeler salahiyyetlidir.”

⁴⁸ 5393 sayılı kanunun “Hemşehri Hukuku” adlı 13. maddesindeki “herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır” ifadesi nedeniyle hemşehri hukuku esasına göre belediye sınırları içerisinde yaşayan göçmenlerin de belediye hizmetlerinden yararlanabileceği ve bunun için de vatandaşlık şartının aranmadığı söylenebilir. Benzer şekilde 5216 kanunun 24. Maddesinin (j) bendinde belediye giderleri arasında “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürllülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımları” sayılmıştır. Dolayısıyla belediyelerce yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinden belediye sınırları içinde yaşayan göçmen ve mültecilerin de faydalanabildiği anlaşılabilir.

yönelik sağlık, bakım gibi özel eğitim kursları, hukuki danışmanlık, yönlendirme vb. hizmetler belediyelerce verilmektedir. Böylelikle sunulan bu tür destek ve yardımlarla göçmen ve mültecilerin karşılaştıkları yeni yaşam şekillerine alışmaları ve içinde buldukları yeni sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel hayata katılarak hızlıca uyum göstermelerine destek olunmak amaçlanmıştır.

3.2.2.5. Sosyal ve Kültürel Hizmetler

Belediyeler kurulduğu ilin sosyal ve kültürel değerleri ile tarihi mirasları konularında da hizmetler yürütmektedir. Nitekim 5393 sayılı kanunun 14. maddesindeki “...kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor... hizmetlerini yapar veya yaptırır” hükmü gereğince sosyal ve kültürel hizmetleri sunma yükümlülüğü belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Ayrıca kanunun 13. maddesindeki “Hemşehri Hukuku” başlığı altında “Belediye, hemşehriiler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır” emredici hükme yer verilerek sosyal ve kültürel yönden hizmetlerin de yapılması belediyelere zorunlu tutulmuştur.

Belediyeler sosyal, kültürel ve sanatsal hizmetler kapsamında tiyatro, konser, sinema gösterileri, kültürel geziler, yarışma, kongre, panel, sempozyum, söyleşi ile bunlara yönelik çalışma ve organizasyonların desteklenmesi gibi çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Böylece hem kente yaşayanların sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olmak hem de şehrin tanıtımı ile tarihi ve kültürel değerlerin yaşatılmasına olanaklar sunulmaktadır. Nitekim 5216 sayılı kanunun 7. maddesinin (o) bendindeki “kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” hükmü büyükşehir belediyelerine kültürel ve tarihi konularda da hizmet sunma zorunluluğu getirmiştir.

Belediyeleri görev ve yetkilerini düzenleyen 5216 ve 5393 sayılı kanunlar dışında farklı kanunlar da belediye idarelerine sosyal hizmet ve sosyal yardım

konularında sorumluluklar yüklemiştir. Bu bağlamda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 41. maddesindeki emredici hüküm⁴⁹ gereğince belediyeler korunmaya muhtaç çocukların korunması, haklarının güvence altında alınması için tedbirler alarak onlara yönelik ihtiyaç duyulan faaliyetleri yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa⁵⁰ göre bakıma, korunmaya ya da desteğe ihtiyaç duyan çocuk, kadın, yaşlı, engelli vb. dezavantajlı bireyler ile diğer sağlıklı bireylere sunulan sosyal hizmet ve yardım ile diğer hizmetleri yürütmek üzere kurum faaliyetlerine destek olan kurumlardan birisi de belediyelerdir. Bunların yanı sıra 5378 Engelliler Hakkında Kanun kapsamında⁵¹ belediyeler engelli bireylerin rehabilite edilmesi, eğitim, sağlık, barınma, istihdam vb. alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal kaynaklara erişmesi ve bu imkânların iyileştirilmesi gibi konulara yönelik hizmet ve çalışmaların yapılmasında belediyelere de görevler verilmiştir.

3.2.3. Köyler

Köy, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kanuni düzenlemenin yapıldığı yerel yönetim birimidir. Nitekim 18 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile köyler tüzel kişilik kazanmıştır. Kanuna göre iki binden aşağı nüfusa sahip yurtlar köy şeklinde isimlendirilmiştir. Kanunun 12. maddesine göre köydeki işler; mecburi olan ve köylünün isteğine bağlı olan işler şeklinde iki ayrılmıştır. Böylece köy yerleşim yerlerinde belirli bir sosyal ve ekonomik yaşam biçiminin kazandırılıp korunması ve köy halkının da buna göre kendilerini hazırlayıp adapte olması amaçlanmıştır.

Kanun kapsamında getirilen köy işleri ile hem köy tüzel kişiliğine hem de köy halkına sağlık ve sosyal işler ile sosyal yardım konularında sorumluluklar verilmiştir. Bu bağlamda kanunun 13. maddesi kapsamında zorunlu işlerden bazıları şu şekildedir⁵²:

---

⁴⁹ Madde 41/D - (2) "Teslim işlemleri için müdürlüğün talebi üzerine, valilikler ve belediyeler tarafından elverişli teslim mekânları belirlenir, yoksa oluşturulur; araç tahsis edilir ve sürücü görevlendirilir."

⁵⁰ Madde 21: "Kurum, korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişileri tespit ve incelemekle görevlidir. Bu kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları yükümlüdürler."

⁵¹ Madde 13: "Engellilerin mesleki rehabilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve diğer gerçek veya tüzel kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir."

⁵² Köy Kanunu'nun 12. maddesinde belirtildiği üzere "köylü mecburi olan işleri görmezse ceza görür".

- “Sıtma, sivrisinek tarafından aşılandığı ve sivrisinek de su birikintilerinde barındığı ve ürediği için... köy sınırı dâhilindeki su birikintilerini kurutmak”,
- “Evlerden dökülecek pis suların kuyu, çeşme, pınar sularına karışmıyarak ayrıca akıp gitmesi için üstü kapalı akıntı yapmak”,
- “Köyde evlerin etrafını ve köyün sokaklarını temiz tutmak, her ev kendi önünü süpürmek”,
- “Her köyün bir başından öbür başına kadar çaprazlama iki yol yapmak (bu yollar köy meydanından geçecektir)”,
- “Köy meydanının bir tarafında ihtiyar meclisinin toplanıp köyün işlerini görüşmeleri için bir köy odası yapmak”,
- “Köy, yol üzerinde uğrak ve konuk ise köy odası yanında ocaklı ve ahırlı bir konuk odası yapmak”,
- “Köyde bir mescit yapmak”,
- “Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak”,
- “Köy yollarının ve meydanının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasına ağaç dikmek”,
- “Köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmıyan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bahçelerini (imece) yoliyle sürüp ekmek, harmanlarını kaldırmak”,
- “Bir adamın suda veya başka suretle başına bir felaket gelince onu kurtarmak elinde iken yardım etmek”,
- “Bir hayvana götüremiyecek kadar yük yüklettirmemek”,
- “Bir yeri kazarak başkalarının hayvan ve davarlarının düşüp ölmesine ve sakatlanmasına sebep olmasına meydan vermemek.”

Köyün zorunlu işleriyle köy hayatının sağlıklı bir yaşam şeklinde, belirli bir kural ile düzen ve standart çerçevesinde devam ettirilmesi amaçlanmıştır. Çünkü köy yaşam biçiminden kaynaklı salgın, sıtma vb. sağlıkla ilgili sorunlarla diğer hastalıkların yaygın bir şekilde görülme ihtimali yüksek olduğu görülmüştür.

Köyün zorunlu işleri dışında köy halkının isteğine bağlı olan işler de kanunun 14. maddesinde belirlenmiştir. Yapılması konusunda köylünün kendi isteğine bırakılan ve zorunlu olmayan işlerden bazıları da şu şekildedir⁵³:

- “Köyde bir çamaşırlık yapmak”,
- “Köyde bir hamam yapmak”,
- “Pazar ve çarşı yerleri yapmak”,
- “Köyün sınırı içinde münasip yerlerde ve tepelerde orman yetiştirmek”,
- “Köyü, kasaba ve komşu köylere bitişiren yolların iki kenarına ağaç dikmek ve köy sınırı içindeki yabani ağaçları aşlamak”
- “Köyde ekilip biçilen ve toplanan mahsulatın veya yapılan eşyanın değeriyle satılabilmesi için köy namına alıcı adam aramak”,
- “Köylünün bilgisini artıracak kitap getirtmek”,
- “Yemeklik ve para ile köy fıkara ve öksüzlere yardım etmek, kimsesiz çocukları sünnet ettirmek ve kızları evlendirmek için yardım etmek ve fukara cenazelerinin kefen vesairesinin tedarikine çalışmak”,
- “Kazaen yanan veya yıkılan fukara evlerini bütün köy yardımı ile yapmak”,
- “Köyde sağlık işlerine bakmak üzere bir sağlık korucusu buldurmak, yok ise vilayet veya kaza merkezinde açılacak sağlık derslerine adam göndererek yetiştirmek suretiyle köyde istihdam etmek.”

Köy halkının isteğine bırakılan bu işler daha çok köylerde yaşayanların sosyal ve ekonomik yönden gelişimlerini daha hızlı artmasına katkı sağlayan faaliyetler niteliğinde oluşmuştur. Ayrıca sosyal hizmet ve sosyal yardım anlayışının güçlendirilmesi ile köy halkı arasında dayanışmanın daha da yaygınlaşması amaçlanmıştır. Böylece sosyal yardım ve sosyal hizmet konularında köy halkının fikinsel ve kültürel gelişimleri ile bu alandaki işbirliklerin ve faaliyetlerin daha fazla yapılması hedeflenmiştir.

---

⁵³ Köy Kanunu'nun 12. maddesine göre; “İsteğine bağlı olan işlerde ceza yoktur. Ancak köylünün isteğine bağlı bu gibi işlerde köy derneğinin yarısından çoğu hükmederler ve vilayete bağlı olan yerlerde vali ve kazaya bağlı olan köylerde kaymakamın rızasını alırlarsa o iş bütün köylü için mecburi olur. Ve yapmayan ceza görür.”

3.3. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri kamusal alan dışında gönüllü katılımı temel alan ve belirli bir amaç için sistematik bir şekilde bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu örgütsel yapılardır. Kavramsal bağlamda sivil toplum örgütleri ele alındığında ise genel olarak sivil toplum kavramı göze çarpmaktadır. Nitekim köken itibarıyla sivil toplum kavramının Batı’da ortaya çıkış süreci Aristoteles’e kadar geriye götürülse de modern anlamda sivil toplum düşüncesi 17. yy.’dan itibaren Locke, Hobbes, Rousseau gibi filozoflar ile Hegel, Marx, Gramsci gibi teorisyenlerin katkılarıyla gelişen tarihi süreçte dayandırılan bir kavram olmuştur (Abay, 2004b: 273). Bu bağlamda sivil toplum kavramı devlet ile özel sektör dışındaki dernek, vakıf, sendika, meslek odaları, çıkar grupları ile dini, kültürel vb. diğer organizasyonları da içinde barındıran geniş bir alanı ifade etmiştir (Carothers and Barndt, 1999, 19-20).

Sivil toplum, “devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu” dur (TDK, 2021). Dolayısıyla sivil toplum örgütleri de çeşitli amaçlar için birey ya da grupların bir araya gelerek kurdukları gönüllü kuruluşlardır. Bu bağlamda bu tür kuruluşların yönetimi ile yapılacak faaliyetlerin organizasyonları da bu bireyler tarafından yürütülmekte olup devlet örgütlenmesi dışındadır.

Mardin (2015)’e göre “medeniyet” kavramı, sivil toplumu açıklayan yaklaşım biçimlerinden biridir. Bu kapsamda sivil toplum, 12. yüzyıldan başlayarak sosyal, siyasal ve iktisadi alanlarda meydana gelen değişimlerle gelişen şehir ve kentleşme hayatının beraberinde getirdiği hak, sorumluluk ve özgürlükleri ifade eden “medeni bir toplum” dur. Dolayısıyla 17. yüzyıldan itibaren sivil toplum günümüze işaret eden bir yapıda hem medeni hem de kentleşmeye çalışan toplumların bundan kaynaklı hak ve sorumluluklara sahip olmayı ifade etmiştir (Abay, 2004b: 272-273). Bu bağlamda kamusal alanın kontrolünden görece uzak, sosyal, kültürel veya ekonomik bir amaç için kurulan gönüllü birliktelikler ile ilişkiler ağına sivil toplum denilmektedir. Bu birlikteliğin uygulamaya geçebilmesi için de sivil toplum eliyle kurulan örgütsel yapılar da sivil toplum örgütleri olarak ifade edilebilir.

Sivil toplum örgütleri bir toplumdaki vatandaşların ortak amaç, talep, beklenti ya da duyarlılıkları temelinde gönüllülük ilkesi kapsamında bir araya gelerek kamusal alan

dışında dernek, vakıf, platform, girişimler gibi kurumsal yapılar ile ilişkiler ağıdır. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri sosyal politikaların belirlenmesinden uygulanmasına, geliştirilmesinde dönüştürülmesine kadar ekonomik, siyasal ya da kültürel alanlarda etkili olabilmektedir. Nitekim günümüz toplumların gelir dağılımı, sosyal adalet, insan hakları, sosyal refah gibi temel insani konularda sivil toplum örgütleri çözüm getirme amacıyla olmuştur. Özellikle yoksul, geri kalmış, bakım ve desteğe muhtaç durumdaki dezavantajlı grupların insan onuruna yaraşır şekilde sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal vb. hakları elde etmesinde bu örgütler önem arz etmiştir.

Toplumdaki vatandaşların karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilmesinde veya kendileriyle ilgili konularda fikir ve yaklaşım sergilemesinde sivil toplum örgütleri aracı rol oynamıştır. Çünkü bu örgütlerin eğitim, sağlık, kültürel, rehberlik, danışmanlık, yardım gibi alanlarda hizmetleri bulunmaktadır (Uğur, 2013: 215-216). Böylece toplumda geri kalmış birey ve grupların bu kuruluşların hizmetlerinden yararlanma, faaliyetlerine katılma, yardımlaşma ve dayanışma içinde olma gibi fayda sağlayan iş ve eylemlere ulaşması daha kolay, hızlı ve daha az maliyetli bir şekilde olmuştur.⁵⁴ Dolayısıyla sivil toplum örgütleri sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında ihtiyaç sahiplerine yardım, destek, danışmanlık, yönlendirme vb. birçok hizmeti sunan gönüllü kuruluşlardır.

Kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri birçok amaç ve hedefler için kurulduğu görülmektedir.⁵⁵ Ancak günümüzde özellikle yoksul, bakım ve desteğe muhtaç ihtiyaç sahibi birey ve gruplara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri daha fazla öne çıkmıştır. Nitekim dernek ve vakıf şeklindeki örgütlü yapılarının yaygın olduğu sivil toplum örgütleri sosyal yardım ve hizmet konularında daha yoğun olarak çalışmaktadır (Uğur, 2013: 30). Bu kapsamda bu tür kuruluşların aşevleri, gıda ve giyim bankacılığı, ilaç ve tıbbi malzeme desteği, sağlık ocağı, okul, barınma merkezleri,

---

⁵⁴ Nitekim 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Marmara (Gölcük Depremi) Depremi'nde sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri ile vatandaşların yaptığı gönüllü çalışmalar dikkat çekmiştir. Çünkü depremle birlikte meydana gelen olağanüstü durum karşısında bireylerle sivil toplum örgütlerinin ortaya koydukları yoğun çaba ve gayretler hem bu kuruluşların daha fazla görünür olmasına hem de gönüllülük hareketinin daha iyi fark edilebilmesine neden olmuştur. Böylece sivil toplum örgütlerinin Türkiye'deki gelişim süreci bu dönemle birlikte yeni bir dönüm noktası haline gelmiştir (Yurttagüler, 2013: 18; Cantekin, 2013: 60-61).

⁵⁵ Sivil toplum örgütleri hem ulusal hem de uluslararası düzeyde örgütlenerek eğitim, sağlık, beslenme, barınma, enerji, su, çevre, doğa, iktisadi sorunlar, siyasal olaylar, kültürel gelişmeler, savaş, göç, kadın, çocuk, yaşlı, engelli, şiddet, istismar gibi geniş ve farklı alanlara yönelik hedef ve amaçlar için birçok faaliyeti yürütebilmektedir (Uğur, 2013: 33).

yönlendirme, danışmanlık, hak arama vb. temel insani haklara yönelik hizmetleriyle (Uğur, 2013: 33) birey ve toplum refahına katkı yapmaya çalışmaktadır.

3.4. Özel Sektör ve Girişimleri

Kamusal alan dışındaki alanda yer alan aktörlerden birisi de özel sektörlerdir. Türk Dil Kurumu'na göre “ekonomi alanında özel kişilerin veya kuruluşların yaptığı işlerin bütünü ” (TDK, 2021) şeklinde tanımlanan özel sektör, ekonomik alanda faaliyet yürüten özel veya tüzel kişilerin tamamını ifade etmektedir. Dolayısıyla özel sektörde çalışan bireylerin belirli bir düzeyde maddi gelire sahip olabilmeleri onların yaşamlarını idame ettirmelerinde temel araçtır. Çünkü bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam şeklini yakalayıp korunması, imkân ve kaynaklara erişebilmesi ve günlük hayatlarının devam etmesinde ekonomik gelirle olabilmektedir.

Toplum hayatında bireylerin yaşam biçimleri büyük bir oranda maddi gelir seviyesi ile orantılı olduğu için bireylerin buna yönelik desteklenmesi de bu düzeyin yakalanarak korunmasında temel olmuştur. Nitekim sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinin ortaya çıkış amacı da buna yöneliktir. Çünkü hem yoksullukla mücadele etmede hem de birey ve toplumların refahının korunmasında bu tür hizmetler başlıca politika aracı görevini üstlenmiştir. Dolayısıyla özel sektör yaptığı girişimlerle bu tür politikaların hedeflerine ulaşmasına katkı sağlamaktadır.

Günümüzde yaygınlaşarak çeşitlenen toplumsal sorunlara karşı özel sektörün yaptığı sosyal girişimlerle bu sorunların çözümüne destek olabilmektedir. “Toplumsal sorunların çözümünde piyasa yöntemlerini benimseyen, kar ve toplumsal faydayı aynı potada eriten bir anlayış” (Demir, 2014: 350) şeklinde tanımlanan sosyal girişimcilik özel sektörde faaliyet yürüten işletmeler için önem arz etmiştir. Çünkü bu sektörde faaliyetler yürüten işletmeler sosyal girişimler sayesinde çeşitli amaçları hep birlikte yakalayabilmektedir. Nitekim sosyal girişimcilik aracılığıyla özel sektör temsilcileri hem kendilerini bulunduğu çevreye tanıtma hem de yaşanan toplumsal sorunların çözümüne destek olabilmektedir.

Toplumdaki sosyal bir değeri ortaya çıkarma, toplum refahına katkı sağlayan dönüşümlere öncü olma, sosyo-ekonomik sorunların çözümüne destek olmak gibi çok yönlü ve yüksek riski olan sosyal girişimcilik özel sektör için bulunduğu çevreye karşı sorumluluklarını da yerine getirmek için bir imkân sunmaktadır. Kar amacı olsun veya

olmasın özel sektör tarafından başlatılan sosyal girişimler sonucunda toplum yararına katma bir değer ortaya çıktığında kalkınmaya; dolayısıyla sosyal refaha artı bir değer katabilmektedir.

Özel sektörün yaptığı kimi özel amaçlı girişimler sadece ekonomi yönlü olmayıp sosyal yönü de bulunan ve toplumsal gelişime pozitif katkılar sunabilen çalışmalarlardır. Örneğin özel sektörde faaliyet yürüten bir finans şirketi Türkiye’de kız çocuklarının eğitimi için “Baba Beni Okula Gönder” adlı destek projesini başlatmıştır. Böylece daha fazla kız çocuğunun eğitim hayatına katılabilmelerini sağlamıştır. Bu finans şirketinin öncü olduğu bu sosyal projeye daha sonra bankalar da dâhil olmuş ve kız çocuklarına yıllık eğitim bursu vermiştir. Bir başka sosyal girişimcilik örneği de zor koşullar altında olan Bangladeş’te ortaya çıkmıştır. Bir özel sektör girişimcisi tarafından yoksul olan ve geri ödeme gücü olmayan yoksullara kredi imkânı sunan “Grameen Bank” yani yoksullar bankası kurulmuştur.⁵⁶ Kurulan bu banka herhangi bir teminat olmadan yoksul bireylere karşılıksız kredi vermiştir. Bu sayede yoksullar kendi mevcut potansiyellerinin farkına varma, yetenek ve becerilerini değerlendirme imkanı bulma yoluyla muhtaçlıktan kurtulup kendi ayakları üzerinde durabilen bir konuma yükselme fırsatına erişmişlerdir (Çetindamar vd., 2010: 3-6).

Yoksulluğun azaltılması, toplum refahının artırılması, bireyin kendi geleceğini tayin edebilmesi gibi çeşitli amaç ve hedefler için yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri hem kamu hem de sivil alanda yürütülmektedir. Bu kapsamda özel sektörün yaptığı girişimler bu hizmetlerin hedeflerine ulaşmasına katkı sunabilmektedir. Nitekim özel sektör sosyal sorumluluk bilinciyle yaptığı girişimlerle hem makro hem de mikro alanda sorunların giderilmesinde rol oynayabilmektedir. Özellikle kamusal alan dışında vatandaşların kendilerinin bizzat yer aldığı özel sektör içerisinde eğitim, sağlık, nakdi ve ayni yardımlar, barınma, gönüllülük gibi alanlarda destek ve katkı verme amaçlı girişimlerin başlatılması ilk başta bireye ve çevresine daha sonra da topluma pozitif yansımaları olabilmektedir.

---

⁵⁶ Grameen Bank 1976’da 42 kişiye 27’şer dolar kredi vererek iş hayatına başlamıştır. Böylece banka 1997 yılında Bangladeş’te 2,4 milyar dolar kredi dağıtmıştır. Banka tarafından verilen kredi miktarı çok küçük olmasına karşın yoksul ve muhtaç insanların kendi yetenek ve becerileri ile açlık sınırından kurtulması açısından oldukça önem arz etmiştir. Bankanın hedef kitlesinin büyük bir çoğunluğunu yoksul kadınlar oluşturmuştur. Ayrıca Grameen Bank’ın kredilerinin geri ödeme oranı % 97’nin üzerinde olmuştur. (Çetindamar vd., 2010). Bankanın Ekim 2021 itibarıyla % 97’si kadın olmak üzere 9,44 milyon üyesi bulunmaktadır. Banka, 2.568 şubesiyle Bangladeş’teki toplam köylerin % 93’ünden fazlasını kapsayan 81.678 köyde hizmet vermektedir (Grameen Bank, 2021).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI

4. ŞIRNAK İLİNDEKİ SOSYAL HİZMET VE YARDIMLARIN VATANDAŞLIK BAĞINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE SONUÇLARI

4.1. Şırnak İli Geneli Sosyal Hizmet ve Yardımlarda Kapsam ve Boyutlar

Çalışmaya konu olan Şırnak ili, coğrafi konum itibariyle Türkiye'nin hem Güneydoğu Anadolu hem de Doğu Anadolu bölgelerinde yer almaktadır. Dicle nehrinin il sınırlarından geçtiği bir kent olan Şırnak, Hz. Nuh'un gemisinin durduğu yer olarak kabul edilen Cudi Dağı (Yaşın, 2010: 47)'nin kuzeyinde, Gabar (Küpeli) Dağı ile Namaz Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur⁵⁷ (Yıldız vd., 2010: 296; Gurulkan, 2010: 87).

Kent tarihi bakımından Şırnak, Katip Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı "Seyahatname" ile diğer tarihi rivayetlere göre Nuh Tufanı öncesine dayandırılmıştır. Dolayısıyla Cizre ilçesi, büyük tufan sonrası ikinci kez Hz. Nuh ve oğulları tarafından inşa edilmiştir. Nitekim yaz aylarında Cizre ilçesinin aşırı kızgın sıcağından korunmak için Şırnak il merkezi de yazlık ve yaylalık yönlü kullanım amaçlı inşa edilmiştir. Bu bağlamda Şırnak, Hz. Nuh'un Gemisi kalıntılarının olduğu öne sürülen Cudi Dağı'nın Kuzeyinde "Şehri Nuh" adıyla kurulmuş, önceleri "Şerneh", daha sonraki yıllarda ise Şırnak adını almıştır. Tarihinde önemli devletlere başkentlik yapmış olan Şırnak'ın Cizre ilçesinde 1. Babil devletinin başkenti olan Babil (Kebeli Köyü), Silopi ilçesinde ise Guti (GUDİ) imparatorluğunun başkenti olan Bajarkard şehirleri kurulmuştur. Dolayısıyla Şırnak Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde Cizre'ye bağlı bir yerleşim birimi olmuştur. Daha sonra 1913 yılında ilçe olmuş ve Siirt iline bağlanmıştır. Bu idari konumu ise 1990 yılında il statüsüne kavuşuncaya kadar devam etmiştir (Şırnak Belediyesi, 2020: 21).

---

⁵⁷ Şırnak ve çevresinin tarihi geçmişi M.Ö. 4000'li yıllara dayandırılmaktadır. Bu noktadan hareketle Şırnak ili yukarı Mezopotamya bölgesinde yer almaktadır. Nitekim bölgede egemen olan en eski topluluk ise Gutiler olarak kabul edilmiştir. İlin en önemli temsillerinden birisi olan ve tufan sonrası Hz. Nuh'un Gemisinin durduğu yer olarak kabul edilen Cudi Dağı'nın adının da Guti kelimesinden türediği belirtilmiştir (Yaşın, 2007: 18).

Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Şırnak'ın kent merkezi Namaz Dağı'nın yamaçlarında kurulmuştur. Dolayısıyla da kent merkezinde yerleşim yerleri dağlık ve engebeli bir arazi üzerinde inşa edilmek zorunda kalmıştır. İl sınırlarındaki düzlük kesimleri ise Cizre, İdil ve Silopi ilçelerine ev sahipliği yapan geniş ova tabanları (Yıldız vd., 2010: 296) oluşturmuştur. Buna bağlı olarak da bu ilçelerdeki yerleşim yerleri ise Şırnak merkez ilçesine kıyasla düz bir arazi üzerindedir. Diğer ilçelerdeki yerleşim biçimleri de Şırnak kent merkezine benzer şekillerdedir.

4.1.1. Şırnak İlinin Nüfusu ve İlçeleri

Batısında Mardin, kuzeyinde Siirt, doğusunda Hakkâri, kuzeydoğusunda Van illeri güneyinde ise Irak ve Suriye Devletleri ile komşu olan Şırnak, 3647 sayılı kanun gereğince 1990 yılında il olmuştur⁵⁸. Dolayısıyla idari yapısı yönünden güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan yeni illerden birisi de Şırnak ilidir (Yıldız vd., 2010: 296; Gurulkan, 2010: 87).

7172 km² yüz ölçümüne sahip olan Şırnak'ın merkez⁵⁹ ilçesi dışında Beytüşşebap, Cizre, Güçlükönak, İdil, Silopi ve Uludere isimlerinde 6 ilçesi daha bulunmaktadır. İl statüsüne kavuştuğu 1990 yılında 262.006 nüfusa sahip olan Şırnak, 2009 yılında % 60,9 oranında bir artış göstererek 430,424 nüfusa yükselmiş (Yıldız vd., 2010: 296) daha sonrasında 2019 yılında 529.615 kişiye ulaşmıştır (TUİK, 2021). Şırnak ili 7 ilçesi ve 19 belediyesi ile hem Güneydoğu Anadolu hem de Doğu Anadolu bölgelerinde sınırları bulunan bir şehirdir (Ak Parti, 2020).

2019 yılı itibariyle Şırnak il merkezi ve ilçelerindeki toplam nüfus ile erkek ve kadın nüfus sayısının dağılımları Tablo 2'de gösterilmiştir.

---

⁵⁸ 16 /05/ 1990 tarihli 3647 sayılı kanun kapsamında Türkiye'nin 73. ili olmuştur. Kanunu 2. maddesinin 2. fıkrasındaki "Siirt İline bağlı Şırnak İlçe merkezi merkez olmak, Hakkâri İli Çukurca İlçesi Çıgılı bucağına bağlı Andaç ve Ortaköy köyleri Uludere İlçesi Ortabağ Bucağına bağlanmak ve ekli (7) sayılı listede adları yazılı ilçe, bucak, kasaba ve köyleri kapsamak suretiyle Şırnak adıyla" hükmü gereğince Şırnak il statüsüne kavuşmuştur.

⁵⁹ Şırnak Belediyesi, altı mahallesi olan bir belediye iken hizmetlerin yürütülmesinin kolaylaştırılması amacıyla 2004 yılında mahalle sayısı 12' ye yükseltilmiştir. Daha sonraki süreçte bu sayıya 12 mahalle daha eklenmesi sonucunda Şırnak Belediyesi'nin 2020 yılı itibariyle 24 mahallesi olmuştur (Şırnak Belediyesi, 2020: 21).

Tablo 2: 2019 Yılı Şırnak İl ve İlçe Nüfusları

İLÇE ADI	NÜFUS SAYISI		
	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	93.989	51.391	42.598
Beytüşşebap	16.330	8.912	7.418
Cizre	148.697	75.733	72.964
Güçlükonak	12.295	6.764	5.531
İdil	76.895	38.794	38.101
Silopi	136.749	70.866	65.883
Uludere	44.660	25.268	19.392
TOPLAM	529.615	277.728	251.887

Kaynak: TÜİK, 2021.

Tablo 2’ye bakıldığı zaman Şırnak ilinin nüfusu 2019 yılı itibariyle 529.615 kişidir. Nüfus yoğunluğu bakımından şehrin en büyük ve kalabalık ilçesi Cizre’dir. Bu durum genel olarak şehirlerin nüfus yoğunluğunun il merkezlerde toplanmakta olduğunun tam tersi bir durumu oluşturmuştur. Çünkü Cizre coğrafi yönünden Şırnak merkez ilçesine göre komşu illere ve sınıra hem daha yakın hem de daha ulaşılabilir konumdadır. Dolayısıyla Cizre ilçesi ulaşım bakımından hem Şırnak ili geneli hem de bölge için önemli bir kavşak durumundadır.

Şırnak ilinin Cizre ilçesinden sonra nüfus bakımından ikinci büyük ilçesi ise Silopi ilçesidir. Çünkü Habur Sınır Kapısının Silopi ilçesinde bulunması ve bu kapının Türkiye’nin Irak’a açılan gümrük ve ticaret kapısı olması ilçedeki nüfusun yoğunlaşmasına neden olmuştur. Silopi ilçesinden sonra gelen ve üçüncü nüfus yoğunluğuna sahip ilçe ise Şırnak merkez ilçedir. Bu üç ilçeden sonra en fazla nüfusa sahip diğer ilçeler ise sırasıyla İdil, Uludere, Beytüşşebap ve Güçlükonak’tır.

Tablo 3: 2011 – 2019 Yılları Arası Şırnak İl Nüfusu

YIL	TOPLAM	ERKEK	KADIN
2019	529.615	277.728	251.887
2018	524.190	277.585	246.605
2017	503.236	263.831	239.405
2016	483.788	251.392	232.396
2015	490.184	256.529	233.655
2014	488.966	255.228	233.738
2013	475.255	246.547	228.708
2012	466.982	244.221	222.761
2011	457.997	240.487	217.510

Kaynak: TÜİK, 2021.

Şırnak'ın yıllara göre nüfus artışları ele alındığı zaman 2019 yılı da dâhil olmak üzere Tablo 3'te son dokuz yıllık süreç görülmektedir. Bu bağlamda 2011 yılından itibaren Şırnak ilinin nüfus artışı 2015 yılına kadar sürekli artarak devam ederken 2016 yılındaki toplum nüfus, 2014 yılının toplam nüfusunun gerisine düşmüştür. Bu durum 2014 yılından sonraki 2 yılda meydana gelen güvenlik olaylarına bağlı ortaya çıkan olumsuz sosyo-ekonomik ve psikolojik durumlardan kaynaklı olduğu söylene bilir⁶⁰.

2016 yılında nüfus artışında meydana gelen düşüş 2017 yılında tekrar yükselişe geçmeye başlayarak devam etmiştir. Bu bağlamda 2015 ve 2016 yıllarında her ne kadar kısa süreliğine kesintiye uğramış olsa da Şırnak'ın 2012 yılından itibaren yaşadığı nüfus artış hızı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: 2012 – 2019 Yılları Arası Şırnak İli Nüfus Artış Hızı

YIL	TOPLAM NÜFUS	NÜFUS ARTIŞ HIZI
2012	466.982	% 1.96
2013	475.255	% 1.77
2014	488.966	% 2.88
2015	490.184	% 0.25
2016	483.788	% -1.30
2017	503.236	% 4.02
2018	524.190	% 4.16
2019	529.615	% 1.03

Kaynak: TÜİK, 2021.

2015 ve 2016 yılları hariç olmak üzere Tablo 4'da görüldüğü üzere 2012 yılından itibaren Şırnak ilinin nüfusu sürekli olarak artmıştır. 2014 ile 2017 yılları arasında nüfus artış hızı düşmüş olsa da diğer yıllara ait nüfus miktarı ile yıllık artış hızı sürekli olarak yükselmiştir. Bu kapsamda Tablo 4 değerlendirildiğinde sekiz yıllık süreye ait Şırnak'ın ortalama nüfus artış hızı % 1.84 dür.

Şırnak ilinin nüfusu genel itibariyle sürekli bir artış eğiliminde olup bu kapsamda da genç bir yapıya sahiptir. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu'nun 15 Mayıs 2020 yılında yayımladığı veriler doğrultusunda Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

⁶⁰ 2015-2017 yılları arasında meydana gelen güvenlik olayları nedeniyle Şırnak'ın merkez ilçesi ile Beytüşşebap, Cizre, İdil ve Silopi ilçelerinde farklı dönem ve sürelerde uygulanan sokağa çıkma yasağı gibi güvenlik politikaları etkili olduğu söylenebilir (Günel, 2018: 153).

sonuçlarına göre Türkiye genelinde 2019 yılında genç nüfus oranının en yüksek olduğu ikinci il %22,7 oran ile Şırnak'tır (TUİK, 2020).⁶¹

4.1.2. Mülki İdare

Merkezi yönetimin ildeki temsilcisi olan Şırnak Valiliği, hukuki olarak sosyal hizmet ve sosyal yardımlar konusunda ildeki en güçlü ve en temel aktördür. Şırnak il genelinde sunulan sosyal hizmet ve yardımlardan sorumlu olan Valilik planlama, yürütme, izleme ve denetleme konularında da kanuni olarak en yetkili olan kurumların başında gelmektedir.

Şırnak il mülki sınırları içindeki sosyal hizmet ve yardımların tamamı valiliğin yaptığı plan ve programlama ile koordine ve denetim çerçevesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ayrıca eğitim, sağlık gibi diğer bakanlıkların il kurum teşkilatlarınca yürütülen farklı türdeki sosyal hizmetler de sunulmaktadır. Nitekim il genelinde yoksulluk ve işsizlik oranları ile genç nüfusun fazla olması (Şırnak'ta İşsizlik ve İstihdam, 2017: 35) sosyal hizmet ve yardımların da yoğun şekilde ve farklı biçimlerde yürütülmesine neden olmuştur.

Uzun yıllar yaşanan güvenlik olayları ile çeşitli toplumsal sorunlara bağlı olarak sosyo-ekonomik gelişimini sağlayamamasından kaynaklı coğrafi olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller arasında Şırnak ili henüz gelişmemiş bir kent görünümüne sahiptir. Dolayısıyla Şırnak'ta uzun yıllar sürdürülen geniş çaplı sosyal yardım ve hizmetler ile güvenlik olaylarına bağlı çeşitli destek ve yardım hizmetleri halen devam etmektedir. İl nüfusun büyük bir kısmının sosyal yardım ve hizmetlere bağımlı olması nedeniyle valilik ile valiliğe bağlı kuruluşlar bu alanla ilgili sosyal hizmetler konusunda yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda valilik Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı üzerinden bu çalışmalarını sürdürmektedir. Tablo 5'te Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının Şırnak ili genelinde 2019 yılında yürüttüğü sosyal yardım faaliyetleri gösterilmiştir.

---

⁶¹ Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 2019 yılının genç nüfus oranının en yüksek olduğu il, %23,9 ile Hakkâri'dir. Hakkâri'den sonraki il ise %22,7'lik oran ile Şırnak'tır (TUİK, 2020).

Tablo 5: 2019 Yılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sosyal Yardım Faaliyetleri

FAALİYET ADI	KİŞİ / AİLE SAYISI	MİKTAR (TL)
Kira Yardımı	5.822 Aile	7.859.700,00
Sağlık Yardımı	2.044 Aile	1.366.719,69
Eğitim Yardımı	3.091 Aile	533.297,00
Yakacak (Kömür)Yardımı	25.675 Aile	10.112.871,40
Ev Yapım ve Onarım Yardımı	135 Aile	777.934,00
Ölüm Aylığı Maaşı (Kadın)	1.147 Kişi	4.344.450,00
Öksüz Yetim Aylığı	1.711 Kişi	1.918.500,00
Engelli Aylığı Yardımı	20.452 Kişi	60.887.850,00
Yaşlılık Aylığı Yardımı	7.347 Kişi	50.774.391,15
Şartlı Sağlık ve Eğitim Yardımı	56.876 Kişi	29.378.819,11
Asker Ailesi Yardımı	925 Aile	3.193.300,00
Asker Çocuğu Yardımı	283 Kişi	110.800,00
Kronik Hastalık Tedavi Yardımı	291 Kişi	426.659,05
Nakdi Yardım	47.374 Aile	7.530.101,00
Ayni Yardım	6.333 Aile	463.777,18
Elektrik Tüketim Desteği Yardımı	41.324 Aile	7.239.065,25
1. Toplam	132.723 Aile	39.164.872,52
2. Toplam	88.107 Kişi	147.841.469,31
GENEL TOPLAM	-	187.006.341,83

Kaynak: Şırnak Valiliği, 2019b.

Tablo 5 incelendiğinde Şırnak Valiliği sosyal yardım bağlamında SYDV aracılığı ile il genelinde farklı yardımlar yapılmaktadır. 2019 yılı itibariyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla 187.006.341,83 TL' lik sosyal yardımda bulunulmuştur.

İl genelinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yapılan yardımlar dışında Şırnak il merkezinde 2015 ve 2016 yıllarında meydana gelen güvenlik olayları nedeniyle yıkılan evlerin yerine yeni konutların yapımına kadar mağdur olan kişi ve ailelere terör zarar yardımı kapsamında kira yardımı yapılmıştır. Bu bağlamda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde valilik koordinesinde terör mağdurlarına 3 yıl boyunca toplam 187.981.000 TL'lik kira yardımı yapılmıştır (Şırnak Valiliği, 2019a).

Şırnak il merkezi ve ilçelerinde sosyal yardım ile sosyal hizmet konusunda çalışma yürüten bir diğer kurum ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü'dür. Sosyal hizmetler kapsamında il müdürlüğünce 2019 yılı içerisinde Şırnak il sınırları içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar Tablo 6'da gösterilmiştir (Şırnak Valiliği, 2019a).

Tablo 6: 2019 Yılı Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü'nce Yürütülen Sosyal Hizmetler

FAALİYET ADI	KİŞİ / AİLE SAYISI	MİKTAR (TL)
Evde Bakım Hizmeti	4.988 kişi	74.443.640,00
Doğum Yardımı	11.509 kişi	5.688.075,00
Sosyo-Ekonomik Destek Hizmeti	877 kişi	9.537.761,00
Koruyucu Aile Desteği Hizmeti	3 kişi	170.279,00
Engelli Özel Bakım Hizmeti	129 kişi	4.849.075,00
Genel Toplam	17.506 kişi	94.688.830,00

Kaynak: Şırnak Valiliği, 2019a.

2019 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü tarafından sosyal hizmet kapsamında beş farklı türde sosyal hizmet uygulamaları sunulmuş olup, bu hizmetlerden toplam 17.506 kişi yararlanmıştır.

Şırnak Valiliği sosyal yardım ve sosyal hizmet kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şırnak İl Müdürlüğü aracılığıyla 2019 yılında il genelinde toplam 281.695.171,83 miktarda hizmet yapmıştır. Nitekim sunulan bu hizmet ve faaliyetlerden de Şırnak ili genelinde toplam 132.723 aile ile 105.613 kişi yararlanmıştır.

4.2. Katılımcıların Demografik Yapısı

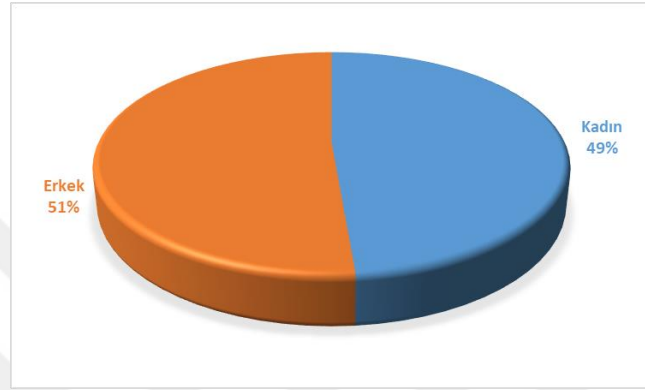
Anket çalışması 620 katılımcı ile yapılmıştır. Ancak verilerin analiz sürecinde eksik veya hatalı şekilde cevap verdiği tespit edilen 20 katılımcının bilgileri değerlendirmeye dâhil edilememiştir. Dolayısıyla analiz işlemi 600 katılımcının verileri üzerinden yürütülmüştür.

Sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan müracaatçı gruplardan çalışmaya katılan gönüllülerin sosyo-ekonomik durumları çalışmanın verim ve niteliği için önem arz etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların çeşitli demografik özelliklerinin anlaşılabilmesi amacıyla aşağıdaki tablo ve grafiklerde bilgiler ayrı şekillerde gösterilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans
Kadın	292
Erkek	308
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

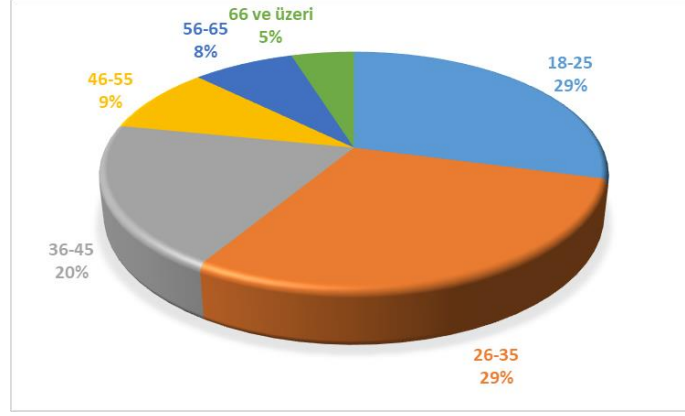
Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Katılımcıların % 51'i erkek, % 49'u Kadın'dır. Türkiye İstatistik Kurumunu verilerine göre Şırnak ilinin 2019 yılı toplam nüfusu (529.615) içerisindeki kadınların oranı yaklaşık olarak % 47,6 erkeklerin ise % 52,4'tür. Bu bağlamda araştırmaya katılan müracaatçıların kendi içerisindeki cinsiyet dağılım oranları uygunluk göstermektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Frekans
18-25	175
26-35	177
36-45	117
46-55	55
56-65	47
66 ve üzeri	29
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımı

Sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan katılımcıların yaş durumlarına ilişkin bilgiler ikinci grafikte gösterilmiştir. Bu kapsamda araştırmada yer alanların büyük bir kısmını genç ile yetişkin ve orta yaş nüfus grupları oluşturmuştur. Nitekim katılımcıların % 29'u 18-25 yaş aralığındaki genç nüfus, diğer ikinci % 29'luk dilimi ise 26-35 yaş aralığındaki nüfus grubu oluştururken % 20'lik dilimi de 36-45 orta yaş aralığındaki nüfus grubu oluşturmuştur. Diğer yaş grupları ise sırasıyla % 9 ile 46-55 arasındaki yaş grubu, % 8 ile 56-65 arasındaki yaş grubu ve en son olarak da % 5'lik oranla 66 yaş ve üzeri yaşlı nüfus gruplarından meydana gelmiştir.

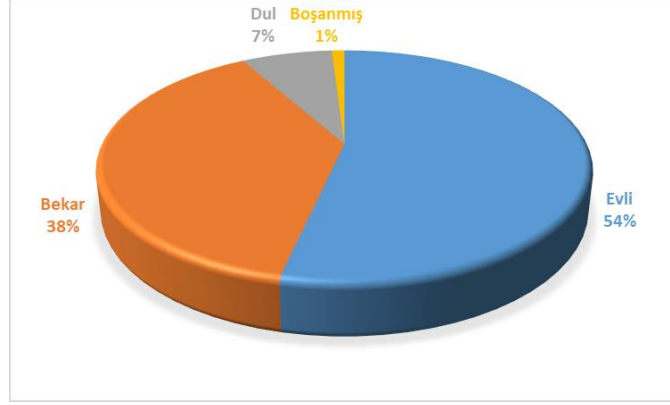
Gönüllü olarak araştırmaya dâhil olan müracaatçı grupların medeni durumlarına yönelik bilgilere aşağıda bulunan dokuzuncu tablo ile üçüncü grafikte yer verilmiştir.

Tablo 9: Katılımcıların Medeni Durumu

Medeni Durum	Frekans
Evli	321
Bekar	230
Dul	43
Boşanmış	6
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 9'a göre 600 katılımcı arasından evli olan kişi sayısı 321 iken bekâr olan kişi sayısı ise 230'dur. Ayrıca eşini kaybetmesi sonucu dul kalan katılımcı sayısı ise 43'tür. Bunların yanında eşinden boşanmış olan kişi sayısı ise 6'dır.

Grafik 3: Katılımcıların Medeni Durumu

Yukarıda verilen Grafik 3'te de görüldüğü üzere toplam katılımcıların % 54'ü; diğer bir ifadeyle katılımcıların yarısından fazlası evli bireylerden (321 kişi) oluşmuştur. Bununla birlikte araştırmada yer alan katılımcıların ikinci büyük payını ise % 38'lik oran ile (230 kişi) bekâr bireyler oluşturmuştur.

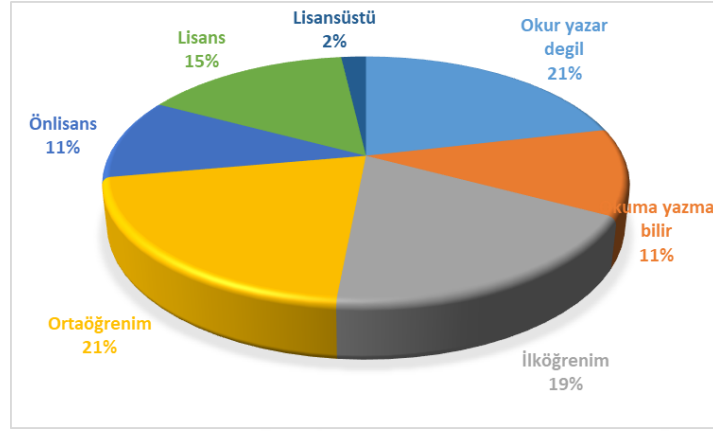
Tablo 10: Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Frekans
Okur Yazar Değil	128
Okuma Yazma Bilir	69
İlköğrenim	112
Ortaöğrenim	124
Önlisans	64
Lisans	92
Lisansüstü	11
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

İl genelinde sunulan sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında temel (ilkokul) eğitimini almayı okuma yazma bilmeyenlerin sayısı Tablo 10'da görüldüğü üzere 128 kişidir. Bu bağlamda araştırmada

yer alan katılımcılardan okuma ve yazması olmayanlar % 21'lik oranla en yüksek düzeydedir.

Grafik 4: Katılımcıların Eğitim Durumu

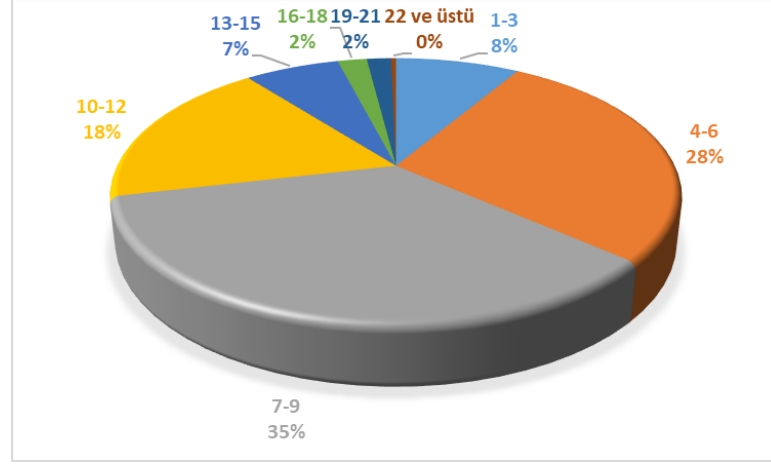
Katılımcılardan okuma yazma bilmeyenlerin oranı ilköğrenim (ilkokul) mezunu olanlardan daha yüksek bir düzeydedir. Ayrıca ilköğrenim eğitimi alamamasına karşın okuma yazma bilenlerin % 11'lik oranı ile 2 yıllık yüksek öğrenim görenlerin oranıyla eşittir. Benzer bir durum da orta öğrenim görenlerin oranı ile okuma yazma bilmeyenlerin oranları için de geçerlidir. Okuma yazma bilmeyenler ile ortaöğrenim düzeyinde eğitim seviyesine sahip kişilerin oranı % 21'dir.

Sosyal hizmet ve yardımlardan faydalananların ailelerinde yaşayan birey sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Ailelerinde Yaşayan Bireylerin Sayılarına Göre Dağılımı

Kişi Sayısı	Frekans
1-3	51
4-6	168
7-9	209
10-12	109
13-15	39
16-18	12
19-21	10
22 ve üstü	2
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 5: Katılımcıların Ailelerinde Yaşayan Bireylerin Sayılarına Göre Dağılımı

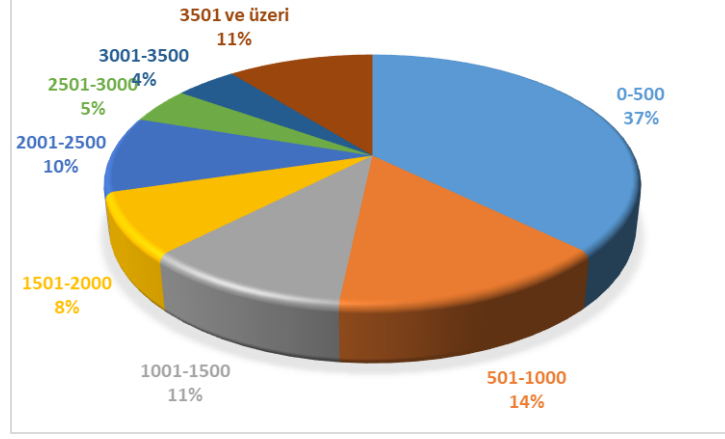
Sosyal hizmetten faydalanan ailelerin sayısal yapılarına bakıldığında %35 ile 7-9 kişiden oluşan aileler ilk sırayı alırken, bunu % 28 ile 4-6 kişilik aileler izlemektedir. 3. sırada ise %18 ile 10-12 kişiden oluşan aileler bulunmaktadır. Bu bağlamda bu üç ailenin sosyal hizmet ve sosyal yardımlardan yararlanma oranları %81'lik bir orana ulaşmaktadır.

Tablo 12: Katılımcıların Aylık Gelir Durumları

Gelir (TL)	Frekans
0-500	224
501-1000	86
1001-1500	64
1501-2000	48
2001-2500	59
2501-3000	28
3001-3500	27
3501 ve üzeri	64
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan bireylerin gelirleri ele alındığı zaman katılımcıların % 37'sinin aylık gelirleri 0 ile 500 TL arasındadır. Bu bağlamda Tablo 12 değerlendirildiğinde katılımcıların % 37'sinin (224 kişinin) aylık gelirinin maksimum 500 TL ile sınırlı kaldığı görülmüştür.

Grafik 6: Katılımcıların Aylık Gelir Durumları

Grafik 6’da araştırmaya katılan 600 kişilik gönüllü grubun aylık gelirlerinin dağılımları daha net bir biçimde anlaşılabilir durumdadır. Bu kapsamda geliri 1000 TL ve altında olanların oranı (224+86 kişi= 310 kişi) % 51 ile katılımcıların yarısını oluşturmuştur. Buna karşın aylık geliri 3000 TL’nin üstünde olan bireyler ise sadece % 15’dir.

4.3. Katılımcıların Profilleri ve Sosyal Hizmet ve Yardımlardan Faydalanma Durumları

Şırnak ili genelinde yapılan sosyal hizmet ve yardımların çeşitliliği ile sıklığı ilin istihdam durumu ile sosyo-ekonomik yapısı göz önüne alındığı zaman oldukça yoğun olduğu söylenebilir. Özellikle Grafik 7’de gösterildiği üzere katılımcıların % 12’sinin işsiz olması ile genç nüfusun ve nüfus artış hızının yüksek olduğu düşünüldüğünde sosyal hizmet ve yardımların türü ile yaygınlığının yoğun olmasının zaruri bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim aşağıda yer verilen tablo ve grafiklerdeki göstergeler bu durumu daha anlaşılır kılmaktadır.

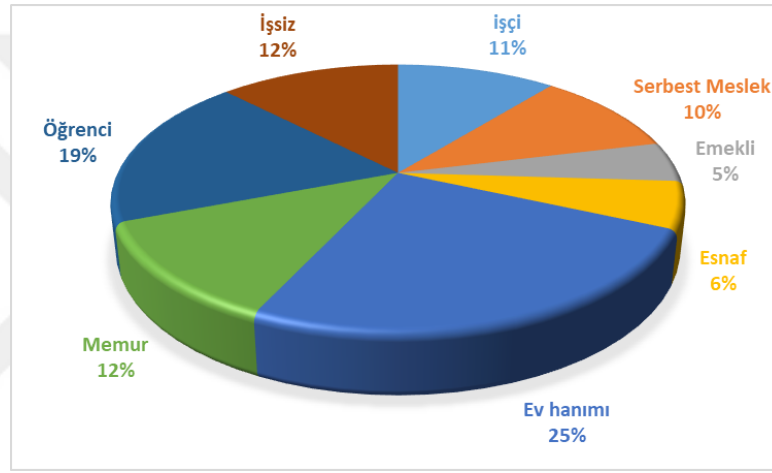
Sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanma durumu katılımcıların gelir elde edeceği bir mesleğinin olması ile mesleğini icra edebileceği iş olanaklarının bulunması ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda Tablo 13’te araştırmada yer alan katılımcıların mesleki durumları gösterilmiştir.

Tablo 13: Katılımcıların Mesleki Durumları

Meslek	Frekans
İşçi	65,00
Serbest Meslek	62,00
Emekli	29,00
Esnaf	34,00
Ev Hanımı	152,00
Memur	73,00
Öğrenci	111,00
İşsiz	74,00
Toplam	600,00

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 7: Katılımcıların Mesleki Durumları

Katılımcılardan sosyal hizmet ve yardımlardan faydalananların % 25'i ev hanımıdır. Bunun dışındaki katılımcıların % 12'si memur, % 11'i işçi, % 10'u serbest meslek, % 6' sı esnaf, % 19'u öğrenci, % 5'i emekli iken % 12 ise işsizdir. Bu bağlamda ev hanımları ile öğrenciler dışında, istihdam odaklı daimi olarak yapılan bir meslek kapsamında mesleği olmayanlar grubuna işsizler ile serbest mesleği olanlar dâhil edildiğinde katılımcılardan bir meslek sahibi olmayanların oranı % 22'dir.

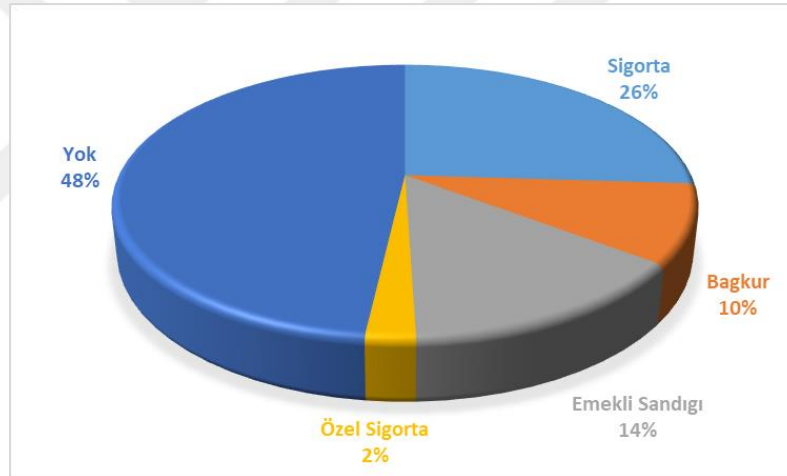
Araştırmaya katılan katılımcılar arasından bir mesleğe sahibi olma durumuna bağlı bir diğer durum ise istihdam da yer alma imkânının doğmuş olmasıdır. Nitekim katılımcıların sosyal güvenlik imkânlarından faydalanabilmelerinin önemli bir şartı da bir işte çalışmalarıdır. Dolayısıyla aşağıda herhangi bir sağlık ve sosyal güvenceye sahip olan ve olmayanların dağılımı verilmiştir.

Tablo 14: Sosyal Güvence Hizmetinden Faydalanan Katılımcıların Dağılımları

Sosyal Güvence Tipi	Frekans
Sigorta	156
Bağ-kur	56
Emekli Sandığı	85
Özel Sigorta	14
Yok	289
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Katılımcılar arasında herhangi bir sosyal güvencesi olmayanların oranı % 48'dir. Bunun karşın sigorta hizmetinden faydalananların oranı % 26 iken, işveren konumunda olanların bağ-kur hizmetinden yararlananların oranı ise % 10'dur. Geriye kalan katılımcıların % 14'i emekli sandığına, % 2'si ise özel sigorta hizmetine bağlı olarak sosyal güvence hizmetinden faydalanmaktadır.

Grafik 8: Sosyal Güvence Hizmetinden Faydalanan Katılımcıların Dağılımları

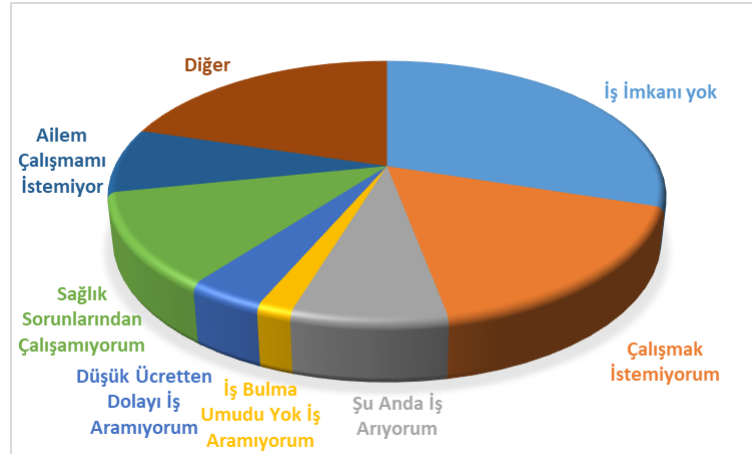
Araştırmada yer alan katılımcıların yarısına yakınının sosyal güvenceye sahip olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz duruma neden olan bir faktör de bireylerin herhangi bir işe sahip olamamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar arasında herhangi bir istihdam da yer almamalarının nedeni de önem arz etmiştir. Dolayısıyla katılımcılar arasında işsizlerin işsiz olma nedenlerine ilişkin durumlar Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Katılımcıların İşsiz Olma Nedenleri

İşsiz Olma Nedeni	Frekans
İş İmkânı yok	86
Çalışmak İstemiyorum	49
Şu Anda İş Arıyorum	22
İş Bulma Umudu Yok İş Aramıyorum	5
Düşük Ücretten Dolayı İş Aramıyorum	11
Sağlık Sorunlarından Çalışamıyorum	33
Ailem Çalışmamı İstemiyor	23
Diğer	58
Toplam	287

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 15 incelendiği zaman katılımcılardan işsiz olanların işsiz kalma nedenlerinin ilk sırasında % 30 oranla yeterli düzeyde çalışma imkânının olmamasıdır. İkinci sırada ise % 20'lik oranla diğer çeşitli nedenlere bağlı olarak işsiz oldukları katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bunların yanı sıra katılımcılardan % 17'si çalışmak istemediğini, % 11'i sağlık sorunlarından dolayı çalışmadığını, % 8'i ailesinin çalışmasını istemediğini diğer % 8'i ise şu anda iş aradığını, % 4'ü düşük ücretten dolayı iş aradığını ve % 2'sinin ise iş bulma umudu kalmadığı için işsiz olduğunu belirtmiştir.

Grafik 9: Katılımcıların İşsiz Olma Nedenleri

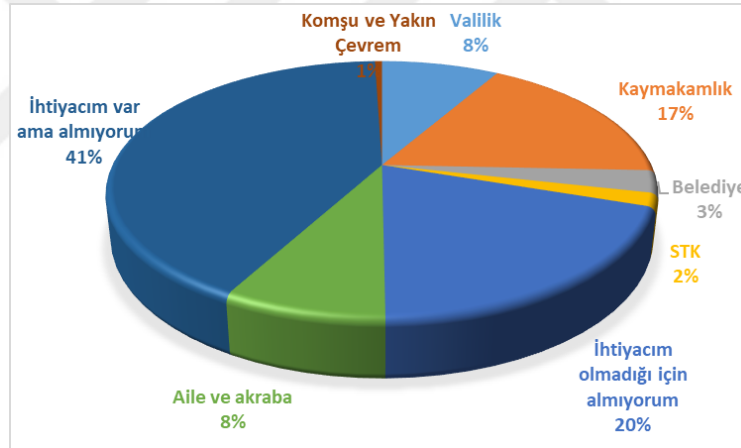
Araştırma verilerine göre katılımcıların % 12'si işsizdir. Bu işsizliğin oluşmasına yol açan nedenlerin ilk başında ise % 30'luk bir oranla yeterli iş imkânının olmaması durumudur. Ayrıca katılımcıların % 51'inin aylık gelirinin 1000 TL'nin

altında kaldığı tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların il genelinde yapılan sosyal yardımları hangi kurumdan aldıklarına yönelik bilgilerin dağılımları aşağıdaki Tablo 16 ile Grafik 10'da gösterilmiştir.

Tablo 16: Sosyal Yardım Alınan Kurum

Kurum	Frekans
Valilik	50
Kaymakamlık	104
Belediye	17
Sivil Toplum Kuruluşu	10
İhtiyacım Olmadığı İçin Almıyorum	118
Aile ve Akraba	49
İhtiyacım Var Ama Almıyorum	249
Komşu ve Yakın Çevrem	3
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 10: Sosyal Yardım Alınan Kurum

Katılımcıların % 41'i sosyal yardım ihtiyacı olmasına karşın il genelinde yapılan sosyal yardımların hiçbirine erişemediğini dile getirmiştir. Buna karşın kamu kurumu bağlamında sosyal yardım desteği alınan kamu kurumlarının başında % 17'lik oranla kaymakamlıklar gelmektedir. Kaymakamlıklar dışında katılımcıların en fazla sosyal yardım aldığı kamu kurumu ise % 8'lik oran ile valiliktir. Bunların dışında katılımcıların üçüncü sırada yardım alabildiği kamu kurumu ise % 3 ile belediyelerdir.

Şırnak geneli sosyal yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların kamu kurumları dışında bu tür yardımları alabildikleri birincil yer % 8'lik oranla aile ve akrabalarıdır.

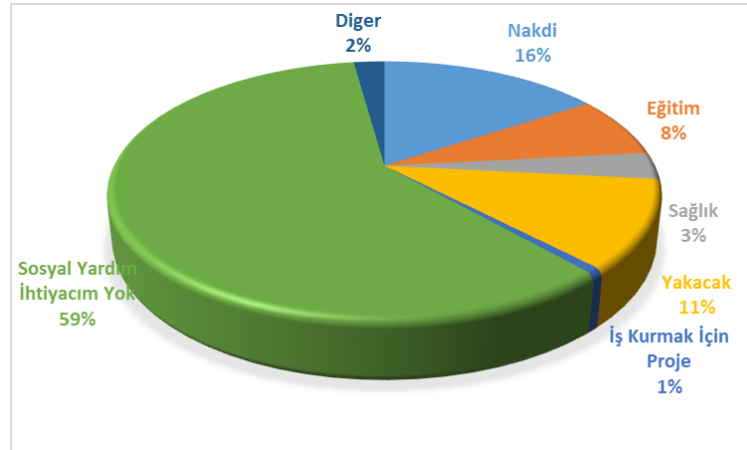
Bunun yanı sıra kamu kurumu dışında katılımcıların sosyal yardım desteğine erişebildiği ikincil yer ise komşuları ile yakın çevreleridir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarından sosyal yardım alan katılımcıların oranı ise % 2'dir.

Araştırmaya katılan katılımcıların en fazla sosyal yardım aldığı kamu kurumların başında kaymakamlıklar gelirken kamu kurum dışında en çok yardım aldıkları yerler ise aile ve ile yakın akrabalarıdır. Bu bağlamda il geneli farklı tür ve nitelikte sosyal yardım hizmetleri sunulmaktadır. Bu kapsamda katılımcıların hangi tür sosyal yardım aldıklarına ilişkin bilgilere aşağıdaki Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Yardım Türleri

Sosyal Yardım Türü	Frekans
Nakdi	94
Eğitim	46
Sağlık	20
Yakacak	67
İş Kurmak İçin Proje	4
Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	356
Diğer	13
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 11: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Yardım Türleri

Katılımcıların % 16'sı nakdi yardım alırken, % 8'i eğitim yardımı almaktadırlar. Geri kalan katılımcıların % 11'i yakacak yardımından faydalanırken sağlık yardımı

alanların oranı % 3'tür. Bunların dışındaki katılımcıların % 1'i iş kurma amaçlı proje yardımını desteği alırken % 59'u ise sosyal yardım ihtiyacının olmadığını belirtmiştir.

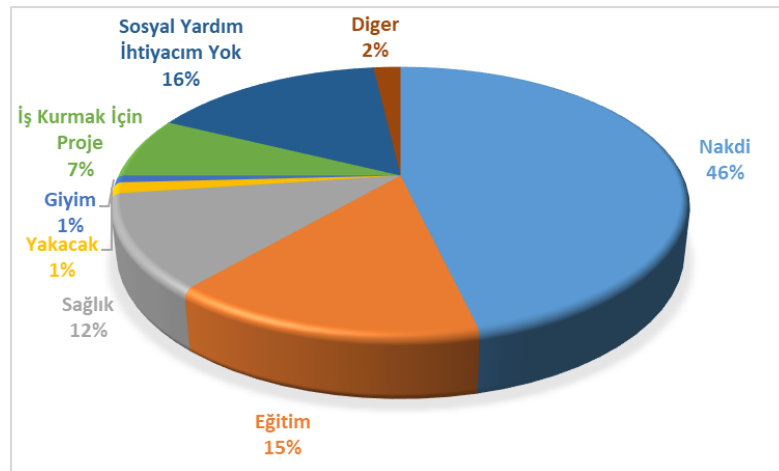
Anket çalışmasında sosyal yardımlardan faydalanan veya faydalanamayan tüm katılımcılara hangi tür sosyal yardıma ihtiyacı olduğu sorulmuştur. Bu kapsamda Tablo 18'de katılımcılardan elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 18: Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Sosyal Yardım Türleri

İhtiyaç Duyulan Sosyal Yardım	Frekans
Nakdi	278
Eğitim	90
Sağlık	69
Yakacak	8
Giyim	5
İş Kurmak İçin Proje	44
Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	95
Diğer	11
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Genel olarak sosyal devlet anlayışından hareketle bireylerin ilk aklına gelen ve toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından da kabul gören bir sosyal yardım türü olan nakdi yardım en fazla ihtiyaç duyulan sosyal türüdür. Nitekim katılımcıların % 46'sı nakdi yardıma ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan ise katılımcıların % 15'i eğitim yardımına ihtiyaç duyarken % 12'si ise sağlık yardımına ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir.

Grafik 12: Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Sosyal Yardım Türleri

Katılımcılar arasından herhangi bir sosyal yardıma ihtiyaç duymayanların oranı % 16 ile sınırlı kalırken iş kurma amaçlı yardım desteği arayanların oranı ise % 7'dir. Ayrıca katılımcıların sadece % 1'i aynı yardım türü olan yakacak yardımına ihtiyaç duymuştur.

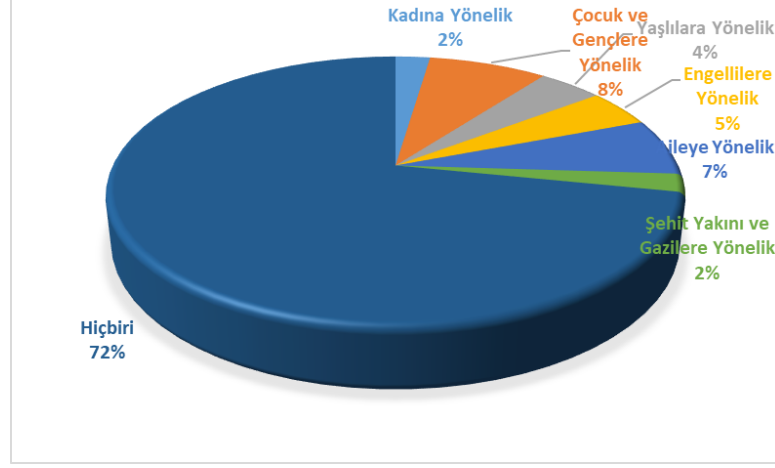
Sosyal refah politikaları bağlamında sosyal yardımlar toplum tarafından en fazla bilinen politika türü olmuştur. Buna karşın çoğu durumda kullanıcısı tarafından bilinen veya ihtiyaç olduğunda kişilerce başvurulmuş sosyal politika şekli ise sosyal hizmettir. Bu bağlamda hangi sosyal hizmet türünden faydalandıklarına ilişkin katılımcılara sorulan soruya ilişkin verilen cevaplar Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Katılımcıların Aldıkları Sosyal Hizmet Türleri

Sosyal Hizmet Türü	Frekans
Kadına Yönelik	14
Çocuk ve Gençlere Yönelik	48
Yaşlılara Yönelik	26
Engellilere Yönelik	27
Aileye Yönelik	41
Şehit Yakını ve Gazilere Yönelik	13
Hiçbiri	431
Toplam	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Şırnak ili genelinde yürütülen sosyal hizmet türlerinden hangisinden faydalandıklarına ilişkin Tablo 19 değerlendirildiğinde 431 katılımcı sosyal hizmet türlerinden hiçbirine henüz erişememiştir. Diğer bir ifade ile katılımcıların % 72'si danışmanlık, yönlendirme, koruma gibi kadına, yaşlıya, aileye veya diğer dezavantajlı gruplara yönelik sunulan koruyucu veya önleyici sosyal hizmetlerden hiç faydalanamamıştır. Katılımcıların bu hizmetlerin varlığına ilişkin yeterince bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Buna ilişkin bilgiler aşağıdaki Grafik 13'te gösterilmiştir.

Grafik 13: Katılımcıların Faydalandıkları Sosyal Hizmet Türleri

Grafik 13'e göre katılımcıların % 72'si sunulmakta olan sosyal hizmet uygulama türlerinin hiçbirinden henüz faydalanamamaktadır. Nitekim bir mesleki alan ve disiplin olan sosyal hizmet uygulamalarının varlığına karşın aileye yönelik sosyal hizmet türlerinden faydalananların oranı % 7'de kalmıştır. Bunun yanında gençlere ve çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarından katılımcıların % 8'inin faydalandığı ortaya konurken engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamasından faydalananlar % 5'tir. Bu oran yaşlılara yönelik sunulan sosyal hizmet uygulamalarında ise % 4'tür.

4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Vatandaşlık Bağına Etkisinin Boyutları

Sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlık bağı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Böylece sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlık bağına olan etkisi "Adalet", "Güven" ve "Aidiyet" boyutları kapsamında ölçülmüştür. Nitekim anket çalışmasından elde edilen ham verilerin analiz ve test sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Yapılan ki kare testleri kapsamında cinsiyet ile meslek, yaş ile yardım alma durumu, ailedeki kişi sayısı ile yardım alma durumu, alınan sosyal yardım türü ile ihtiyaç duyulan sosyal yardım türü ve aile kişi sayısı ile yardım ihtiyacı arasında ilişkiler test edilmiştir. Bu testlerin yanı sıra faktör analizi ile korelasyon analizi ve ortalama testler de üç faktörün değerlendirilmesi amaçlı yapılmıştır. Ayrıca anket çalışması süresi boyunca yapılan gözlemler ile gerçekleştirilen mülakatlara bağlı elde

edilen katılımcı bilgilerine ve tecrübelerine de yer verilerek analiz sonuçları desteklenmiştir.

Tablo 20: Açıklayıcı Faktör Analizi

	AD	G	A	Test İstatistikleri
A_1			0,827	Kmo
A_2			0,72	
A_4			0,705	
AD_1	0,655			
AD_2	0,802			0,922
AD_3	0,819			Bartlett
AD_4	0,891			
G_1		0,747		
G_2		0,784		
G_3		0,71		Toplam Varyans Açıklama Düzeyi
G_4		0,695		
Güvenilirlik	0,905	0,912	0,774	74,35%
	0,928			

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Anket çalışmasında kullanılan anketin geçerliliğinin test edilmesi amaçlı olarak açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda teoriye uygun olarak 3 boyut (Adalet, Güven ve Aidiyet) elde edilmiştir. Faktör analizi KMO değeri 0,922 olarak bulunmuştur ve bu değer kabul edilebilirlik sınırı olan 0,6 değerinin oldukça üstündedir. Bartlett değeri $0,000 < 0,05$ olarak bulunmuştur. Dolayısıyla kovaryans matrisleri birim matris değildir. Veriler faktör analizi için uygundur.

Analizde üç faktörün toplam varyansı açıklama düzeyi %74,35 olarak bulunmuştur ve bu değer 3 faktör için iyi bir değer durumundadır. Faktör analizi sonucunda Aidiyet_3, Aidiyet_5, Güven_5 ve Güven_6 değişkenleri analiz dışı bırakılmıştır. Faktör analizi sonucuna göre boyutlar ve tüm ölçek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Boyutların güvenilirlik katsayıları sırasıyla 0,905, 0,912 ve 0,774 olarak, ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0,928 olarak bulunmuştur. Tüm güvenilirlik katsayısı değerleri kabul edilebilir güvenilirlik sınırı olarak kabul edilen 0,70'in üzerindedir.

Tablo 21: Faktör Ortalamaları

FAKTÖRLER	ORTALAMA
Aidiyet	3,6944
Adalet	2,3996
Güven	3,0521

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Şırnak ili genelinde sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardımların etkisine yönelik olan 3 faktörün ortalamaları Tablo 21’de gösterilmiştir. Aidiyet faktörünün ortalama değeri 3,6944 iken güven faktörünün ortalaması 3,0521’dir. Adalet faktörünün ortalaması ise 2,3996’dır. Bu kapsamda yapılan sosyal yardım ve hizmetlerin etki faktörleri içerisinde en az etkiye sahip olan faktör, adalet faktörü olarak karşımıza çıkmıştır.

Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin faktörlere etkisinin ölçülmesi yanında Aidiyet, adalet ve güven faktörlerinin birbirleri arasındaki etkileşim de ölçülmüştür. Bu kapsamda üç faktörün kendi aralarındaki ilişki düzeyi ile etkilerinin görülmesine yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22: Korelasyon Analizi

		Aidiyet	Adalet	Güven
Aidiyet	Korelasyon	1	0,465**	0,659**
	p		0	0
Adalet	Korelasyon		1	0,748**
	p			0

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Üç faktöre yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 22’de yer verilmiştir. Bu kapsamda yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına göre aidiyet ve adalet boyutları arasında orta düzeyde (,465), aidiyet ve güvenlik boyutları arasında orta düzeyin üzerinde (,659), güven ve adalet boyutları arasında yüksek sayılabilecek düzeyde (,748) pozitif bir ilişki bulunmuştur.

4.4.1. Sosyal Hizmet ve Yardımların Aidiyet Duygusuna Etkisi

Yürütülen sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulama çalışmaları bireyler üzerindeki aidiyet duygusunun pekiştirilmesinde, zayıf olan bireylerde

güçlendirmesinde ya da vatandaşlara kazandırılmasında önemli bir etki aracı olmuştur. Dolayısıyla aidiyet hissi bireylerde güçlü bir vatandaşlık bağının kurulmasındaki temel olgulardan birisi olmuştur. Bu kapsamda anket çalışmasından elde edilen verilerden hareketle aidiyet faktörünün ortalama test analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23: Aidiyet Duygu Faktörü

(I) Aylık Gelir	(J) Aylık Gelir	Ortalama Farkı	p
0-500	501-1000	-0,22013	0,991
	1001-1500	0,11756	1,000
	1501-2000	-0,01438	1,000
	2001-2500	-0,17375	1,000
	2501-3000	-0,0997	1,000
	3001-3500	-0,2721	0,997
	3501 ve üzeri	-0,79911*	0,000
501-1000	1001-1500	0,33769	0,963
	1501-2000	0,20575	1,000
	2001-2500	0,04638	1,000
	2501-3000	0,12043	1,000
	3001-3500	-0,05197	1,000
	3501 ve üzeri	-0,57897*	0,024
1001-1500	1501-2000	-0,13194	1,000
	2001-2500	-0,29131	0,998
	2501-3000	-0,21726	1,000
	3001-3500	-0,38966	0,979
	3501 ve üzeri	-0,91667*	0,000
1501-2000	2001-2500	-0,15937	1,000
	2501-3000	-0,08532	1,000
	3001-3500	-0,25772	1,000
	3501 ve üzeri	-0,78472*	0,009
2001-2500	2501-3000	0,07405	1,000
	3001-3500	-0,09835	1,000
	3501 ve üzeri	-0,62535*	0,049
2501-3000	3001-3500	-0,1724	1,000
	3501 ve üzeri	-0,6994	0,181
3001-3500	3501 ve üzeri	-0,52701	0,492

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Aidiyet duygusu faktör ortalamasının gelir durumuna göre farklılık arz etme durumunun analiz edilmesi için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi

sonucunda grup varyanslarının eşit olmadığı sonucu elde edildiği için Post Hoc testlerinden Dunnett T3 testi tercih edilerek gelir durumuna göre ortalamaların farklı olup olmadığı analiz edilmiştir.

Aidiyet duygu faktörü için yapılan Dunnett T3 testi sonuçlarına göre 3501 TL ve üzeri gelire sahip olan katılımcıların aidiyet duygularının 2500 TL ve altında gelire sahip olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir.

İnsan hayatı için gerekli olan biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasında temel bir araç olan maddi gelir bireylerdeki aidiyet duygusunu etkilediği görülmüştür. Nitekim vatandaşlardaki aidiyet duygu düzeyinin gelire olan ilişki boyutunun tespitine yönelik analiz sonuçlarının verildiği Tablo 22’de bu durum daha anlaşılır şekildedir. Bu bağlamda Tablo 23’e bakıldığında elde ettikleri gelirleri belirli bir miktarın altında kaldığı tüm gelir düzeyi durumlarında aidiyet duygusu sosyal hizmet veya sosyal yardımlardan faydalanan bireylerdeki bağlayıcılığa etkisi oldukça düşük kalmıştır. Diğer bir anlatımla sosyal hizmet ve sosyal yardımlara erişebilen bireylerdeki aidiyet duygusunun çok yüksek olması bu bireylerin kendilerine ait kalıcı ve sürekli bir gelire sahip olmasıyla doğrudan bir ilişkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü bireylerin hayatını idame ettirmesi ve insan onuruna yaraşır bir yaşam şeklinin elde edilmesinde düzenli bir gelirin yapıcı bir etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.

4.4.2. Sosyal Hizmet ve Yardım Uygulamalarında Katılımcıların Beklentileri

Şırnak genelinde sürdürülen sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında vatandaşların beklentileri yönünden farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklılıklardan ilki sosyal hizmet ile sosyal yardım alanının birbirine karıştırılması ya da sosyal hizmet alanının sosyal yardım alanına kıyasla çok az bilinmesidir. Bu durumun varlığı sosyal yardımın oldukça önemsenip beklentilerin her geçen gün artarak bu yönde devam etmesi şekline dönüşmüştür. Dolayısıyla sosyal hizmetin var olma amaç ve özelliklerinin uygulamadaki etkisi henüz sınırlı bir düzeydedir.

Sosyal yardım ve sosyal hizmet konusundaki ikinci bir farklılık ise bu hizmetlerin çeşitliliği veya amaçlarının çok ötesindeki bir algılama şeklinin

katılımcılara yerleşmiş olmasıdır. Bu bağlamda sosyal yardımların insanların kriz dönemlerinden kurtarılması amacıyla belirli bir süre içerisinde yapılacağı anlayışından katılımcılar oldukça uzaktır. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu sosyal yardımları varlığını bir hak şeklinde tanımlayarak valilik veya kaymakamlıklardan sürekli olarak almaları gereken temel bir ihtiyaç olarak görmekte-dirler.

Katılımcıların sosyal hizmetlere kıyasla sosyal yardım alma konusunda oldukça istekli ve beklenti içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Nitekim anket çalışmasında ilçelerdeki katılımcılardan bazılarının araştırmaya katılım göstermeleri durumunda daha fazla sosyal yardım alabilmeyi umduklarını dile getirmişlerdir. Bu durumu benzer şekilde sosyal yardım alamayan kimi katılımcılar da araştırmaya katılarak sosyal yardımlardan faydalanabileceği düşüncesinde olduklarını söylemişlerdir.

Sanayiye bağlı ekonomi alt yapısının olmayışı, uzun yıllar devam etmiş olan güvenlik olayları ve bunlara bağlı farklı illere yaşanan göçler sonucunda Şırnak ilinin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bundan dolayı da sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları uzun yıllar devam ettirilmiş. Bu bağlamda yoksullukla mücadele amacıyla ilde yaşayan birçok aile ve üyelerine sosyal yardımlar yapılmıştır. Ailede yaşayan bireylerin sayısına göre farklı kurum veya kuruluşlardan sosyal yardımlar alınmıştır. Bu duruma yönelik tespitler Tablo 24'de ortaya konmuştur.

Tablo 24: Ailedeki Kişi Sayısı ile Yardım Alma Durumu

Ailedeki Kişi Sayısı	Valilik	Kaymakamlık	Belediye	STK	İhtiyacım olmadığı için almıyorum	Aile ve Akraba	İhtiyacım var ama almıyorum	Komşu ve Yakın Çevrem	Toplam
1-3	1	6	4	0	27	3	10	0	51
4-6	14	26	3	1	40	13	71	0	168
7-9	19	34	5	6	37	15	92	1	209
10-12	10	23	4	3	7	10	51	1	109
13-15	5	6	0	0	3	5	19	1	39
16-18	0	6	1	0	1	1	3	0	12
19-21	1	3	0	0	2	2	2	0	10
22 ve üstü	0	0	0	0	1	0	1	0	2
TOPLAM	50	104	17	10	118	49	249	3	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Ki kare bağımsızlık testi sonucuna göre $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunmuştur. Katılımcıların ailelerindeki kişi sayıları ile herhangi bir kurumdan yardım alma durumlarının dağılımı arasında bağlantı vardır. Katılımcıların herhangi bir kurumdan yardım alma durumları ailelerindeki kişi sayılarına göre farklılık arz etmiştir. Dolayısıyla aile üye sayısı yüksek olan ailelerde sosyal yardım alma durumları daha fazla olmuştur. Bu bağlamda Tablo 24 incelendiğinde ailelerde yaşayan kişi sayısı altıdan fazla olan hanelerde sosyal yardım alma durumu oldukça yüksektir.

Geniş aile yapılarının halen yaygın olarak görüldüğü il genelinde sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarından faydalanan hanelerde bireylerin ihtiyaç duydukları sosyal yardımlara ilişkin veriler Tablo 25'te belirtilmiştir.

Tablo 25: Aile Kişi Sayısı ile Yardım İhtiyaç Durumları

Ailedeki Kişi Sayısı	Nakdi	Eğitim	Sağlık	Yakacak	Giyim	İş Kurmak İçin Proje	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	Diğer	Toplam
1-3	11	0	9	0	1	2	27	1	51
4-6	77	24	18	2	0	15	31	1	168
7-9	103	33	22	2	3	17	25	4	209
10-12	59	19	11	1	1	7	7	4	109
13-15	17	12	5	2	0	1	2	0	39
16-18	7	1	1	0	0	1	1	1	12
19-21	4	1	3	0	0	0	2	0	10
22 ve üstü	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Toplam	278	90	69	8	5	44	95	11	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 25'e göre sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerden yararlanan ailelerde yaşayan birey sayısının 4 ile 10 arasında olduğu hanelerde en fazla beklenen sosyal yardım türü nakdi yardımdır. Nakdi yardımdan sonra ailelerin ihtiyaç duyduğu sosyal yardımlar ise eğitim ve sağlık yardımlarıdır. Buna karşın istihdam odaklı yardım bekleyen ailelerin sayısı oldukça düşük bir düzeyde kalmıştır. Nitekim katılımcılardan iş kurma amaçlı proje destekli yardıma ihtiyaç duyan birey sayısı sadece 44 kişi ile sınırlı kalmıştır. Bu sayısı tüm katılımcıların sadece % 7,33'üne denk gelmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu sosyal yardım türleri arasından en fazla beklenti içerisinde olduğu yardım türü nakdi yardımdır. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu kömür, elbise, gıda gibi sunulan aynı yardım türleri yerine nakdi yardımların daha fazla yapılmasını dile getirmiştir. Bu durumla ilgili olarak katılımcıların bir kısmı kurum ve kuruluşlara başvuru yaparak aynı yardım yerine daha fazla nakdi yardım talep ettiklerini belirtmişlerdir. Özellikle birey sayısı fazla olup çalışanın da olmadığı kalabalık ailelerde bu durumların daha fazla ve yaygın bir şekilde yaşandığı gözlenmiştir.

Yapılan çalışmada katılımcıların sosyal yardımdan faydalanabilme durumunda bireylerin yaş faktörünün etkisi görülmüştür. Nitekim genç nüfus sayısı bakımından Türkiye'de ortalamasının üstünde ve en genç nüfusa sahip ikinci il olan Şırnak'ta istihdam sorunu nedeniyle gençler sosyal yardıma doğru bir eğilim göstermektedir. Bu

duruma ilişkin Yapılan ki kare bağımsızlık testi sonucuna göre $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunmuştur. Katılımcıların yaşları ile herhangi bir kurumdan yardım alma durumlarının dağılımı arasında bağlantı vardır. Dolayısıyla katılımcıların herhangi bir kurumdan yardım alma durumları yaşlarına göre farklılık arz etmiştir. Konuya ilişkin bilgilere aşağıda verilen Tablo 26’da gösterilmiştir.

Tablo 26: Yaş ile Yardım Alma Durumları

Yaş Aralığı	Valilik	Kaymakamlık	Belediye	STK	İhtiyacım olmadığı için alıyorum	Aile ve akraba	İhtiyacım var ama alıyorum	Komşu ve Yakın Çevrem	Toplam
18-25	13	19	3	4	29	24	83	0	175
26-35	7	28	3	1	46	13	78	1	177
36-45	11	26	4	3	24	8	40	1	117
46-55	8	10	2	0	9	4	22	0	55
56-65	6	12	1	2	7	0	18	1	47
66-75	5	9	4	0	3	0	8	0	29
Toplam	50	104	17	10	118	49	249	3	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 26 incelendiğinde sunulan sosyal yardım hizmetlerinden yararlananların ağırlıkta olduğu yaş grubunu 18 ile 45 yaş aralığı oluşturmuştur. Bu yaş grubu tüm katılımcıların yaklaşık % 79’unu (469 kişi) meydana getirmiştir. Bu bağlamda hem birey hem de toplum hayatı için en önemli ve verimli olunan bu yaş grubu üyelerin yaklaşık % 80’i kurum ve çevrelerden sosyal yardımlar almakta ve yaşamlarını idame ettirmektedirler. Dolayısıyla il genelindeki katılımcıların büyük bir çoğunluğunu oluşturan genç ve orta yaş grubu üyesi bireyler bakım ve desteğe daha çok ihtiyacı olan ileri yaşlardaki bireylere kıyasla daha çok sosyal yardım hizmetinden faydalanmaktadır. Ayrıca sosyal yardım hizmetinden daha fazla yararlananların genç yaş grubu üyesi bireylerin bir kısmı ise ihtiyaç duymalarına karşın sunulan sosyal yardıma erişememektedir.

4.4.3. Sosyal Hizmet ve Yardımların Katılımcılardaki Adalet Anlayışına Etkisi

Sosyal hizmet ve sosyal yardımlar niteliği itibariyle dezavantajlı durumda olan birey ve gruplar ile ani olumsuzluklar sonucunda zor duruma düşenlerin kriz veya geri kalmışlık durumlarından kurtulması sürecine kadar geçen sürede yapılan hizmetlerdir. Özellikle insanın hayatının zorluk ve güçlükler yaşadığı dönemlerde bu hizmetlere erişebilmesi hem ruhsal hem de maddi bağlamda rahatlamasına imkân vermektedir. Nitekim bu tür hizmetlerin ortaya çıkış süreci ile hedeflediği amaçlar bu şekilde olmuştur. Ancak bu tür hizmetlerin dezavantajlı bireylere sunulması kadar gerçek ihtiyaç sahibi birey ve gruplara ulaşması da önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde bu tür hizmetlerin niteliğinin değerlendirilmesi kadar ihtiyaç sahibi bireylere ulaştırılması da tartışılmıştır.

Araştırma ile sosyal hizmet ve yardımların ihtiyaç merkezli olması ile bireylerdeki adalet anlayışı fikrine yönelik etkisi de tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitekim bireylerin ihtiyaç ve beklentileri ile faydalandıkları hizmetlerin uyumu arasındaki güçlü bağ bireylerde adalet hissiyatının daha da güçlenmesine katkı verdiği düşünülmüştür. Dolayısıyla Şırnak ilinde geniş aile yapılarının yaygın olduğu ancak ekonomik gelişmişliğin geride kaldığı bir durumda sosyal hizmet ve yardımların ihtiyaç sahibi bireylere ulaşması hem bu tür hizmetlerin adaletli sunulmasına hem de adalet hissinin faydalanan bireylerde olgunlaşmasına etkileri değerlendirilmiştir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardımların adalet hissinin bireylerdeki gelişimine katkı vermesi ile kişilerin yaş, eğitim, cinsiyet, hizmetlerden faydalanma gibi durumları arasında bağlantı olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan ki kare bağımsızlık testlerinin sonuçlarına göre $p > 0,05$ olarak bulunduğu için sosyal hizmet ve sosyal yardımların adalet hissinin bireylerdeki gelişimine katkı vermesi ile kişilerin yaş, eğitim, cinsiyet, hizmetlerden faydalanma gibi durumları arasında anlamlı bağ bulunamamıştır.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamalarının katılımcıların ihtiyaç ve gereksinimlerin karşılanmasında bu hizmetlerin katkılarının olmasına karşın adalet duygusunun bireylere yerleşmesinde bir etki ya da katkı sunamamıştır. Katılımcıların aldıkları sosyal yardım ve hizmet ile ihtiyaç duydukları destek ve yardım ilişkisini gösteren bilgiler aşağıdaki Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27: Alınan Sosyal Yardım Türü ile İhtiyaç Duyulan Sosyal Yardım Türü

	Nakdi	Eğitim	Sağlık	Yakacak	Giyim	İş Kurmak İçin Proje	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	Diğer	Toplam
Nakdi	73	7	9	2	1	2	0	0	94
Eğitim	12	25	1	1	2	3	2	0	46
Sağlık	5	0	14	0	0	0	1	0	20
Yakacak	49	4	8	0	0	3	2	1	67
İş Kurmak İçin Proje	2	1	0	0	0	1	0	0	4
Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	133	52	34	4	2	34	89	8	356
Diğer	4	1	3	1	0	1	1	2	13
Toplam	278	90	69	8	5	44	95	11	600

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmaya katılan gönüllü katılımcıların faydalandıkları hizmetler ile gereksinimleri arasındaki pozitif ilişki Tablo 26’da gösterilmiştir. Nitekim yapılan ki kare bağımsızlık testi sonucuna göre $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunmuştur. Dolayısıyla katılımcıların aldıkları sosyal yardım türü ile ihtiyaç duydukları sosyal yardım türü dağılımı arasında anlamlı bir bağ olduğu görülmüştür. Ancak böyle bir anlamlı ilişkinin yanında bu hizmetlerin katılımcılardaki adalet hissini gelişmesine yönelik etkisinin ortaya konulması da araştırma hipotezlerinden birisidir. Bundan dolayı sosyal hizmet ve yardım uygulamalarının bireylerdeki adalet duygusunun oluşumuna yönelik katkısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma süreciyle birlikte katılımcıların ihtiyaç duydukları sosyal yardım ile faydalandıkları hizmetlerin birbiriyle örtüşmesi yanında bu hizmetlerin adalet hissini bireylerde güçlenmesinde katkılar sunamadığı görülmüştür. Çünkü adalet hissi konusundaki ortalamanın cinsiyete, eğitim durumuna, yaş grubuna, gelire, herhangi bir kurumdan yardım alıp almama durumuna ve hangi sosyal güvenlik türüne ihtiyaç duyma konularına göre farklılık arz etme durumu analiz edilmiş ancak anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Dolayısıyla adalet faktörü bağlamında eğitim, yaş, sosyal yardım alma gibi hiçbir etkene göre bireylerdeki adalet fikrinin oluşmasında sosyal hizmet ve yardımların katkısı görülememiştir.

Birey üzerindeki adalet fikrinin gelişiminde bir katkısı görülemeyen sosyal hizmet ve yardımlar konusunda katılımcıların bu tür hizmetlerin sunulmasında da adalet ilkesine dikkat edilmediği dile getirilmiştir. Özellikle kimi kamu görevlileri olarak kimi

durum ve zamanlarda yetkilerinden kaynaklı keyfi davrandığı ve adaletli bir şekilde sosyal hizmet veya yardımları yapmadığı düşüncesi bir katılımcı tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“Devlet mahallemize kömür göndermiş; kömür yardımı yapıyor. Ama muhtar istediğine, yakınlarına bu kömürü veriyor. Bizi dışlıyor. Muhtarla konuşuyoruz olmuyor. Şikâyet ediyoruz ama yine de muhtar kendi istediğine, akrabalarına veriyor. Yoksul derdini kimseye anlatamıyor. Ama sağolsun kaymakam bey bize sahip çıktı da eş dost sayesinde kömür aldık. Allah’ım devletimize zeval getirmesin.”

Araştırmaya katılan katılımcılardan bazılarına göre de sosyal yardımların adaletli şekilde yoksullara verilmediği, isteyen herkesin bölgenin sosyo-ekonomik şartlarından kaynaklı bu hizmetlerden faydalandığını ve bundan dolayı da bu tür hizmetlerden faydalananların çok iyi şekilde araştırılarak yapılması gerektiği aşağıda verilen ifadede dile getirilmiştir:

“Ben inanmıyorum bu yardımın, hizmetlerin fakire fukaraya verildiğine. Niye? Çünkü her önüne gelen sosyal yardım alıyor. Mesela benim tanıdığım var adam zengin, kömür çıkarıp satıyor ama kaymakamlıktan, belediyeden yardım alıyor nasıl oluyor bu. Benim yedi çocuğum var. Yardım için kaymakamlığa gidiyorum her şeyimi araştırıyor öyle veriyor. Peki o zengin adam nasıl gidip ben gibi alıyor, daha iyi araştırmaları lazım. Böyle olan çok var çok; herkeste bilir bunu. Hem ben yardım alıyom hem o alıyor. Bu nasıl hak, eşitlik, adalet mi bu?”

4.4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Güven Duygusuna Etkisi

Sunulan sosyal hizmet ile yardımların bireyin güven duygusuna yönelik yaptığı etkilerin ele alındığında analiz sonuçlar Tablo 28’de gösterilmiştir. Nitekim bu analizle sosyal yardımların birey ve toplumun sahip olduğu güven duygusuna yaptığı ortalama etkiyi ortaya koyabilme hedeflenmiştir.

Tablo 28: Alınan Sosyal Yardım Türünün Güven Duygusuna Etkisi

Sosyal Yardım Türü I	Sosyal Yardım Türü II	Ortalama Farkı	p
Nakdi	Eğitim	0,41767	1,000
	Sağlık	-0,17527	1,000
	Yakacak	0,92529*	0,001
	İş Kurmak İçin Proje	0,16223	1,000
	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	0,58639*	0,006
	Diğer	0,30646	1,000
Eğitim	Sağlık	-0,59293	1,000
	Yakacak	0,50762	1,000
	İş Kurmak İçin Proje	-0,25543	1,000
	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	0,16872	1,000
	Diğer	-0,1112	1,000
Sağlık	Yakacak	1,10056*	0,042
	İş Kurmak İçin Proje	0,3375	1,000
	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	0,76166	0,369
	Diğer	0,48173	1,000
Yakacak	İş Kurmak İçin Proje	-0,76306	1,000
	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	-0,3389	1,000
	Diğer	-0,61883	1,000
İş Kurmak İçin Proje	Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	0,42416	1,000
	Diğer	0,14423	1,000
Sosyal Yardım İhtiyacım Yok	Diğer	-0,27993	1,000

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Güven faktör ortalamasının bireylerin aldığı sosyal yardım türüne göre farklılık arz etme durumunun analiz edilmesi için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda grup varyanslarının eşit olduğu sonucu elde edildiği için Post Hoc testlerinden Bonferoni testi tercih edilerek gelir durumuna göre ortalamaların farklı olup olmadığı analiz edilip Tablo 28’de gösterilmiştir.

Yapılan Bonferoni testi sonuçlarına göre nakdi yardım alanların güven faktörü ortalamaları yakacak yardımı alanlar ile sosyal yardıma ihtiyacı olmadığını ifade edenlerden çok daha yüksek bir düzeydedir. Ayrıca sağlık yardımı alanların güven faktörü ortalamaları da yakacak yardımı alanlara göre yüksektir. Ancak diğer gruplar arasındaki kıyaslamalarda ise anlamlı bir farklılık söz konusu değildir.

Tablo 28’deki sonuçlara göre nakdi yardım hizmetinden faydalanan bireyler ile sağlık alanında yardım alan bireylerin güven duygusu daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet ile sosyal yardım hizmetleri konusunda katılımcıların yüksek

düzeyde ilgili olduğu ve bu hizmetlerin bireye verdiği hissedilebilir katkı ile doğru orantıya sahip olduğu söylenebilir. Çünkü nakdi olarak yapılan veya sağlık alanında sunulan yardım bireylerdeki güven duygusunu daha fazla tetiklemektedir. Buna karşın yakacak, eğitim gibi konularda aynı yardımların ise güven duygusuna büyük bir etkisi bulunmamaktadır.

Yapılan araştırmaya göre bireylerin görev ve sorumluluk bilinci ile gelir düzeyi arasında bir bağın kurulmasında sosyal hizmet ve yardımların etkisini ölçen veriler aşağıdaki Tablo 29’da gösterilmiştir. Nitekim kişide meydana gelen güven duygusu ile bu kişinin sahip olduğu gelir ile doğrusal bir bağlantı kurulmuştur.

Tablo 29: Güven Faktörü ile Gelir Düzeyi Arasındaki Bağ

Gelir I	Gelir II	Ortalama Farkı	p
0-500	501-1000	-0,48757	0,164
	1001-1500	-0,10603	1,000
	1501-2000	-0,46019	1,000
	2001-2500	-0,2252	1,000
	2501-3000	-0,12835	1,000
	3001-3500	-0,11644	1,000
	3501 ve üzeri	-0,94196*	0,000
501-1000	1001-1500	0,38154	1,000
	1501-2000	0,02737	1,000
	2001-2500	0,26237	1,000
	2501-3000	0,35922	1,000
	3001-3500	0,37112	1,000
	3501 ve üzeri	-0,4544	1,000
1001-1500	1501-2000	-0,35417	1,000
	2001-2500	-0,11917	1,000
	2501-3000	-0,02232	1,000
	3001-3500	-0,01042	1,000
	3501 ve üzeri	-0,83594*	0,020
1501-2000	2001-2500	0,23499	1,000
	2501-3000	0,33185	1,000
	3001-3500	0,34375	1,000
	3501 ve üzeri	-0,48177	1,000
2001-2500	2501-3000	0,09685	1,000
	3001-3500	0,10876	1,000
	3501 ve üzeri	-0,71676	0,124
2501-3000	3001-3500	0,0119	1,000
	3501 ve üzeri	-0,81362	0,280
3001-3500	3501 ve üzeri	-0,82552	0,276

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 29’da güven faktör ortalamasının gelir durumuna göre farklılık arzetme durumu ele alınmıştır. Bu bağlamda güven faktör ortalamasının gelir durumuna göre farklılık arzetme durumunun analizi için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Levene testi sonucunda grup varyanslarının eşit olduğu sonucu elde edildiği için Post

Hoc testlerinden Bonferoni testi tercih edilerek gelir durumuna göre ortalamaların farklı olup olmadığı analiz edilmiştir.

Tablo 29’da görüldüğü üzere yapılan Bonferoni testi sonuçlarına göre 3501 TL ve üzeri gelire sahip olan katılımcıların aidiyet duygularının, 0-500 TL arası ve 1001-1500 TL arası geliri olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla güven duygusunun gelişmesinde bireylerin belirli bir ekonomik düzeye ulaşması ile mümkün olduğu aksi durumda bu durumun çok hızlı gelişemediği söylenebilir. Çünkü bir bireyin 0-500 TL arası geliri ile 1000 -1500 TL arasındaki gelir kıyasında 2 veya 3 katlık bir oransal fark durumunda bile o bireyin güven duygusu ortalamasına etkisi sabit kalmıştır.

Toplumda vatandaşlık bilincinin oluşabilmesinin en temel etkenlerden birisi eğitimidir. Çünkü eğitimden kaynaklı meydana gelen bilgili ve bilinçli bireyler toplumun temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırmaya katılan gönüllü bireylerin eğitim durumları ele alındığında yaklaşık her beş bireyden birinin okuryazarlığı bulunmamaktadır. Ayrıca katılımcıların % 19’unun da eğitim düzeyi ilköğretim (112 kişi) ile sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla vatandaşlık konusunda bireylerin büyük bir çoğunluğunun görevleri ile sorumlulukları konusunda bilgi düzeyleri ile bilinçlenmesi zayıftır. Nitekim katılımcının aşağıda verilen ifadesi bu durumu destekler niteliktedir:

“Ben ilkokul mezunuyum, onu da gel bana sor; zar zor bitirdim. Benim görevim eve ekmek getirmek, çocuklarıma bakmak. Benim en büyük sorunum aç kalmamak. Derdim de işim de bu benim. Başka ne işim var ki, benim işim, görevim ekmek bulmak, ne yapayım başka. Gerisini devlet yapar zaten,”

Araştırmanın yapıldığı Şırnak ili genelinin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin geride kalması ve güvenliğe bağlı olumsuzlukların uzun dönem sürmesi vatandaşlık bilincinin oluşmasına engel olmuştur. Çünkü uzun bir süre devam etmiş olan güvenlik olayları bireylerin normal bir şekilde hayatlarını idame ettirmesinden uzak tutmuştur. Dolayısıyla sorumluluk almak, hizmet üretmek, görev yapmak gibi sorumluluk anlayışı sadece kamu hizmetlerini sunan kurum ve kuruluşlara yüklenmiştir. Bu durum, aşağıda yer verilen bir katılımcı ifadesinde daha açık bir şekilde görülebilir:

“Hastaneye gidiyoruz ücretsiz, ama ilaç parayla. Niye? İlaç herkese parasız verilemez mi? Su dağdan geliyor bedava ama belediye suya hep para istiyor. Çocuklarım sınava, üniversite sınavlarına giriyor parayla. Hep para, her şey parayla. Ben anlamıyorum niye böyle.”

Katılımcıların dile getirdiği çeşitli ifadelerden de anlaşılacağı üzere hem özel hem de kamusal alanda birey ve topluma karşı sorumluluk taşıma bilinci genel olarak güçlü bir yapıda olmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle hizmet veya mal üreten, katma değer katan işlerde çoğu durumda beklentiler ile faydalanma biçimi tek taraflı ve bireysel düzlemde kalabilmektedir. Dolayısıyla vatandaşlık bilincinin güçlendirilmesinde ve farkındalığın oluşturulmasında sosyal hizmet ile yardımların etkisi çok güçlü olamamaktadır. Bu çerçevede de sosyal hizmet ile yardımların birey üzerindeki etkileri bu hizmetlerin türü ve niteliğine bağlı olarak ortaya çıkan katma değer etkisi ile eşdeğer olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Vatandaşlık olgusu ülkelerin en temel kurucu unsurlarının başında gelmiştir. Çünkü ülkelerin kurulması, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasındaki en önemli etkenler biri de bireyler yani vatandaşlardır. Dolayısıyla dünya üzerindeki bir milletin ve devletin varlığı ile bu varlığının devam ettirilmesi kendisini kuran ülke vatandaşlarının korunması ile mümkün olmaktadır. Nitekim vatandaşların korunması da onların ruhen ve bedenen refahlarının sağlanmasından geçmektedir.

Ülkeler hem kendi varlıklarını hem de toplumların refahını korumak amacıyla vatandaşlarını kendi ürettikleri politikalarının merkezine yerleştirmekle işe başlamıştır. Bunun gerçekleşebilmesi içinde devletler kendi kapasite ve imkânları çerçevesinde sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarını hayata geçirmiştir. Çünkü bu politikalar ülkelerinin kendi vatandaşlarının refahının sağlanması, korunması ve geliştirilmesinde günümüzün en etkili temel araçlardan birisidir. Böylelikle güçlü bir vatandaşlık bağının geliştirildiği bir zeminde devletler daha güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmektedir.

Sosyal refah devleti anlayışı kapsamında Şırnak ili genelinde ihtiyaç sahibi vatandaşlara yönelik farklı nitelik ve türlerde, güçlü bir şekilde sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri uzunca bir süredir devam ettirilmiştir. Günümüzde de halen devam ettirilen bu hizmetlerle vatandaşların fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçlarının karşılanarak hem bireysel hem de toplumsal refahının korunması ve böylelikle de güçlü bir bağın kurulması amaçlanmıştır. Çünkü 1990'lı yıllarından itibaren başta Şırnak ili olmak üzere diğer komşu illerde görülen ve uzun bir süre de devam etmiş olan terör vb. güvenlik olayları, vatandaşlar üzerinde yıkıcı ve kalıcı derin travmaların oluşmasına neden olmuştur.

Uzunca bir süre Şırnak ilinde görülen ve 2016 yılına kadar farklı şekillerde ve yoğunluklarda devam eden güvenlik olayları karşısında alınan önlemlerle birlikte yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarıyla vatandaşların hem can ve mal

güvenlikleri sağlanmaya hem de ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan bu çalışmayla Şırnak ilinde yaşayan vatandaşların yaşadıkları olaylar karşısında kendilerine sunulan sosyal hizmet ve yardımlar arasında geçen süreçte kendilerinde oluşan vatandaşlık bağının güven, adalet ve aidiyet boyutlarıyla ölçülerek genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

“*Sosyal refah alanında sunulan sosyal hizmet ve yardımlar bireyin vatandaşlık bağını güçlendirmektedir*” şeklinde geliştirilen hipotez, tez çalışmasının ana hipotezini oluşturmuştur. Bu temel hipotezden yola çıkılarak dört alt hipotez de kurularak tez çalışmasına ilişkin anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması, sosyal hizmet ve sosyal yardım alıp Şırnak'ta yaşayan vatandaşlar arasından çalışmaya gönüllü olarak katılan bireyler üzerinden yürütülerek veriler elde edilmiştir. Daha sonrasında toplanan bu verilerin analizi yapılarak hipotezler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen sonuçları aşağıdaki şekilde sıralayarak belirtmek mümkündür.

- Şırnak'ta sosyal hizmet ve yardım hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan idari makam Şırnak Valiliği'dir. İlin en büyük idare amiri olan Valilik, ilçelerdeki kaymakamlıklarla koordineli bir şekilde hareket ederek SYDV'ler aracılığıyla bu hizmetlerin il genelindeki vatandaşlara erişmesini sağlamaktadır. Nitekim hizmetlerin yürütülmesinin tek ve birincil sorumlusunun valilik ile kaymakamlıkların olduğu kanısı vatandaşlarda görülen genel bir durum olmuştur. Çünkü vatandaşların büyük bir kısmı sosyal yardım ile sosyal hizmet desteğini valilik ile kaymakamlıklardan almakta ve ihtiyaçları ile gereksinimlerinin büyük bir kısmını bu hizmetlerle karşılayabilmektedir. Buna karşın belediye, sivil toplum kuruluşları, aile, akraba, komşu ile yakın çevreden destek alan vatandaş sayısı valilik ile kaymakamlıktan faydalanan vatandaş sayısından daha azdır. Dolayısıyla sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri vatandaşların devlete olan vatandaşlık bağını ve minnet duygusunu güçlendirmektedir. Bu bağlamda tez çalışmasının ana hipotezi doğrulanmıştır.

- Şırnak'ta uzun süreli yaşanan güvenlik olayları ile çeşitli toplumsal sorunlar il genelindeki ekonominin canlanmasında büyük bir engel teşkil etmiştir. Böylelikle ilde yaşayan vatandaşların; özellikle de alt gelir grubunda olan bireylerin uzunca bir dönem ciddi derecede maddi gelir elde etme imkânlarından uzak kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla geliri olmayan ya da ihtiyacının olduğu miktarın çok altında bir geliri olan

vatandaşlar da biyolojik ve fizyolojik temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Böyle bir durum karşısında da vatandaşlar uzun yıllar sosyal yardım ve sosyal hizmet desteği ile gereksinimlerini karşılamıştır.

Yapılan analiz sonucuna göre maddi gelir düzeyi ihtiyaçlarının altında kalan vatandaşların aidiyet duygusu zayıflarken sosyal hizmet ve sosyal yardımlara erişen vatandaşların aidiyet duygusunun çok yüksek olduğu görülmüştür. Çünkü sosyal hizmet ile sosyal yardım desteğini alan vatandaşlar belirli bir miktarda düzenli bir gelire sahip olmuştur. Bu bağlamda gelir durumu vatandaşların aidiyet duygusunun gelişmesinde önemli bir etken olup elde edilen sonuçlar ışığında çalışmaya ait “*sosyal hizmet ve yardımlar bireyin aidiyet duygusunu arttırmaktadır*” şeklindeki ilk alt hipotez (H1) elde edilen veriler doğrultusunda doğrulanmıştır.

- Başta güvenlik olayları olmak üzere, Şırnak ilinin sosyokültürel ve ekonomik yapısı ile coğrafi şartları toplumsal sorunların devam etmesine yol açmıştır. Böylece uzun yıllar devam eden sorunlar ile üstesinden gelinemeyen zorluklar karşısında vatandaşlar hem maddi kayıplar yaşamış hem de üzerlerinde derin psikolojik tahribatlar oluşmuştur. Bu durumlardan kaynaklı bireyler hem ikili ilişkilerinde hem de dış dünyaya yönelik tutumlarında güven konusunda büyük bir sarsılma ve kayıplar yaşamıştır. Yaşanılan bu olumsuzlukların en aza indirilmesine yönelik sosyal hizmet ve yardımların bireye yapabileceği katkının tespit edilmesine yönelik bir analiz yapılmıştır.

Yapılan analizin sonucuna göre vatandaşların sosyal hizmet ve sosyal yardımlara karşı yüksek düzeyde ilgisinin bulunduğu ve bu hizmetlerin vatandaşa verdiği katkıyla da doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki vatandaşlara verilen nakdi yardımlar, tedavi, bakım, koruma gibi sağlık alandaki destekler vatandaşlardaki güven duygusunun gelişmesini ya da güçlenmesini olumlu bir şekilde etkilemiştir. Bu çerçevede sosyal hizmet ve sosyal yardımların niteliği ile türleri vatandaşların devlete yönelik güven duygusunu şekillendirmektedir. Ancak güven duygusunun oluşması belirli bir gelir düzeyinden sonra ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla “*sosyal hizmet ve yardımlar bireyin devlete olan güven duygusunu güçlendirmektedir*” şeklinde çalışmanın ikinci alt hipotezi (H2) doğrulanmamıştır.

- Tez çalışmasına ait bir diğer alt hipotezi (H3) “*sosyal hizmet ve yardımların amacı ile vatandaşın beklentileri örtüşmektedir*” şeklinde geliştirilmiştir. Çünkü Şırnak ilinin sosyal ve ekonomik yönlerden gelişmemiş olması, yerel kaynak ve imkânların kullanılamaması ve birincil derecede en olumsuz etken unsuru olan güvenlik olaylarının kısa sürede sonlandırılmaması vatandaşların desteğe, yardıma ve bakıma olan ihtiyacı her geçen gün daha da arttırmıştır. Bu çerçevede yapılan veri analizi sonuçlarına göre faydalanan bireylerin aldıkları sosyal hizmet ve sosyal yardım desteği hizmetleri ile ihtiyaçları arasında güçlü bir bağ bulunmuştur. Valilik ile ilçelerdeki kaymakamlıkların öncülüğünde sunulan sosyal hizmet ve yardımlar ile ilde yaşayan vatandaşların ihtiyaç duydukları gereksinimleri büyük bir ölçüde örtüşebilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü alt hipotezi de pozitif yönlüdür.

- Çalışmanın dördüncü alt hipotezi (H4) ise “*sosyal hizmet ve yardımlar adalet algısına pozitif etki etmektedir*” olarak belirlenmiştir. Şırnak valiliği ile ilçe kaymakamlıkları tarafından sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardımlar vatandaşların ihtiyaçları ile gereksinimlerini karşılarken bu hizmetlerin dağılımına ilişkin beklenenin dışında kalmıştır. Şırnak ili genelinde sosyal hizmet ve yardım destek hizmetlerinin adilane yapılıp yapılmadığının tespitine yönelik yapılan analize göre bu hizmetlerin vatandaşlar arasında adaletli bir şekilde yapılamadığı fikri ortaya çıkmıştır. Nitekim cinsiyet, eğitim, yaş, gelir, yardım alıp almama, sosyal güvenlik konularına göre yapılan ortalama bazlı analiz sonucunda anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Diğer bir ifadeyle adalet boyutu yönüyle eğitim, yaş, sosyal yardım alma gibi hiçbir etkene göre vatandaşlarda adalet fikrinin oluşmasında sosyal hizmet ve yardımların katkısı görülememiştir. Bu sonuçtan hareketle çalışmanın dördüncü alt hipotezi (H4) doğrulanmamıştır.

Güvenlik kaynaklı sorunların uzun soluklu devam etmesi kent profilinin sosyo-ekonomik yönden ciddi şekilde geride kalmasına neden olmuştur. Böylelikle zamanla birikip katmerleşen ve çözülmesinin fazlasıyla karmaşık olduğu sorunlar altında kalan vatandaşlar da hem sosyal hem de ekonomik yönden rahat ve konforlu bir yaşamdan uzak kalmıştır. Bu bağlamda insan onuruna yaraşır, dönemin hayat standartları taşımayan kaliteli bir yaşam biçimine erişemeyen vatandaşlar kendi iradelerine göre geleceklerini de tayin edememiştir. Bu şartlar altında meydana gelen cılız vatandaş

profilinde bireyler de devlet tarafından sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerine sürekli olarak bağımlı kalmıştır.

Şırnak genelinde yaşanan güvenlik olaylarına bağlı gelişen zorlu yaşam şartları altında özgüven, sorumluluk üstlenme, görev alma, duyarlılık kazanma gibi hissiyatlı konulara karşı vatandaşların bilinçli ve yeterli olma durumları oldukça geç bir zaman diliminde olgunlaşabilmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan bu sonuç karşısında görev ve sorumluluklarını tanıyan, öğrenen ve bilen bilinçli bir vatandaşlık kimliği de çok ileri dönemlerde görülmüştür. Dolayısıyla bireylerin vatandaş olma statüsünden kaynaklı sorumluluk alma, hak arama, haklarını koruma, hizmet üretme, görevini yapma gibi olması gereken zorunlu sorumluluk anlayışı sadece kamu hizmetlerini yürüten kurum ve kuruluşlarla kamu görevlilerine yüklenmiştir.

Uzunca bir süre Şırnak'ta yaşanan güvenlik olayları ile sorunlarına bağlı meydana gelen zorlu hayat şartlarından kaynaklı zayıf vatandaşlık profilinin daha fazla geliştirilmesinin zorunlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bireylerin daha aktif ve güçlü bir vatandaşlık iradesine sahip olan daha bilinçli ve sorumlu bir vatandaşlık kimliği oluşturulmalıdır. Ayrıca bu hedefin hızla gerçekleşebilmesi için de sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarının daha etkin ve etkili düzeye çıkarılarak bu amacın desteklenmesi stratejisi de belirlenmelidir. Dolayısıyla bu amaç ve stratejilerin hayata geçirilebilmesi hedefinden hareketle bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Şırnak ili demografik yapısı itibariyle genç nüfus yoğunluğuna sahip bir kenttir. Ancak araştırma sonucuna göre işsizliğin fazla görüldüğü şehirlerden birisidir. Dolayısıyla sanayi ağırlıklı olan, üretime dayanan ve iş kollarının daha açık ve net olduğu istihdam alanları hızlıca kurulmalıdır. Böylelikle genç nüfus kendi hayatını idame edebildiği belirli bir gelire sahip olacaktır. Nitekim refahının arttığı böyle bir ortamda da vatandaşların geleceklerini tayin edebildiği bir imkâna sahip olmasından kaynaklı aidiyet duygusu daha da güçlenecektir.

- İl genelinde yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarının niteliğini arttırmak için vatandaşların beklenti ve ihtiyaçları daha iyi şekilde belirlenmelidir. Bu bağlamda özellikle yaşlı, kimsesiz, geliri ve desteği olmayan bireyler ile çalışamayacak durumda olanları önceleyen, kişi veya zümre odaklı olmayan, keyfi tutumlardan uzak,

daha nitelikli destek ve yardımlar yaygınlaştırılmalıdır. Böylelikle daha da yapıcı niteliğe haiz sosyal hizmet ve sosyal yardım politikaları vatandaşlar üzerinde daha etkili ve kalıcı bir güven duygusunun oluşmasına imkân tanıyacaktır.

- Yapılan araştırma sonucuna göre yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardımlar politikaları arasında en fazla eğilim gösterilen ve sürekli olarak daha fazla beklenti içerisine girilen desteklerin başında nakdi yardım gelmiştir. Bu karşın bireylerin farklı beceriler kazanmasına, kendi ayakları üstünde durabilmesine, zayıf ve kimsesi olmayan, desteğe muhtaç bireyleri koruyan ve destekleyen nitelikteki hizmetlere yönelik eğilimler düşük bir düzeyde kaldığı görülmüştür. Dolayısıyla bireylerin bir başka birey, grup veya kurumların desteğine ihtiyaç duymadan kendi kendine yetebilmesi, beceri ve yeteneklerini geliştirmesi gibi amaç ve hedeflere sahip sosyal hizmet uygulamaları Şırnak özelinde daha fazla yaygınlaştırılmalıdır. Böylelikle bireyin çevresine daha faydalı hale gelmesinde, özgüveninin gelişmesinde, toplum ve devlete karşı da görev ve sorumlulukları yerine getiren daha bilinçli bir vatandaşlık anlayışının oluşmasına katkı sunacaktır.

- Sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarının sistematik bir çerçevede yürütülmesi bu hizmetlerin verimliliğine etkisi daha fazla olacaktır. Çünkü Şırnak ilinin sosyo-ekonomik yönden gelişmemiş olması yürütülen yardım ve destek hizmetlerine karşı bireylerin bağımlı kalmasını tetiklemiştir. Dolayısıyla bu hizmetler belirli bir gelire sahip olmayan, bakım ve desteğe muhtaç, kimsesiz, sosyal güvencesi olmayan, çalışmayacak durumda aciz olan, aile, yakın akraba gibi çevresi ile sosyal sermayesi bulunmayan, klientalist ve günü kurtaran popülist bir yaklaşımdan uzak, hak temelli bir anlayışla yürütülecek şehre özgün bir stratejik planlama dâhilinde yapılmalıdır. Böylelikle adalet anlayışına güçlü şekilde hâkim olan, çevresine, topluma ve devlete karşı kuvvetli bir güven ve aidiyeti duygusunu taşıyan vatandaşlık olgusu bireylerde hızlı ve kolay bir şekilde yerleşecektir.

- Şırnak ili konumu itibariyle yukarı Mezopotamya isimli en eski tarihe sahip coğrafi bir alanda kurulmuştur. Bu bağlamda da sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak oldukça güçlü bir yapıya sahiptir. Ancak köklü bir tarihi geçmişi olması yanında istenmeyen bir şekilde güvenlik olayları ile diğer toplumsal sorunlar 1990'lı yıllardan itibaren başlayarak 2016 yılına kadar uzun bir süre kent merkezlerinde devam etmiştir.

Dolayısıyla şehre ilişkin planlana stratejiler ile atılacak sosyal ve ekonomik yönlü adımlar vatandaşların yaşadığı yoğun duygusal travmaların etkilerini azaltan ve sosyokültürel dokuya uygun olabilecek şekilde atılmalıdır. Böylelikle vatandaşların kendilerini daha iyi hissettiği bir yaşam şeklinde devlete ve topluma karşı güçlü bir vatandaşlık bağı geliştiren, bilinçli ve sorumlu bir vatandaşlık kimliği oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R., (2004a), “Türkiye’de Kamusal Sosyal Hizmetlerin Algılanması ve Uygulaması Sorunu”, *Türkiye’de Sosyal Refah Politikaları Çerçevesinde Sosyal Hizmetler: 1. Sosyal Hizmetler Şurası*, SHÇEK Yayını, Ankara, ss. 593-606.
- Abay, A. R., (2004b), “Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri”, *3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 24-26 Kasım 2004, Eskişehir, ss. 271-281. <https://bakanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2011/01/siviltoplumvesivildayanisma.pdf>
Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Acar, H. ve Çamur Duyan, G., (2003), “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (1), ss. 1-19.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş., (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 76-117.
- AÇSHB Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2020), <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-16721sgc.pdf> Erişim Tarihi: 26.09.2020.
- Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M., (2015), *Sosyal Hizmet - Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*, Çev. Ed.: Tarık Tuncay, (1.Baskı), Nika Yayınevi, Eylül, Ankara.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 73), (2021), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210421.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2021.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2013), 2013 Yılı Faaliyet Raporu, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/36155/2013-yili-faaliyet-raporu.pdf>
Erişim Tarihi: 07.01.2019.

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Destek Merkezleri, (2020), Projeler - Aile Destek Merkezleri (ADEM), [https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20\(ADEM\)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir.](https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20(ADEM)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir.) , Erişim Tarihi: 19.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2019), Hakkında, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/kurum-hakkında/> Erişim Tarihi: 07.01.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bakım Merkezleri, (2020), “Gündüz Bakım Merkezleri Ülke Geneline Yaygınlaşıyor”, <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/haberler/gunduz-bakim-merkezleri-ulke-geneline-yayginlasiyor/>, Erişim Tarihi: 09.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2020), Temel Faaliyetlerimiz, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/37195/chgm-faaliyetler-ve-hedefler.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Projeleri, (2020), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Projeler, <https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/>, Erişim Tarihi: 10.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Dayanışma Merkezleri, (2020), Projeler - Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM), [https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20\(ADEM\)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir.](https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20(ADEM)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir.) , Erişim Tarihi: 19.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2019), 2019 Yılı Faaliyet Raporu, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2020.
- Ak Parti, (2020), 73 Şırnak - Şırnak 2019 - Memleket İşi Gönül İşi, <https://www.akparti.org.tr/media/313160/sirnak.pdf> Erişim Tarihi: 29.09.2020.

- Akgündüz, A., (1987), “Eski ve Yeni Hukukumuzda Devletin Kurduğu Vakıflar”, *IV-Vakıf Haftası (1-7 Aralık 1986) - Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Velî ve Dönemi Semineri (2-3 Aralık 1986) / Yeni Vakıfların Problemleri ve Geleceği Semineri (4 Aralık 1986)*, Yayına Hazırlayan: Abdülkerim Erdoğan, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Baskı: Elif Matbaacılık, ss. 235-246. <https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/vakiflarhaftasi/4vakif-haftasi.pdf> Erişim Tarihi: 12.02.2019.
- Aksan, G., (2012), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, ss. 9-19.
- Aktan, C., C. ve Vural, İ., Y, (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed.: Coşkun Can Aktan, içinde (39-69), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara,
- Akyüz, A., (2008), “Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1-5, ss. 58-69.
- Alcock, P, (1997), *Understanding Poverty*, Second Edition, Palgrave, London.
- Alptekin, D., (2011), *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Altan, Ö. Z., (2008), *Sosyal Politika*, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Altunok, H., (2014), “İstihdam Politikalarında Aktör Olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”, *Yasam Dergisi*, Sayı: 26, ss. 89-107.
- Arabacı Yüksel, R., (2019), “Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi”, *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*, 9 (1), ss. 123-140.
- Arısoy, A. ve Korkmaz, A., (2018), “Şehit Yakını ve Gazilere Uygulanan Sosyal Politikalara Yönelik Halkın Algı ve Tutumlarının Araştırılması: Burdur İli Kent Merkezi Örneği”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), ss. 552 – 572.

- Austin, D. M., (1997), “The Profession of Social Work: In the Second Century”, *Social Work in the 21 st Century*, Ed.: Michael Reisch ve Eileen Gambrill, içinde (396-407), Pine Forge Press, California.
- Aybay, R., (2000), “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık (Uyrukluk)”, *İnsan Hakları*, (1. Basım), Ed.: Korkut Tankuter, içinde (179-194), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aydın, A., H., (2017), Türk Kamu Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, Geliştirilmiş ve Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Ocak, Ankara.
- Aydın, M., (2008), Sosyal Politikalar ve Yerel Yönetimler, Yedirenk Yayıncılık, İstanbul.
- Babaoğlu, C. ve Kocaoğlu, M., (2017), “Kentli Sığınmacılar Meselesi ve Belediyeler”. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 485, ss. 497-516.
- Barker, R. L., (2003), *The SocialWork Dictionary*, (5th Edition), NASW Press, October 1st, Washington DC.
- Barnes, J. R., (1987)., *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, Second Impression, E. J. Brill, Leiden, Holland.
- Barrientos, A., (2013), *Social Assistance In Developing Countries*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartlett, J.E., Kotrlık, J.W. and Higgins, C.C., (2001), “Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research”, *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19 (1), Spring, pp. 43-50. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.486.8295&rep=rep1&type=pdf> 22.12.2019.
- Baş, M., (2008), *Anket: Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, A. ve Çetinkaya, M., (2013), “Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili: 2003-2008”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 19(19), ss. 243-262.

- Bellù, L. G. and Liberati, P., (2005), “Impacts of Policies on Poverty: The Definition of Poverty”, *EASYPol - On-line Resources for Policy Making*. http://www.fao.org/docs/up/easypol/312/povanlys_defpov_004EN.pdf 09.10.2018.
- Bilgin, N., (1998), “Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği”, *75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed.: Artun Ünsal, içinde (139-151), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Bouineau, J., (1998) “Fransa’da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Yayına Hazırlayan: Turhan Ilgaz, Çeviren: Yeşim Küey, içinde (109-144), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Buğra, A. ve Ç. Keyder, (2003), *New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara, ss. 1-56.
- Buğra, A., (2013), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, (6. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A., (2019), “Sosyal Hizmette Toplum Merkezleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (1), ss. 187-212.
- Cantekin, E., (2013), “Türkiye’de Afet Yönetiminde Gönüllülük”, *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi* kitabı içinde (59-64), Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye GSM Gençlik Servisleri Merkezi Yayınları.
- Carothers, T. and Barndt, W., (1999), “ Civil Society”, *Foreign Policy*, Winter, pp. 18-29. <https://carnegieendowment.org/pdf/civilsociety.pdf> 19.01.2020.
- Cılga, İ., (2004), *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*, (Birinci Baskı), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 016, Kasım, Ankara.
- CSWE, (2015), *Educational Policy and Accreditation Standards*, https://www.cswe.org/getattachment/Accreditation/Accreditation-Process/2015-EPAS/2015EPAS_Web_FINAL.pdf.aspx, Erişim Tarihi: 19.09.2018.
- Çelikyay, H., (2014), *Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası*. Seta |Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Sayı: 101, İstanbul.

- Çengelci, E., (1985), Türkiye’de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Çengelci, E., (1993), “Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi”, *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11 (1-2-3), ss. 9-34. <http://fs.hacettepe.edu.tr/tsh/Dergiler/1993-123.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- Çetindamar, D., Tatal, E., Titiz, S ve Taluk, Ş., (2010), “Sosyal Dönüşümün Ajanları: Sosyal Girişimciler”, *Social Entrepreneurship Conference*, 4 June 2010, Sabancı Üniversitesi, İstanbul. <http://www.sogenc.org/dosyalar/54-Sosyal%20D%C3%B6nüşümünAjanları.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- Çiçek, Ş. E., (2012), Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Akdeniz Örneği, Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları, Ankara.
- Çohaz, A., (2010), “Türkiye’de Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri”. *3.Akademik Geriatri Kongresi* içinde (122-126). Gazi Mağusa: Akademik Geriatri.
- DDK, (2009), Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi (Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu), https://www.huzurevleri.org.tr/docs/ddk_rapor_200904.pdf Erişim Tarihi: 29.10.2018
- Demir, Ö., (2014), “Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal İşletme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), ss. 347-356.
- Denney, D., (1998), *Social Policy and Social Work*, Oxford University Press Inc., New York.
- Desforges, L., (2004), “The Formation of Global Citizenship: International Non-Governmental Organization in Britain”, *Political Geography*, 23, pp. 549–569.
- Dilik, S., (1988), “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43 (01), ss. 41-80.

- Dilik, S., (1991), Sosyal Güvenlik, Kamu-İş Yayınları, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (2001), Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2001, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3500/oik605.pdf>, Erişim Tarihi: 17.09.2018.
- Duru, E., (2015), “Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), ss. 37-47.
- Duyan, V., (2016), Sosyal Hizmet -Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri-, Sosyal Çalışma Yayınları, Yayın No: 027, Ekim, Ankara.
- Eker, S., (2016), “Türkiye’de Demokrasiyi Yeni Bir Yurttaşlık Anlayışıyla Düşünmek: Tekno-Bilimsel Yurttaşlık”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 71(1), ss. 33-72.
- Erdem, T., (2006), “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Ed.: Tevfik Erdem, içinde (321-365), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Ergüç, V., (2016), “Cumhuriyetçilik Düşüncesinde Özgün Bir Yaklaşım: Philip Pettit ve Tahakkümsüzlük Olarak Özgürlük”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), ss. 37-63.
- Erol, N., (1997), “Yurttaşlık ve Demokrasi: Çoğulcu Bir Yurttaşlık Kavramına Doğru”, *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, içinde (119-129), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ersöz, H. Y., (2003), “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53 (2), ss. 119-144.
- Erşahin, S., (1999), “Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebalı Örneği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12 (3-4), ss. 303-308.
- Ertaş, H., (2016), “Türkiye’de Yerel Yönetim Birimlerinin Görev ve Sorumlulukları ile İlgili Mevzuat ve Karşılaştırmalı Analiz”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 11, ss. 87-113.

- Ertek, T., (2017), Temel Ekonomi Basından Örneklerle, (5. Baskı), Beta Basım Yayım, Ekim, İstanbul.
- Eryılmaz, B., (2017), Kamu Yönetimi - Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar-, (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı), Umuttepe Yayınları, Kocaeli, Ağustos.
- Friedlander, W. A., (1965), Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları, Çev.: Elkin Besin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 43, Kardeş Matbaası, Ankara.
- Friedlander, W. A., (1966), Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç, Çev.: Resan Taşçıoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 44, Şenyuva Matbaası, Ankara.
- Gençöz, T., (2000), “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (46), ss. 19-26.
- Geray, C., (1999), “Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2), ss.11-42.
- Gough, I., (2013), “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, *Sosyal Politika Yazıları*, (6. Baskı), Ed.: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, içinde (231-260), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Göze, A., (1995), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, (Genişletilmiş 7. Bası), Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Grameen Bank, (2021), Introduction, <https://grameenbank.org/>, Erişim Tarihi: 05.11.2021.
- Gurulkan, K., (2010), “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şırnak ve Çevresi”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (87-98), Şırnak Üniversitesi Yayınları, (1. Basım), Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Gül, H., vd., (2014), Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset, (1. Baskı), Detay Yayıncılık, Ekim, Ankara.

- Günel, V., (2018), “Şırnak İlindeki Zorunlu Göçlerin (2014-2017) Nüfusun Bazı Göstergelerine Etkisi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (82), s.151-167.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F., (2002), *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Güneş, M., (2012), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24, s. 149-184.
- Güneş, Z., (2009), *Türkiye’de Yoksulluk Araştırmaları: 1990 Sonrası Çalışmaların Bibliyografik Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güngör, M., (2016), *Ulus-Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye’de Yurttaşlık Olgusu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Güngör, M., (2017), “Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), ss. 438-464.
- Heater, D., (1999), *What Is Citizenship*, Polity Press, USA.
- Hull House, (2020), *Encyclopedia Of Chicago*, <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/615.html>, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
- Human Development Report, (1997), *United Nations Development Programme Human Development Report 1997*, Oxford University Press, New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf Erişim Tarihi: 05.10.2018.
- Işık, O. ve M. Pınarcıoğlu., (2013), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İçen, M., Öztürk, C., and Yılmaz, A., (2017), “Validity and Reliability of The Sense of Citizenship Scale”, *International Journal Of Field Education*, 3 (2), pp. 26-36.
- İmra, (2020), *Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal Yardım Uygulamaları*, <http://www.im-ra.org/sosyal-yardim-bilgi-notu.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2020.

- Kadioğlu, A., (2012), “Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları”, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, Ed.: Ayşe Kadioğlu, içinde (21-30), Metis Yayınları, (İkinci Baskı), İstanbul.
- Kalaycı, S., (2020), “Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Erişilebilirlik Özel Sayısı Cilt 1, ss. 83-104.
- Karadoğan, E., (2012), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Yardımların Bireyin Özsayı Düzeyine Etkisi Bağlamında Dönüşümü ve Etkinliği,(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karagöl, E. T. ve Dama, N., (2015), Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, SETA-Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Sayı: 139, Kasım, İstanbul.
- Karagöz, Y. ve Bardakçı, S., (2020), Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Araçları ve Ölçek Geliştirme, Nobel Akademik Yayıncılık, (1. Basım), Ekim, Ankara.
- Karagül, F., M. (2017). “The Risks Of Occupational Diseases Ceramicists” *Journal Of Awareness*, 2 (3) , pp. 27-36.
- Karataş, K. ve Erkan, G., (2005), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi”, *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu’ 2002*, Ed.: Ümit Onat, içinde (112-133), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 17, Ankara.
- Karataş, K., (1999), “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (33-43), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 004, Ankara.
- Kaya, S., (2019), Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R., (2006), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınları, (5. Basım), İstanbul.

- Kesgin, B., (2011), “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7), ss. 65-75.
- Kesgin, B., (2012a), *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*, (1. Baskı), Açılım Kitap Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Kesgin, B., (2012b), *Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik*, Ekin Yayınevi, Mayıs, Bursa.
- Kesgin, B., (2013), *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, (1. Baskı), Açılım Kitap Yayınları, Mart, İstanbul.
- Koç, B., (2017), “Tuna Vilayeti Göçmenleri ve Midhat Paşa”, *Kafkasya Çalışmaları– Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), ss. 55-70.
- Koç, M., (2005), *Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Türk Sosyal Güvenlik Sistemi*, Ofis Matbaacılık, Ocak, Malatya.
- Kongar, E., (2007), *Sosyal Çalışmaya Giriş*, (Tıpkı Basım), Sabev Yayınları, Sosyal Çalışma Dizisi:16, Basım Günü: 01 Aralık 2007, Ankara.
- Koşar, N. G., (2000), *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*, Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Koşar, N. ve Tufan, B., (1999), “Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Genel Bir Bakış”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (1-20), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 004, Ankara.
- Kredi Yurtlar Genel Müdürlüğü, (2021), *Yurt Hizmetleri - Genel Bilgiler*, <https://kygm.gsb.gov.tr/Sayfalar/2434/2389/GenelBilgiler> Erişim Tarihi: 31.01.2021
- Kut, S., (1988), *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*, Ankara.
- Kut, S., (2005), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Mesleğinin Eğitimi”, *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu’ 2002*, Ed.: Ümit Onat, içinde (9-13), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 17, Ankara.

- Küçük, M., (2014), Kent Yoksulluğu ve Evsizlik: İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Leca, J., (1998), “Bireycilik ve Yurttaşlık”, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Yayıma Hazırlayan: Turhan Ilgaz, Çeviren: Yeşim Küey, içinde (13-79), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Mardin, Ş., (2015), Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marshall, G., (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Marshall, T. H. ve Bottomore, T., (2000), Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Çev.: Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, (Birinci Baskı), Mayıs, Baskı ve Cilt: Yön Matbaacılık, Ankara.
- Metin, B., (2012), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele”, *Sosyal Politika*, Ed.: Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, içinde (90-120), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.
- Metin, B., (2013), Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu: Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma, ÇASGEM Yayınları, Temmuz.
- Nadaroğlu, H., (2001), Mahalli İdareler: Teorisi, Ekonomisi, Uygulaması, (Yenilenmiş 7. Baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Nomer, E., (2018), Türk Vatandaşlık Hukuku, Filiz Kitabevi, 25. Baskı, İstanbul.
- Nurdoğan, A., K. ve Öztürk, M., (2018), “Şehit Yakınları ve Gazilerin Sosyal Dışlanmışlık Algısı ve Yaşam Kalitesi”, *İş ve Hayat*, 4 (7), ss.19 - 50.
- Oktay, T., (2008), “Belediyenin Tarihsel Gelişimi”, *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Ed.: Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, içinde (119-156), Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Mart, Ankara.
- Okurkan Bursal, M., (2010), Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası’nın Değişen Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

- Oldfield, A., (2012), “Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?”, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, Ed.: Ayşe Kadioğlu, içinde (92-107), Metis Yayınları, (İkinci Baskı), İstanbul.
- Ortaylı, İ., (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Osmanağaoğlu, C., (2004), *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- Özbek, N. (2006), *Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, Emeklilik Gözetim Merkezi ve Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Özbek, N., (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 92, ss. 7-33.
- Özdemir, U., (1999), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (21-32), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No:004, Ankara.
- Özkazanç, A., (2009), “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), ss. 248-273.
- Ringold, D. And Kasek, L., (2007), *Social Assistance In The New EU Member States, Strengthening Performance and Labor Market Incentives*, World Bank WorkingPaper No: 117.
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6744/405410ECA0Soci1LIC0disclosed0Aug271.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 04.10.2018.
- Saçlı, A., (2019), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2), ss. 1-24.
- Schaber, P. ve Anwander, N., (2010), “Communitarian Values”, *Peace Studies, Public Policy And Global Security - Volume 5*, Ed.: Ursula Oswald Spring, Ada Aharoni, Ralph V. Summy, Robert Charles Elliot, içinde (92-108), EOLSS Publications.

- Seyyar, A., (2018), Yoksul Ailelere Dönük Sosyal Politikalar, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksul_ailelere_yonelik.htm, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- Slavin, S., (2017), Economics -Just the Facts 101, United States; Cram101Publisher, 12 February.
- Social Work Degree Guide, (2018), “What is the History of the Social Work Profession?”, www.socialworkdegreeguide.com, Erişim Tarihi: 08.09.2018.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Resmi Senedi, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19167.pdf> Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- Şahin, F., (2000), Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı, Aydınlar Matbaası, Ankara.
- Şeker, A., (2015), Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü - Kavramlar, Terimler, Kurumlar, Sabev Yayınları, Yayın No: 55, Basım Günü: 01.11.2015, Ankara.
- Şenocak, H., (2009), “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, ss. 409-468.
- Şenses, F., (2006), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, (4. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şırnak Belediyesi, (2020), Şırnak Belediyesi 2020 - 2024 Stratejik Planı, <http://sirnak.bel.tr/yuklemeler/formlar/birimler/%C5%9E%C4%B1rnak%20Belediyesi%202020-2024%20Stratejik%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 27.09.2020.
- Şırnak Valiliği, (2019a), 2019 Yılında Gerçekleştirilen Kamu Hizmetleri - “Vali Ali Hamza Pehlivan Basın Toplantısında 2019 Yılında Gerçekleştirilen Kamu Hizmetleri, Tamamlanan Ve Devam Eden Yatırımları Anlattı”, <http://www.sirnak.gov.tr/vali-ali-hamza-pehlivan-basin-toplantısında-2019-yılında-gerçekleştirilen-kamu-hizmetleri-tamamlanan-ve-devam-eden-yatirimlari-anlattı>, Erişim Tarihi: 29.09.2020.

- Şırnak Valiliği, (2019b), 2019 Yılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sosyal Yardım Faaliyetleri - “Vali Ali Hamza Pehlivan Başkanlığında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) 2019 Yılı Genel Değerlendirme Toplantısı Gerçekleştirildi”, <http://www.sirnak.gov.tr/vali-ali-hamza-pehlivan-baskanliginda-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakfi-sydv-2019-yili-genel-degerlendirme-toplantisi-gerceklestirildi> Erişim Tarihi: 29.09.2020.
- Şırnak'ta İşsizlik ve İstihdam, (2017), *Şırnak 2023 Vizyon Çalıştayı*, 12-13 Ekim 2017 Şırnak, Çalıştay Kitabı, (Birinci Baskı), Ed.: İbrahim Baz, içinde (31-42), Şırnak Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 10, Aralık.
- Şişli Belediyesi, (2020), Toplum Merkezleri, <https://www.sisli.bel.tr/icerik/toplum-merkezleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Şit, B., (2008), “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, ss. 64 - 82.
- Talas, C., (1997), Toplumsal Ekonomi, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tanör, B., (1999), Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri, (3. Baskı), YKY Yayınları, İstanbul.
- Taşçı, F., (2008), “Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 15, ss. 127-149.
- Taşçı, F., (2007), 1980 Sonrası Türkiye'de Sosyal Yardımların Analizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşçı, F., (2010), Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım, (1. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Haziran, Ankara.
- Taşkın Fırlalı, A., (2008), Developing A Scale Of Citizenship Perceptions In Terms Of Rights And Duties In Contemporary Turkey, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- TDK, (2021), Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.11.2021.

- Tekeli, İ., (2000), “Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”, *Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu)*, Koordinatörler: Halis Akder ve Murat Güvenç, içinde (139-159), TESEV Yayını, İstanbul.
- The International Federation of Social Workers, (2018), “Global Definition Of Social Work”, www.ifsw.org, Erişim Tarihi: 06.09.2018.
- Touraine, A., (2015), *Demokrasi Nedir?*, Çev.: Olcay Kunal, (6. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TÜİK, (2020), Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Gençlik - 2019, 15 Mayıs 2020 Tarihli Haber Bülteni. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33731> Erişim Tarihi: 10.07.2019
- TÜİK, (2021), Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö., (2016), *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Türkcan, R., (2003), *Yerel Yönetimlerde Sosyal Yardım Hizmetleri*, (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi), TODAİE, Ankara.
- Uğur, S., (2013), *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Uşak İl Özel İdaresi, (2019), 2019 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.usakozelidaresi.gov.tr/2019-yili-faaliyet-raporu> Erişim Tarihi: 04.05.2020.
- Uşak İl Özel İdaresi, (2020), 2020 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.usakozelidaresi.gov.tr/2020-faaliyet-raporu> Erişim Tarihi: 31.03.2020.
- Uzundere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, (2020), *Uzundere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Uygulama Yönergesi*, <http://uzundere.gov.tr/sydv-uygulama-yonergesi> Erişim Tarihi: 09.03.2020.
- Ünsal, A., (1998), “Yurttaşlık Zor Zanaat”, *75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, Ed.: Artun Ünsal, içinde (1-4), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Üstel, F., (1999), *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Dost Kitabevi, Ankara.

- Vatandaşlık Araştırması, (2016), Vatandaşlık Araştırması Raporu 5-6 Mart 2016, Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi.
- Vink, M., P. and Bauböck, R., (2013), “Citizenship Configurations: Analysing the Multipurpose of Citizenship Regimes in Europe”, *Comparative European Politics*, 11(5), pp. 621–648.
- Wagner, A., (2004), “Redefining Citizenship for The 21st Century: From The National Welfare State to The UN Global Compact”, *International Journal of Social Welfare*, 13(4), pp. 278-286.
- Yalçın, N., (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yaşın, A., (2007), Tarih, Kültür ve Cizre, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara.
- Yaşın, A., (2010), “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (47-52), Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Yeğen, M., (2004), “Citizenship and Ethnicity in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, 40 (6), pp. 51-66.
- Yekeler, B., (2014), İsrail'de Vatandaşlık Anlayışı, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Genişletilmiş 9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ekim, Ankara.
- Yıldırım, K., (2007), Sosyal Hizmet, (1. Baskı), Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Yıldız, M. Z., Sındır, R. ve Alaeddinoğlu, F., (2010), “Geçmişten Günümüze Şırnak ve Çevresinin Sosyo-Demografik Gelişimi”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (295-311), Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y. ve Güler, T., (2018), “Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları”, *EKEV Akademi Dergisi*, 22 (73), ss. 595-612.

- Yiğit, M., (2016), Vatandaşın Sosyal Yardım Hizmet Algısı ve Yönetimi: Diyarbakır Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yolcuoğlu, İ. G., (2017), Sosyal Hizmet / Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş, (Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 3. Baskı), Nar Yayınevi, Mart, İstanbul.
- Yurttagüler, L., (2013), “Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı”, *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi* kitabı içinde (18-27), Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye GSM Gençlik Servisleri Merkezi Yayınları.
- Zastrow, C., (2013), Sosyal hizmete Giriş, (1. Baskı), Nika Yayınevi, Ocak, Ankara.
- Zengin, E. ve Öztaş, C., (2009), “Yerel Yönetimler ve Sosyal Yardımlar: Üsküdar Belediyesi Örneği”, *Aile ve Toplum Dergisi*, 4 (16), ss. 19-36.
<https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/aile-ve-toplum-16-aile-ve-toplum-16.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 15 Sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/08/20180804-1.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> Erişim Tarihi: 13.04.2019.
- 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>, Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> Erişim Tarihi: 17.01.2019.

- 2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, Erişim Tarihi: 01.02.2019.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2684&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 15.01.2019.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 28554 Sayılı ve 09. 02. 2013 tarihli Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17110&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 10.01.2019
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf> Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18453.pdf> Erişim Tarihi: 25.04.2019.
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- 3360 Sayılı Özel İdare Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19471.pdf> Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- 3647 Sayılı ve 16.05.1990 tarihli İki İl ile Beş İlçe Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3647&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 10.05.2019
- 4109 Sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4109&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 13.05.2019.

- 442 Sayılı Köy Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 11.07.2019.
- 5102 Sayılı Yükseköğretim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5102&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 14.01.2019.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 27.04.2019
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5302&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 28.01.2019.
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 01.07.2019.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 28.04.2019.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 17.06.2019.
- 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 24.01.2019.
- 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.05.2019.
- 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html> Erişim Tarihi: 04.01.2019.

EKLER

Ek: Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı sosyal hizmet ve yardımlardan faydalanan bireylerin vatandaşlık bağı duygusuna yaptığı etkiyi ölçmektir. Bu amaç çerçevesinde sizlere yöneltilen soruları içtenlikle cevaplamanızı diliyoruz. Tarafınızdan verdiğiniz kıymetli yanıt ve bilgiler, bilimsel etik ilkelerine ve ahlak kurallarına bağlı kalınarak, hiçbir şekilde kimlik bilgilerinize yer verilmeden, gizlilik ilkesi doğrultusunda bilimsel amaçla sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir.

Çalışmaya ayırdığınız zamanınız ile verdiğiniz samimi bilgiler için çok teşekkür ederiz.

Sorular

Bölüm 1: Aşağıdaki soruları cevaplandırınız lütfen.

1. Cinsiyetiniz:

Kadın Erkek

2. Yaşınız: 18-25 26-35 36-45 46-55 56-65 66-75 76 ve üstü

3. Medeni Durumunuz: Evli Bekâr Dul Boşanmış

4. Eğitim Durumunuz: Okur-Yazar Değil Okur-Yazar İlkokul mezunu

Lise ve Dengi mezunu Ön Lisans Mezunu Lisans mezunu Lisansüstü mezunu

5. Sizde dâhil ailenizde kaç kişi yaşamaktadır? 1-3 -6 7-9 10-12

13-15 16-18 19-21 22 ve üstü

6. Aylık Geliriniz ne kadar? 0-500₺ 501-1000 ₺ 1001-1500₺ 1501-2000₺

2001-2500 ₺ 2501-3000 ₺ 3001- 3500 ₺ 3501₺ ve üstü

7. Mesleğiniz nedir?

İşçi Serbest Meslek Emekli

Esnaf Ev Hanımı Memur Öğrenci İşsiz

8. İşsiz iseniz niçin işiniz yok?

İş imkânı yok. Çalışmak istemiyorum. Şuanda iş arıyorum.

İş bulma ümidim olmadığından dolayı iş aramıyorum.

Düşük ücret dolayısıyla iş aramıyorum.

Sağlık sorunlarım nedeniyle çalışmıyorum.

Ailem çalışmamı istemiyor. Diğer.....

9. **Sağlık güvenceniz nedir?** Sigorta Bağkur Emekli Sandığı

Özel Sağlık Güvencesi Sağlık Güvencem Yok

10. **Herhangi bir kurumdan yardım alıyor musunuz?**

Valilik Kaymakamlık Belediye Sivil Toplum Kuruluşları

İhtiyacım olmadığı için yardım almıyorum. Aile ve Akrabam

İhtiyacım olduğu halde herhangi bir kurumdan yardım almıyorum. Komşu ve Yakın Çevrem

11. **Hangi sosyal yardım türünden faydalanıyorsunuz?**

Nakdi Yardım Eğitim Yardımı Sağlık Yardımı Yakacak Yardımı

Giyim Yardımı İş kurmak için Proje Yardımı

Sosyal Yardım Almıyorum Diğer.....

12. **En çok hangi sosyal yardıma ihtiyacınız oluyor?**

Nakdi Yardım Eğitim Yardımı Sağlık Yardımı Yakacak Yardımı

Giyim Yardımı İş kurmak için Proje Yardımı Sosyal Yardıma İhtiyacım Yok

Diğer.....

13. **Hangi sosyal hizmet alanında destek/hizmet alıyorsunuz?**

Kadına yönelik hizmetler Çocuk ve Gençlere yönelik hizmetler

Yaşlılara yönelik hizmetler Engellilere yönelik hizmetler

Aileye yönelik hizmetler Şehit Yakınları ve Gazilere yönelik hizmetler Hiçbiri

Bölüm 2: Aşağıda yer verilen fikir ve düşüncelere yönelik görüşlerinizi belirtiniz lütfen.

Aşağıdaki ifadelere katılım derecenize göre “kutucukları X şeklinde işaretleyiniz” lütfen.		Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
14.	Her türlü olumsuz şartlarda dahi aidiyet duygum güçlüdür.					
15.	Vatandaşına karşı devlet adil ve eşittir.					
16.	Olumsuz şartlar da bile devlete olan güven duygum tamdır.					
17.	Zor zamanlarda devletimin yanımda olacağına inanıyorum.					
18.	Devlete karşı haklarım olduğu gibi sorumluluklarımda vardır.					
19.	Bu ülkenin vatandaşı olmaktan mutluyum					
20.	Bu ülkeye ait olduğumu düşünüyorum.					
21.	Bu ülkenin vatandaşı olmak kendimi güvende hissetmemi sağlıyor.					
22.	Her ülke vatandaşı gibi ben de eşit haklara sahibim.					
23.	Devlet imkânlarından yararlanmada vatandaşlar arasında ayırım bulunmamaktadır.					
24.	Ülkemde kendimi güvende hissediyorum.					
25.	Devlet üzerine düşen görevleri yerine getirmede elinden geleni yapmaktadır.					
26.	Bireysel yanlışlar devlete olan güvenimi sarsmaz					
27.	Ülkemdeki adalete olan inancım tamdır.					
28.	Ülke kaynaklarının dağıtımında devlet olabildiğince adil davranmaktadır.					